

KOLANA: DOKUMENTET E KISHËS KATOLIKE

1. Karta e të Drejtave të Familjes
2. Bashkësia Familjare (*Familiaris Consortio*)
3. Kisha nga Eukaristia (*Ecclesia de Eucharistia*)
4. Rerum Novarum
5. Paqja në Tokë (*Pacem in Terris*)
6. Hyji është dashuri (*Deus caritas est*)
7. Zhvillimi i popujve (*Populorum Progressio*)
8. Besimtarët laikë të Krishtit (*Christifideles laici*)

NXITJA APOSTOLIKE PAS-SINODALE

BESIMTARËT LAIKË
TË KRISHTIT
(CHRISTIFIDELES LAICI)

E Shenjtërisë së Tij
Gjon Pali II
Mbi thirrjen dhe misionin
e laikëve
në kishë dhe në botë

Nën kujdesin e
Arqipeshkvisë Shkodër - Pult
Shkurt 2008

Përktheu nga italishtja

LORETA TOMAJ

Redaktorë

ATË LELLO LANZILLI SI
MOTËR LULË MECAJ
ANGJELINA GJEKA
TEOLA SHKODRA

Faqosja dhe grafikat

LUIGJ MILA

© Copyright 2008

ARQIPESHK VIA METROPOLITANE
SHKODËR - PULT

Shtypur

SHTYPSHKRONJA "VOLAJ"
Shkurt 2008

HYRJE

1. BESIMTARËT LAIKË TË KRISHTIT (*Christifideles laici*), “thirrja dhe misioni në Kishë e në botë 20 vjet pas Koncilit II të Vatikanit” i të cilëve ka qenë argumenti i Sinodit të Ipeshkvijve i vitit 1987, i përkasin atij Populli të Hyjit, që simbolizohet nga punëtorët e vreshtit, për të cilët flet Ungjilli i Mateut: “Mbretëria e qiellit është e ngjashme me atë zotështëpie, i cili doli herët në mëngjes që të gjejë punëtorë për vreshtin e vet. E, si u godit me punëtorët nga një denar në ditë, i çoi në vreshtin e vet” (Mt 20, 1-2).

Shëmbëlltyra ungjillore hap përpara syve tanë vreshtin e pamasë të Zotit dhe numrin e madh të personave, burra dhe gra, që janë thirrur e dërguar prej Tij, për të punuar në të. Vreshti është mbarë bota (krh. Mt 13, 38), që duhet të shndërrohet sipas planit të Hyjit duke pasur parasysh ardhjen përfundimtare të Mbretërisë së Hyjit.

Shkoni edhe ju në vreshtin tim

2. «Pastaj doli edhe rreth orës tre, pa do të tjerë duke ndenjur të papunë në treg e u tha: “Shkoni edhe ju në vreshtin tim e do t’ju jap sa të jetë e drejtë”» (Mt 20, 3-4).

Thirrja e Zotit Jezus “*Shkoni edhe ju në vreshtin tim*” nuk resht së kumbuari prej asaj dite të largët përgjatë rrjedhës së historisë: i drejtohet çdo njeriu që vjen në këtë botë.

Në kohët tona, në ndikimin e ripërtërirë të Shpirtit të Rrëshajëve, që ka ndodhur me Koncilin II të Vatikanit, Kisha ka pjekur një vetëdije më të gjallë të natyrës së saj misionare dhe ka ridëgjuar zërin e Zotit të vet, i cili e dërgon atë në botë si “sakrament universal të shpëtimit”.¹

Shkoni edhe ju. Thirrja nuk i përket vetëm Barinjve, meshtarëve, rregulltarëve e rregulltareve, por shtrihet te të gjithë: edhe besimtarët laikë të Krishtit janë personalisht të thirrur nga Zoti, nga i cili marrin një mision për Kishën dhe për botën. Këtë na e kujton Shën Gregori i Madh, që, duke i predikuar popullit, e komenton kështu shëmbëlltyrën e punëtorëve në vresht: “Kini kujdes se si jetoni, vëllezër shumë të dashur, dhe verifikoni nëse jeni tashmë punëtorë të Zotit. Secili ta vlerësojë atë që bën e ta shqyrtojë nëse punon në vreshtin

e Zotit”².

Në veçanti Koncili, me trashëgiminë e tij doktrimore, shpirtërore dhe baritore shumë të pasur, ka rezervuar faqe të shkëlqyeshme mbi natyrën, dinjitetin, përshpirtërinë, misionin dhe përgjegjësinë e besimtarëve laikë të Krishtit. Dhe *Etërit konciliarë*, duke kujtuar thirrjen e Krishtit, *i kanë thirrur të gjithë besimtarët laikë, burra e gra, që të punojnë në vreshtin e Tij*: “Koncili i shenjtë përben në Zotin të gjithë laikët që t’i përgjigjen me dëshirë, me shpirt bujar dhe me zemër të gatshme, zërit të Krishtit, që në këtë kohë i fton me më shumë këmbëngulje, si dhe nxitjes së Shpirtit Shenjt. Në mënyrë të veçantë më të rinjtë le ta ndiejnë këtë thi-rrje si të drejtuar atyre dhe ta mirëpresin atë me zell e zemërgjerësi. Vetë Zoti, në fakt, edhe një herë me anë të këtij Sinodi të Shenjtë i fton të gjithë laikët që të bashkohen gjithnjë e më thellë me Të dhe, duke e ndier si të tyren gjithçka është e Tij (krh. Fil 2, 5), të marrin pjesë në misionin e Tij shpëtimtar; i dërgon përsëri në çdo qytet dhe në çdo vend ku Ai është duke ardhur (krh. Lk 10, 1)”³.

Shkoni edhe ju në vreshtin tim. Këto fjalë kanë tingëlluar shpirtërisht, sërish, gjatë kremtimit të *Sinodit të Ipushkuvijve*, zhvilluar në Romë nga data 1 deri më 30 tetor 1987. Duke u vënë në udhët e Koncilit dhe

duke iu hapur dritës së përvojave personale e bashkësore të mbarë Kishës, Etërit, të pasuruar nga Sinodet e mëparshme, kanë trajtuar në mënyrë specifike dhe të gjerë argumentin që ka të bëjë me thirrjen dhe misionin e laikëve në Kishë e në botë.

Në këtë Asamble ipeshkvnore nuk ka munguar një përfaqësi e kualifikuar besimtarësh laikë të Krishtit, burra dhe gra, që u kanë sjellë një ndihmesë të çmueshme punimeve të Sinodit, siç është pranuar publikisht në homelinë e mbylljes: “Falënderojmë për faktin se gjatë Sinodit kemi mundur jo vetëm të gëzohemi për praninë e laikëve (*auditores e auditrices*), por edhe më shumë sepse zhvillimi i diskutimeve sinodale na ka mundësuar të dëgjojmë zërin e të ftuarve, përfaqësues të laikatit të ardhur nga mbarë bota, nga Vende të ndryshme, dhe ka bërë të mundur që të përfitojmë nga përvojat, këshillat dhe sugjerimet e tyre, që burojnë nga dashuria e tyre për çështjen e përbashkët”⁴.

Me shikimin të drejtuar nga pas-Koncili Etërit sinodalë kanë mundur të konstatojnë se si Shpirti ka vazhduar ta rinojë Kishën, duke nxitur energji të reja shenjtërie dhe pjesëmarrjeje në shumë besimtarë laikë të Krishtit. Kjo është dëshmuar, mes të tjerave, nga stili i ri i bashkëpunimit mes meshtarëve, rregulltarëve dhe besimtarëve

laikë të Krishtit; nga pjesëmarrja aktive në liturgji, në kumtimin e Fjalës së Hyjit dhe në katekezë; nga shërbimet e shumta dhe detyrat besuar besimtarëve laikë të Krishtit dhe të marra prej tyre; nga lulëzimi i begatshëm i grupeve, shoqatave e lëvizjeve shpirtërore dhe i angazhimeve laikale; nga pjesëmarrja më e gjerë dhe më domethënëse e femrave në jetën e Kishës dhe në zhvillimin e shoqërisë.

Në të njëjtën kohë, Sinodi ka vënë në dukje se si ecjes pas-konciliare të besimtarëve laikë të Krishtit nuk i kanë munguar vështirësitë dhe rreziqet. Në veçanti mund të kujtohen dy tundime të cilave jo gjithmonë ata kanë ditur t'u shpëtojnë: tundimi për të pasur një interes kaq të fortë për shërbimet dhe detyrat kishtarë, sa të arrijnë shpesh në një mosangazhim praktik ndaj përgjegjësive të tyre specifike në botën profesionale, shoqërore, ekonomike, kulturore dhe politike; dhe tundimi për të ligjësuar ndarjen e padrejtë mes fesë dhe jetës, mes pranimit të Ungjillit dhe veprimit konkret në realitetet më të larmishme kalimtare dhe tokësore.

Gjatë punimeve të tij Sinodi i është referuar vazhdimisht Konkilit II të Vatikanit, mësimi i të cilit mbi laikatin, pas 20 vjetësh, ka treguar se ka një aktualitet të mahnitshëm dhe nganjëherë edhe pro-

fetik: ky mësim është i aftë të ndriçojë dhe të drejtojë përgjigjet që sot duhet t'u jepen problemeve të reja. Në realitet, sfida që Etërit sinodalë kanë pranuar ka qenë gjetja e rrugëve konkrete me qëllim që “teoria” e shkëlqyer mbi laikatin e shprehur nga Koncili të mund të bëhet një “praktikë” e përnjëmendte kishtare. Pastaj disa probleme diktohen për shkak të njëfarë “risie” të tyre, aq sa mund të quhen pas-konciliare, të paktën në kuptimin kronologjik: Etërit sinodalë me të drejtë u kanë kushtuar atyre një vëmendje të posaçme gjatë diskutimeve dhe reflektimeve të tyre. Mes këtyre problemeve meritojnë të kujtohen ato që kanë lidhje me shërbesat dhe shërbimet kishtare të besuara apo që duhet t'u besohen besimtarëve laikë të Krishtit, me përhapjen dhe rritjen e “lëvizjeve” të reja krahas formave të tjera tubuese të laikëve, vendi dhe roli i femrës në Kishë dhe në shoqëri.

Etërit sinodalë, në përfundim të punimeve, të cilat u zhvilluan me një angazhim, kompetencë dhe bujari të madhe, më kanë shfaqur dëshirën dhe më janë lutur që, në kohën e volitshme, t'i ofroja Kishës universale një dokument përfundimtar mbi besimtarët laikë të Krishtit⁵.

Kjo Nxitje Apostolike pas-sinodale dëshiron të vlerësojë krejt pasurinë e punimeve sinodale, nga *Lineamenta* deri tek *Instru-*

mentum laboris, nga relacioni hyrës deri tek ndërhyrjet e çdo ipeshkvi e laiku dhe tek relacionet e mbylljes pas diskutimit në sallë, nga diskutimet e relacionet e “rretheve më të vogla” deri tek “propozimet” e tek *Mesazhi* përfundimtar. Për këtë arsye ky dokument nuk është diçka dytësore për Sinodin, por përbën shprehjen besnike dhe koherente të tij, është fryti i një pune kolegjiiale, për rezultatet e të cilit kanë dhënë ndihmesën e tyre Këshilli i Sekretarisë së Përgjithshme të Sinodit, si dhe vetë Sekretaria.

Të nxisë e të ushqejë një ndërgjegjësim më vendimtar të dhurimit dhe të përgjegjësisë, që të gjithë besimtarët laikë të Krishtit, e secili prej tyre në veçanti, kanë në bashkësinë dhe në misionin e Kishës, ky është qëllimi që Nxitja dëshiron të arrijë.

Nevojat e ngutshme aktuale në botë: përse rrini këtu të papunë gjithë ditën?

3. Domethënia themelore e këtij Sinodi, dhe pra, fryti më i çmueshëm i dëshiruar prej tij, është *dëgjimi nga besimtarët i thirrjes së Krishtit për të punuar në vreshtin e Tij*, për të marrë pjesë gjallërisht, në mënyrë të vetëdijshme e me përgjegjësi në misionin e Kishës në *këtë orë të mrekullueshme dhe dramatike të historisë*, në afërsi të mijë-

vjeçarit të tretë.

Situata të reja, qoftë kishtare, qoftë shoqërore, ekonomike, politike dhe kulturore, kërkojnë sot, me një fuqi krejt të veçantë, veprimin e besimtarëve laikë të Krishtit. Nëse mosangazhimi gjithmonë ka qenë i papranueshëm, koha e tanishme e bën edhe më fajtor atë. *Askujt nuk i lejohet të qëndrojnë pa bërë asgjë.*

Le t'i kthehemi leximit të shëmbëlltyrës ungjillore: “Doli përsëri rreth orës njëmbëdhjetë, gjeti të tjerë që po rrinin të papunë dhe u tha: “Përse rrini këtu të papunë gjithë ditën?”. Ata iu përgjigjën: “Sepse askush nuk na mori në punë”. Ai u tha: “Shkoni edhe ju në vresht”” (Mt 20, 6-7).

S'ka vend për ata që nuk bëjnë asgjë, pasi puna që i pret të gjithë në vreshtin e Zotit është e madhe. “Zotështëpia” e përsërit më fuqishëm ftesën e vet: “Shkoni edhe ju në vresht”.

Zëri i Zotit jehon sigurisht në thellësi të vetë qenies së çdo të krishteri, që nëpërmjet besimit dhe sakramenteve të hyrjes së krishterë është bërë i ngjashëm me Jezu Krishtin, është përfshirë si gjymtyrë e gjallë në Kishë dhe është subjekt aktiv i misionit të saj të shpëtimit. Por zëri i Zotit kalon edhe nëpërmjet ngjarjeve historike të Kishës dhe të njerëzimit, siç na e kujton Koncili: “Populli i Hyjit, i shtyrë nga besimi, prej të

cilit beson se drejtohet nga Shpirti i Zotit, që mbush gjithësinë, kërkon të shohisë në ngjarjet, kërkesat dhe aspiratat, në të cilat merr pjesë së bashku me njerëzit e tjerë të kohës sonë, se cilat janë shenjat e vërteta të pranisë dhe të planit të Hyjit. Në fakt, besimi qartëson gjithçka me një dritë të re dhe zbulon qëllimet e Hyjit mbi thirrjen e tërësishme të njeriut, dhe për këtë arsye udhëheq inteligjencën drejt zgjidhjeve plotësisht njerëzore⁶.

Atëherë është e nevojshme ta shikojmë në fytyrë këtë botë, me vlerat dhe problemet e saj, shqetësimet dhe shpresat e saj, arritjet dhe dështimet e saj: një botë, situatat ekonomike, shoqërore, politike e kulturore të së cilës paraqesin probleme e vështirësi më të mëdha në krahasim me ato të përshkruara nga Koncili në Kushtetutën bari-tore *Gaudium et spes*⁷. Megjithatë *ky* është vreshti, *kjo* është ara ku besimtarët laikë të Krishtit janë të thirrur ta jetojnë misionin e tyre. Jezusi i do, si të gjithë nxënësit e Tij, kripë të tokës dhe dritë të botës (krh. Mt 5, 13-14). Po cila është *fytyra aktuale* e “tokës” dhe e “botës”, “kripë” dhe “dritë” e të cilës duhet të jenë të krishterët?

Është tejet e madhe larmia e situatave dhe e problematikave që ekzistojnë sot në botë, të karakterizuara nga një përshpejtim ndryshimesh në rritje. Për këtë

arsye është shumë e nevojshme të mos bëjmë përgjithësime dhe thjeshtime të përshtatshme. Por është e mundur që të nxjerrim *disa linja tendence, që dalin në pah në shoqërinë aktuale*. Sikurse në arën ungjillore egjra dhe gruri rriten bashkë, ashtu edhe në histori, teatër i përditshëm i një ushtrimi shpesh kundërshtues i lirisë njerëzore, gjenden, pranë njëra-tjetrës dhe nganjëherë thellësisht të kapërthyera mes tyre, e keqja dhe e mira, padrejtësia dhe drejtësia, ankthi dhe shpresa.

Shekullarizmi dhe nevoja fetare

4. Si të mos mendohet për përhapjen ngulmuese të *mospërfilljes fetare* dhe të *ateizmit* në format e tij më të larmishme, në veçanti në formën që sot është përhapur më shumë, të *shekullarizmit*? I dehur nga arritjet e mrekullueshme të një zhvillimi të pandalshëm shkencoro-teknik dhe sidomos i joshur nga tundimi më i vjetër dhe gjithmonë i ri, ai i dëshirës për t'u bërë si Hyji (krh. Zan 3, 5) nëpërmjet përdorimit të një lirie të pakufi, njeriu pret rrënjët fetare, që janë në zemrën e tij: harron Hyjin, mendon se s'ka rëndësi për ekzistencën e vet, nuk e pranon duke adhuruar "idhuj" nga më të ndryshmit.

Është me të vërtetë e rëndë dukuria

aktuale e shekullarizmit: nuk ka të bëjë vetëm me individët, por në njëfarë mënyre edhe me bashkësi të tëra, siç ka vënë në dukje Koncili: “Turma në rritje praktikisht shkëputen nga feja”⁸. Shumë herë unë vetë e kam kujtuar dukurinë e shkrishterizimit që godet popujt e krishterë, prej shekujsh të tillë, dhe që kërkon me ngulm, pa asnjë vonesë, një unguillëzim të ri.

Megjithatë *frymëzimi dhe nevoja fetare* nuk mund të shuhen krejtësisht. Ndërgjegjja e çdo njeriu, kur ka guxim të përballet me pikëpyetjet më të mprehta të ekzistencës njerëzore, në veçanti me pikëpyetjet mbi domethënien e jetës, të vuajtjes e të vdekjes, nuk mund të mos e bëjë të vetën fjalën e të vërtetës klithur nga Shën Augustini: “Ti na ke bërë për vete, o Zot, dhe zemra jonë është e shqetësuar derisa të mos pushojë në Ty”⁹. Kështu edhe bota aktuale dëshmon, në forma gjithnjë e më të gjera dhe të gjalla, hapjen ndaj një vizioni shpirtëror dhe transhendent të jetës, rizgjimin e kërkitimit fetar, kthimin e domethënies së të shenjtës dhe të lutjes, kërkesën për të qenë të lirë në thirrjen e Emrit të Hyjit.

Personi njerëzor: dinjitet i shkelur dhe i lartësuar

5. Të mendojmë, gjithashtu, për *dhunimet* e shumta të cilave u nënshtrohet *personi njerëzor*. Kur nuk njihet e nuk duhet në dinjitetin e tij si shëmbëlltyrë e gjallë e Hyjit (krh. Zan 1, 26), qenia njerëzore ekspozohet ndaj formave poshtëruese dhe rraguese të “instrumentalizimit”, që e bëjnë mjerueshëm skllav të më të fortit. Dhe “më i forti” mund të marrë emra të ndryshëm: ideologji, pushtet ekonomik, sisteme politike çnjerëzore, teknokraci shkencore, ndërhyrje e mas-mediave. Sërish ndodhemi përballë një shumice personash, që janë vëllezërit dhe motrat tona, të drejtat themelore të të cilëve janë cenuar, edhe për shkak të tolerancës së tepruar e madje të padrejtësisë së dukshme të disa ligjeve civile: e drejta për jetë dhe integritet, e drejta për shtëpi dhe punë, e drejta për familje dhe lindje të përgjegjshme të fëmijëve, e drejta për të marrë pjesë në jetën publike dhe politike, e drejta e lirisë së ndërgjegjes dhe besimit fetar.

Kush mund t'i numërojë fëmijët e palindur, sepse janë vrarë në kraharorin e nënave të tyre, fëmijët e braktisur e të keqtrajtuar nga prindërit e tyre, fëmijët që rriten pa dashuri dhe edukim? Në disa vende popullata të tëra nuk kanë shtëpi

e punë, u mungojnë mjetet absolutisht të domosdoshme për të jetuar një jetë të denjë për qeniet njerëzore dhe nuk kanë as gjërat e nevojshme për mbijetesën e tyre. Zona me një varfëri dhe mjerim të tejskajshëm, fizik e moral në të njëjtën kohë, janë tashmë si të shtëpisë buzë metropoleve të mëdha dhe godasin për vdekje grupe të tëra njerëzish.

Por *shenjtëria e personit* nuk mund të asgjësohet, edhe pse tepër shpesh ajo përçmohet e dhunohet: duke e pasur themelin e saj të patundur në Hyjin Krijues e Atë, shenjtëria e personit diktohet prapë, gjithmonë e sërish.

Prej këtu rrjedh përhapja gjithnjë e më e gjerë dhe rrënjosja gjithnjë e më fort e *domethënies së dinjitetit personal të çdo qenieje njerëzore*. Një rrymë e mirë tashmë përshkon dhe mbush të gjithë popujt e tokës, të cilët janë bërë gjithnjë e më të vetëdijshëm për dinjitetin e njeriut: nuk është aspak një “gjë” apo një “objekt” të cilin mund ta përdorim, por është gjithmonë dhe vetëm një “subjekt”, i pajisur me ndërgjegje dhe liri, i thirrur për të jetuar në mënyrë të përgjegjshme në shoqëri dhe në histori, i drejtuar nga vlerat shpirtërore dhe fetare.

Është thënë se koha jonë është koha e “humanizmave”: disa, për prejardhjen e tyre ateiste dhe shekullariste, paradoksalisht arrijnë deri aty sa ta lëndojnë dhe ta

asgjësojnë njeriun; humanizma të tjerë e lartësojnë atë deri në atë pikë sa arrijnë formën e një idhujtarie të mirëfilltë; së fundi, të tjerë e njohin sipas të vërtetës madhështinë dhe mjerimin e njeriut, duke e shfaqur, mbështetur e favorizuar dinjitetin e tij total.

Shenjë dhe fryt i këtyre rrymave humanistike është nevoja në rritje e *pjesëmarrjes*. Kjo është, pa dyshim, njëra prej karakteristikave dalluese të njerëzimit aktual, një “shenjë e vërtetë e kohëve”, që piqet në lëme e drejtime të ndryshme: sidomos në lëmin e femrave e të botës rinore, dhe në drejtimin e jetës jo vetëm familjare e shkollore, por edhe kulturore, ekonomike, shoqërore e politike. Të jesh protagonist, në njëfarë mënyre krijues i një kulture të re humaniste, është një kërkesë njëkohësisht universale dhe individuale¹⁰.

Konfliktualiteti dhe paqja

6. Në fund, nuk mund të mos kujtojmë një tjetër dukuri, që e karakterizon njerëzimin aktual: ndoshta si kurrë ndonjëherë në histori, njerëzimi është ditë për ditë dhe thellësisht i goditur e i çoroditur nga *konfliktualiteti*. Kjo është një dukuri shumëformëshe, që dallohet nga pluralizmi i ligjshëm i mendësive dhe i nismave, dhe shprehet në

kundërvënien e dhimbshme të personave, grupeve, kategorive, kombeve dhe blloqeve të kombeve. Është një kundërvënie që merr forma dhune, terrorizmi, lufte. Edhe një herë, por me përmasa shumë herë më të mëdha, sektorë të ndryshëm të njerëzimit sot, duke dashur të tregojnë “gjithëpushtetësinë” e tyre, ripërtërijnë përvojën e pamend të ndërtimit të “kullës së Babelit” (krh. Zan 11, 1-9), e cila përhap rrëmujë, luftë, shpërbërje dhe shtypje. Kështu familja njerëzore është dramatikisht e tronditur dhe e përçarë në vetvete.

Nga ana tjerët, krejt e pamposhtshme është aspirata e individëve dhe e popujve për të mirën e paçmueshme të *paqes* në drejtësi. Lumturia ungjillore: “Lum pajtuesit” (Mt 5, 9) gjen tek njerëzit e kohës sonë një jehonë të re dhe domethënëse: për ardhjen e paqes e të drejtësisë popullsi të tëra sot jetojnë, vuajnë dhe punojnë. *Pjesëmarrja* e personave dhe e grupeve të shumta në jetën e shoqërisë është rruga që sot përshtohet gjithnjë e më shumë, me qëllim që paqja nga dëshirë të kthehet në realitet. Në këtë rrugë takojmë shumë besimtarë laikë të Krishtit bujarisht të angazhuar në fushën shoqërore e politike, në format më të ndryshme institucionale, të vullnetariatit e të shërbimit të personave të fundit të shoqërisë.

Jezu Krishti, shpresa e njerëzimit

7. Kjo është fusha e pamasë dhe e mundimshme, që shtrihet përpara punëtorëve të dërguar nga “zotështëpia” për të punuar në vreshtin e Tij.

Në këtë fushë është e pranishme dhe vepruese Kisha, ne të gjithë, barinj dhe besimtarë, meshtarë, rregulltarë dhe laikë. Situatat e lartpërmendura e prekin thellësisht Kishën: prej tyre është pjesërisht e kushtëzuar, por jo e shtypur dhe aq më pak e mposhtur, sepse Shpirti Shenjt, që është shpirti i saj, e mbështet në misionin e saj.

Kisha e di se të gjitha përpjekjet që njerëzimi bën për bashkësinë dhe pjesëmarrjen, me gjithë vështirësitë, vonesat dhe kundërshtitë e shkaktuara nga kufizimet njerëzore, nga mëkati dhe nga i Keqi, e gjejnë përgjigjen e tyre të plotë në ndërhyrjen e Jezu Krishtit, Shpërblyes i njeriut dhe i botës.

Kisha e di se është dërguar prej Tij si “shenjë dhe mjet i bashkimit të thellë me Hyjin dhe i njësisë së mbarë gjinisë njerëzore”¹¹.

Pavarësisht nga gjithçka, pra, njerëzimi mund të shpresojë, duhet të shpresojë: Ungjilli i gjallë dhe personal, *vetë Jezu Krishti, është “lajmi” i ri dhe bartës i gëzimit*, që Kisha çdo ditë ua kumton dhe ua dëshmon të gjithë njerëzve.

Në këtë kumtim dhe në këtë dëshmi besim-tarët laikë të Krishtit kanë një vend original dhe të pazëvendësueshëm: nëpërmjet tyre Kisha e Krishtit bëhet e pranishme në sektorët më të ndryshëm të botës, si shenjë dhe burim shprese e dashurie.

KAPITULLI I

UNË JAM HARDHIA JU JENI SHERMENDET

*Dinjiteti i besimtarëve laikë të Krishtit
në Kishën-Mister*

Misteri i vreshtit

8. Simboli i vreshtit përdoret në Bibël në shumë mënyra dhe me kuptime të ndryshme: në veçanti, ajo shërben për të shprehur *mysterin e Popullit të Hyjit*. Në këtë perspektivë më të thellë besimtarët laikë të Krishtit nuk janë thjesht punëtorë që punojnë në vresht, por janë pjesë e vetë vreshtit: “Unë jam hardhia, ju jeni shermendet” (Gjn 15, 5), thotë Jezusi.

Qysh në Besëlidhjen e Vjetër, profetët, për të treguar popullin e zgjedhur, përdorin shëmbëlltyrën e vreshtit. Izraeli është vreshti i Hyjit, vepra e Zotit, gëzimi i zemrës së Tij: “E pra, unë të mbëltova vresht të zgjedhur” (Jer 2, 21); “Si hardhi ishte nëna jote e mbëltuar përmbi ujë, shermendmadhe e plot me fruta në saje të ujit me mbushu-

llim” (Ez 19, 10); “Miku im kishte vreshtin në një kodër të plleshme. E thuri, ia qëroi gurët, e mbëltoi me hardhi të zgjedhura (...)” (Is 5, 1-2).

Jezusi e rimerr shëmbëlltyrën e vreshtit dhe e përdor atë për të vënë në dukje disa aspekte të Mbretërisë së Hyjit: “Një njeri mbolli një vresht, e thuri me gardh, e punoi shtrydhësin, ndërtoi kullën, ua dha për gjysmë vreshtarëve dhe shkoi në dhe të huaj” (Mk 12, 1; krh. Mt 21, 28 e vijim).

Gjoni ungjilltar na fton të zbresim në thellësi dhe na fut të zbulojmë *mysterin e vreshtit*: ai është shëmbëlltyra dhe figura jo vetëm e Popullit të Hyjit, por e *vetë Jezusit*. Ai është hardhia dhe ne, nxënësit, jemi shermendet; Ai është “hardhia e vërtetë”, me të cilën janë gjallërisht të bashkuar shermendet (krh. Gjn 15, 1 e vijim).

Koncili II i Vatikanit, duke iu referuar shëmbëlltyrave të ndryshme biblike, që ndriçojnë misterin e Kishës, ripropozon shëmbëlltyrën e vreshtit dhe të shermendëve: “Krishti është hardhia e vërtetë, që u jep jetë dhe pjellori shermendëve, domethënë neve, që përmes Kishës qëndrojmë në Të, dhe pa Të nuk mund të bëjmë asgjë (Gjn 15, 1-5)”¹². Pra, vetë Kisha është vreshti ungjillor. Është *mister*, sepse dashuria dhe jeta e Atit, e Birit dhe e Shpirtit Shenjt janë dhurata absolutisht falas dhuruar atyre që

kanë lindur nga uji dhe nga Shpirti Shenjt (krh. Gjn 3, 5), të thirrur për të rijetuar vetë *bashkësinë* e Hyjit dhe për ta shfaqur e për ta komunikuar atë në histori (*mision*): “Atë ditë – thotë Jezusi – do ta kuptoni se unë jam në Atin tim, ju në mua e unë në ju” (Gjn 14, 20).

Tashti, vetëm *brenda misterit të Kishës si mister bashkësie zbulohet “identiteti” i besimtarëve laikë të Krishtit*, dinjiteti i tyre origjinal. Dhe vetëm brenda këtij dinjiteti mund të përcaktohen thirrja dhe misioni i tyre në Kishë dhe në botë.

Kush janë besimtarët laikë të Krishtit

9. Etërit sinodalë me të drejtë kanë vënë në dukje nevojën për të dalluar dhe për të propozuar një *përshkrim pozitiv* të thirrjes dhe të misionit të besimtarëve laikë të Krishtit, duke thëlluar studimin e doktrinës së Koncilit II të Vatikanit në dritën e dokumenteve më të fundit të Magjisterit dhe të përvojës së vetë jetës së Kishës së udhëhequr nga Shpirti Shenjt¹³.

Duke i dhënë përgjigje pyetjes “kush janë besimtarët laikë të Krishtit”, Koncili, duke i kapërcyer interpretimet e mëparshme kyesisht negative, i është hapur një vizioni vërtet pozitiv dhe ka shfaqur qëllimin e tij

themelor duke pohuar *përkatësinë e plotë të besimtarëve laikë të Krishtit në Kishë dhe në misterin e saj, si dhe karakterin e specifik të thirrjes së tyre, që në mënyrë të veçantë ka për qëllim “të kërkojë Mbretërinë e Hyjit duke i trajtuar gjërat tokësore dhe duke i orientuar ato sipas Hyjit”¹⁴. “Me emrin laikë – kështu i përshkruan Kushtetura *Lumen gentium* – duhet të nënkuptohen këtu të gjithë besimtarët me përjashtim të gjymtyrëve të Urdhrit të Shenjtë dhe të gjendjes së kushtuar sanksionuar nga Kisha, domethënë besimtarët, që, pasi janë futur në Trupin e Krishtit me Pagëzim dhe janë bërë Popull i Hyjit dhe, sipas mënyrës së tyre, janë bërë pjesëmarrës në detyrën meshtarake, profetike dhe mbretërore të Krishtit, për pjesën e tyre kryejnë, në Kishë e në botë, misionin vetjak të mbarë popullit të krishterë”¹⁵.*

Edhe Piu XII thoshte: “Besimtarët, dhe më saktë laikët, gjenden në linjën më të përparuar të jetës së Kishës; për ta, Kisha është parimi jetësor i shoqërisë njerëzore. Për këtë arsye ata, veçanërisht ata, duhet të kenë një vetëdije gjithnjë e më të qartë, *jo vetëm se i përkasin Kishës, por se janë Kisha*, me një fjalë bashkësia e besimtarëve mbi tokë nën drejtimin e Kreut të përbashkët, Papës, dhe të Ipushkuvijve në bashkësi me të. Ata janë Kisha (...)”¹⁶.

Sipas shëmbëlltyrës biblike të vreshtit, besimtarët laikë të Krishtit, si të gjitha gjymtyrët e Kishës, janë shermende të rrënjosur në Krishtin, hardhinë e vërtetë, prej Tij të gjallëruar dhe gjallërues.

Shartimi në Krishtin nëpërmjet besimit dhe sakramenteve të hyrjes së krishterë është rrënja e parë që i jep fillesë gjendjes së re të krishterit në misterin e Kishës, që përbën “fizionominë” e saj më të thellë, që gjendet në bazë të të gjitha thirrjeve dhe të dinamizmit të jetës së krishterë të besimtarëve laikë të Krishtit: në Jezu Krishtin, të vdekur dhe të ringjallur, i pagëzuari bëhet “një krijesë e re” (Gal 6, 15; 2 Kor 5, 17), një krijesë e pastruar nga mëkati dhe e gjallëruar nga hiri.

Në këtë mënyrë, vetëm duke kuptuar pasurinë e mistershme që Hyji i jep të krishterit në Pagëzimin e shenjtë, është e mundur të përvijohet “figura” e besimtarit laik të Krishtit.

Pagëzimi dhe risia e krishterë

10. Nuk është e tepruar të themi se krejt ekzistenca e besimtarit laik të Krishtit ka për qëllim që ta çojë atë në zbulimin e risisë rrënjësore të krishterë, që rrjedh nga Pagëzimi, sakrament i besimit, që të mund t'i jetojë angazhimet sipas thirrjes së marrë

prej Hyjit. Për të përshekruar “figurën” e besimtarit laik të Krishtit le të shqyrtojmë, në mënyrë më të qartë dhe më të drejtpërdrejtë, mes të tjerëve, këta tre aspekte themelore: *Pagëzimi na rilind në jetën e bijve të Hyjit, na bashkon me Jezu Krishtin dhe me Trupin e tij, që është Kisha, na lyen në Shpirtin Shenjt duke na bërë tempuj shpirtërorë.*

Bij në Birin

11. Le t'i kujtojmë fjalët e Jezusit thënë Nikodemit: “Përnjëmend, përnjëmend po të them: kush nuk lind me anë të ujit e të Shpirtit nuk mund të hyjë në Mbretërinë e Hyjit” (Gjn 3, 5). Pra, Pagëzimi i shenjtë është një lindje e re, është një rilindje.

Pikërisht duke menduar për këtë aspekt të dhuratës pagëzimore Pjetri apostull shpërthen me këngën: “Qoftë bekuar Hyji, Ati i Zotit tonë Jezu Krishtit, i cili na rilindi me anë të mëshirës së Vet të madhe në saje të ngjalljes prej të vdekurish të Jezu Krishtit, për shpresën jetësore, për trashëgim të pashkatërrueshëm, të panjollë e të pavyshkshëm” (1 Pjt 1, 3-4). Dhe i quan të krishterë ata që “u rilindën jo me farë që priset, por që nuk merr mort kurrë: me fjalën e Hyjit të gjallë e të amshuar” (1 Pjt 1, 23).

Me Pagëzimin e shenjtë bëhemi *bij të Hyjit në të Parëlindurin Birin e Tij, Krishtin Jezus*. Duke dalë nga ujërat e burimit të shenjtë, çdo i krishterë ridëgjon zërin që një ditë ishte dëgjuar në brigjet e lumit Jordan: “Ti je Biri im – Djali i dishirit. Ty të përkrah plotësisht!” (Lk 3, 22), dhe kupton se është bashkuar me Birin e dashur, duke u bërë bir i adoptuar (krh. Gal 4, 4-7) dhe vëlla i Krishtit. Kështu plotësohet në historinë e secilit plani i amshueshëm i Atit: “ata që ka njohur që më parë, ata edhe i paracaktoi të jenë të ngjashëm me Birin e Vet, kështu që Biri i Tij të jetë vëllai i parë në mes të shumë vëllezërve” (Rom 8, 29).

Është *Shpirti Shenjt*, që i bën të pagëzuarit bij të Hyjit dhe në të njëjtën kohë gjymtyrë të trupit të Krishtit. Pali u kujton të krishterëve të Korintit: “Vërtet, në një të vetmin Shpirt Shenjt të gjithë jemi pagëzuar për të qenë një trup i vetëm” (1 Kor 12, 13); “Ju jeni trupi i Krishtit dhe, secili prej jush gjymtyrë e Tij” (1 Kor 12, 27); “E, prejse, vërtet jeni bij: Hyji e dërgoi në zemrat tona Shpirtin e Birit të Vet” (Gal 4, 6; krh. Rom 8, 15-16).

Një trup i vetëm në Krishtin

12. Të rilindur si “bij në Birin”, të pagëzuarit janë pazgjidhshmërisht “*gjymtyrë të*

Krishtit dhe gjymtyrë të trupit të Kishës”, siç mëson Koncili i Firences¹⁷.

Pagëzimi ka domethënie e një bashkimi mistik dhe prodhon një bashkim mistik, por real, me trupin e kryqëzuar e të lavdishëm të Jezusit. Me anë të sakramentit Jezusi e bashkon të pagëzuarin me vdekjen e Vet për ta bashkuar me ringjalljen e Vet (krh. Rom 6, 3-5), e zhvesh nga “njeriu i vjetër” dhe e vesh me “njeriun e ri”, apo me Vetën e Vet: “Gjithsa jeni pagëzuar në Krishtin – shpall Pali apostull – me Krishtin jeni veshur” (Gal 3, 27; krh. Ef 4, 22-24; Kol 3, 9-10). Prej kësaj del se “ne, edhe pse shumë, jemi një trup i vetëm në Krishtin” (Rom 12, 5).

Në fjalët e Palit gjejmë jehonën besnike të mësimin të Jezusit, i cili ka zbuluar *njësinë e mistershme të nxënësve të Vet me të dhe mes tyre*, duke e paraqitur si simbol dhe vazhdim të asaj bashkësie të mistershme, që lidh Atin me Birin dhe Birin me Atin në lidhjen dashurore të Shpirtit (krh. Gjn 17, 21).

Është po ajo njësi për të cilën flet Jezusi me shëmbëlltyrën e vreshtit dhe të shermendeve: “Unë jam hardhia, ju jeni shermendet” (Gjn 15, 5), një shëmbëlltyrë që hedh dritë jo vetëm mbi intimitetin e thellë të nxënësve me Jezusin, por edhe mbi bashkësinë jetësore të nxënësve me njëritjetrin: të gjithë shermende të një Hardhie

të vetme.

Tempuj të gjallë dhe të shenjtë të Shpirtit

13. Me shëmbëlltyrën tjetër, atë të ndërtesës, Pjetri apostull i përkufizon të pagëzuarit si “gurë të gjallë” të themeluar në Krishtin, “gurin e këndit”, dhe të caktuar që të ndërtohen “Shtëpi shpirtërore” (1 Pjt 2, 5 e vijim). Shëmbëlltyra na fut në një aspekt tjetër të risisë pagëzimore, të paraqitur kështu nga Koncili II i Vatikanit: “Prej rilindjes dhe prej lyerjes së Shpirtit Shenjt të pagëzuarit shugurohen për të formuar një ndërtesë shpirtërore”¹⁸.

Shpirti Shenjt “e lye” të pagëzuarin, vë në të vulën e Tij të pashlyeshme (krh. 2 Kor 1, 21-22), dhe e bën tempull shpirtëror, apo e mbush me praninë e shenjtë të Hyjit falë bashkimit dhe bërjes të ngjashëm me Jezu Krishtin.

Me këtë “lyerje” shpirtërore, i krishteri mundet, sipas mënyrës së vet, t’i përsërisë fjalët e Jezusit: “Shpirti i Zotit është mbi mua, sepse Ai më shuguroi! Ai më dërgoi t’u kumtoj të vobektëve Ungjillin, t’u shpall robërve çlirim, të verbërve dritën e syve; t’i lëshoj në liri të ndrydhurit, të shpall vitin e hirit të Zotit!” (Lk 4, 18-19; krh. Is 61, 1-2). Kështu, me ndikimin pagëzimor

dhe krezmor i pagëzuari merr pjesë në të njëjtin mision të Jezusit Krishtit, Mesisë Shpëtimtar.

Pjesëmarrës në detyrën meshtarake, profetike e mbretërore të Jezu Krishtit

14. Duke iu drejtuar të pagëzuarve si “fëmijëve të sapolindur”, Pjetri apostull shkruan: “Afrohuni Atij – Gurit të gjallë, njëmend të përbuzur prej njerëzve, por të zgjedhur dhe të çmueshëm para Hyjit, që edhe ju, si gurë të gjallë, të ndërtoheni Shtëpi shpirtërore, për të qenë meshtari e shenjtë, për të kushtuar fli shpirtërore, që i pëlqejnë Hyjit nëpër Jezu Krishtin (...). Porse ju jeni: meshtari mbretërore, komb i shenjtë, popull që Hyji e fitoi për Vete, për t’i shpallur veprat e madhërueshme të Atij që ju thirri nga errësira në dritën e Vet të mrekullueshme” (1 Pjt 2, 4-5.9).

Ja një aspekt i ri i hirit dhe i dinjitetit pagëzimor: besimtarët laikë të Krishtit marrin pjesë, për sa u përket atyre, në detyrën e trefishtë – meshtarake, profetike dhe mbretërore – të Jezu Krishtit. Ky është një aspekt që s’është harruar kurrë nga tradita e gjallë e Kishës, siç duket, p.sh., nga shpjegimi që Shën Augustini i bën Psalmi 26. Ai shkruan: “Davidi u shugurua mbret. Në atë kohë lyheshin me vaj vetëm mbreti

dhe prifti. Në këta dy persona shëmbëllen mbreti dhe prifti i vetëm i ardhshëm, Krishti (për këtë arsye fjala “Krisht” vjen nga fjala “krizmë”). Por nuk është lyer vetëm kreu ynë, jemi lyer edhe ne, trupi i Tij (...). Për këtë arsye lyerja është për të gjithë të krishterët, ndërsa në kohën e Besëlidhjes së Vjetër ishte vetëm për dy persona. Se ne jemi trupi i Krishtit duket qartë nga fakti se jemi të gjithë të lyer dhe të gjithë ne jemi krishta e Krisht, sepse në njëfarë mënyre koka dhe trupi formojnë Krishtin në integritetin e Tij”¹⁹.

Në udhën e Koncilit II të Vatikanit²⁰, qysh prej fillimit të shërbimit tim baritor, kam pasur si qëllim të lartësoj dinjitetin meshtarak, profetik dhe mbretëror të mbarë Popullit të Hyjit duke thënë: “Ai që ka lindur nga Virgjëra Mari, Biri i zdrukthëtarit – siç e quante veten – Biri i Hyjit të gjallë, siç ka pohuar Pjetri, ka ardhur për të na bërë të gjithë ne “një mbretëri meshtarësh”. Koncili II i Vatikanit na ka kujtuar misterin e këtij pushteti dhe faktin se misioni i Krishtit – Meshtar, Profet-Mësues, Mbret – vazhdon në Kishë. Të gjithë, mbarë Populli i Hyjit është pjesëmarrës i këtij misioni të trefishtë”²¹.

Me këtë Nxitje besimtarët laikë të Krishtit janë të ftuar edhe një herë për të rilexuar, për të medituar dhe për të përvetësuar me

mençuri e me dashuri mësimin e pasur e frytdhënës të Koncilit rreth pjesëmarrjes së tyre në detyrën e trefishtë të Krishtit²². Më poshtë po paraqesim të përmbledhur elementet thelbësorë të këtij mësimi.

Besimtarët laikë të Krishtit janë pjesëmarrës të *detyrës meshtarake*, për të cilën Jezusi ka dhuruar Vetveten në Kryq dhe vazhdimisht dhurohet në kremtimin eukaristik në lavdi të Atit për shpëtimin e njerëzimit. Të futur në trupin e Jezu Krishtit, të pagëzuarit janë bashkuar me Të dhe me flinë e Tij në dhurimin e vetvetes dhe të të gjitha veprimtarive të tyre (krh. Rom 12, 1-2). Duke folur për besimtarët laikë të Krishtit Koncili thotë: “Të gjitha veprat e tyre, lutjet dhe nismat apostolike, jeta bashkëshortore dhe familjare, puna e përditshme, pushimi shpirtëror dhe trupor, nëse kryhen në Shpirt, madje edhe shqetësimet e jetës nëse kapërcehen me durim, bëhen fli shpirtërore të pëlqyeshme për Hyjin në Jezu Krishtin (krh. 1 Pjt 2, 5), të cilat në kremtimin e Eukaristisë i dhurohen në mënyrë shumë të përshtirshme Atit bashkë me flinë e Trupit të Zotit. Kështu edhe laikët, duke vepruar shenjtërisht gjithkund si adhurues, ia kushtojnë botën Hyjit”²³.

Pjesëmarrja në *detyrën profetike* të Krishtit, “i cili me dëshminë e jetës dhe me virtytin e fjalës ka shpallur Mbretërinë e

Atit”²⁴, i aftëson dhe i angazhon besimtarët laikë të Krishtit për ta pranuar në besim Ungjillin dhe për ta kumtuar me fjalë e me vepra duke mos ngurruar ta padisin me guxim të keqen. Të bashkuar me Krishtin, “profetin e madh” (Lk 7, 16) dhe të bërë nga Shpirti “dëshmitarë” të Krishtit të Ringjallur, besimtarët laikë të Krishtit janë bërë pjesëmarrës qoftë të ndjenjës së besimit mbinatyor të Kishës, që “nuk mund të gabojë në besim”²⁵, qoftë të hirit të fjalës (krh. Vap 2, 17-18; Vap 19, 10); janë gjithashtu të thirrur për të bërë të shkëlqejë risia dhe forca e Ungjillit në jetën e tyre të përditshme, familjare dhe shoqërore, si dhe për të shprehur, me durim e guxim, në kundërshtitë e epokës së tanishme, shpresën e tyre në lavdi “edhe nëpërmjet strukturave të jetës në shekull”²⁶.

Në sajë të përkatësisë së tyre Krishtit Zot dhe Mbretit të gjithësisë besimtarët laikë të Krishtit marrin pjesë në *detyrën* e Tij *mbretërore* dhe prej Tij janë të thirrur në shërbim të Mbretërisë së Hyjit e në përhapjen e saj në histori. Ata e jetojnë pushtetin mbretëror të krishterë, mbi të gjitha nëpërmjet luftës shpirtërore për ta mundur në vetvete mbretërinë e mëkatit (krh. Rom 6, 12), dhe pastaj nëpërmjet dhurimit të vetvetes për t’i shërbyer, në dashuri e drejtësi, vetë Jezusit të pranishëm në të gjithë vël-

zërit e Tij, sidomos në më të vegjlit (krh. Mt 25, 40).

Por besimtarët laikë të Krishtit janë të thirrur në veçanti për t'i ridhënë krijimit gjithë vlerën e tij zanafillore. Duke e orientuar krijimin drejt të mirës së vërtetë të njeriut me një veprimtari të mbështetur nga jeta e hirit, ata marrin pjesë në ushtrimin e pushtetit me të cilin Krishti i Ringjallur i tërheq nga Vetvetja të gjitha gjërat dhe ia nënshtron, bashkë me Vetveten, Atit, me qëllim që Hyji të jetë gjithçka në të gjithë (krh. Gjn 12, 32; 1 Kor 15, 28).

Pjesëmarrja e besimtarëve laikë të Krishtit në detyrën e trefishtë të Krishtit Meshtar, Profet dhe Mbret e ka rrënjën e vet të parë në lyerjen e Pagëzimit, zhvillimin e saj në Krezmim dhe përmbushjen e mbështetjen e saj dinamike në Eukaristi. Është një pjesëmarrje që i është dhuruar *çdo* besimtari laik të Krishtit, *meqë* formojnë *Trupin e vetëm* të Zotit. Në fakt, Jezusi e pasuron me dhuratat e Veta Kishën, e cila është *Trup dhe Nuse e Tij*. Në këtë mënyrë individët marrin pjesë në detyrën e trefishtë të Krishtit, *meqë janë gjymtyrë të Kishës*, siç mëson mjaft qartë Pjetri apostull, i cili i përkufizon të pagëzuarit si “fis i zgjedhur, meshtari mbretërore, komb i shenjtë, popull që Hyji e fitoi për vete” (1 Pjt 2, 9). Pikërisht sepse rrjedh *nga* bashkësia kishtare, pjesëmarrja

e besimtarëve laikë të Krishtit në detyrën e trefishtë të Krishtit kërkon të jetohet dhe të vihet në jetë në bashkësi dhe për rritjen e vetë bashkësisë.

Shën Augustini kështu shkruante: “Siç i quajmë të gjithë të krishterë në sajë të bagmit mistik, ashtu i quajmë të gjithë meshtarë, *sepse janë gjymtyrë të të vetmit meshtar*”²⁷.

Besimtarët laikë të Krishtit dhe karakteristika e tyre e të jetuarit në shekull

15. Risia e krishterë është themeli dhe titulli i barazisë mes të gjithë të pagëzuarve në Krishtin, i të gjitha gjymtyrëve të popullit të Hyjit: “i përbashkët është dinjiteti i gjymtyrëve prej rilindjes së tyre në Krishtin, i përbashkët hiri i bijve, e përbashkët thirrja për përsosmëri, një i vetëm shpëtimi, një e vetme shpresa dhe e pandarë dashuria”²⁸. Me anë të dinjitetit të përbashkët pagëzimor besimtari laik i Krishtit është bashkëpërgjegjës, së bashku me shërbestarët e shuguruar dhe me rregulltarët e rregulltaret, i misionit të Kishës.

Por dinjiteti i përbashkët pagëzimor tek besimtari laik i Krishtit merr *një modalitet që e dallon, por pa e ndarë atë*, nga presbiteri, nga rregulltari e nga rregulltarja.

Koncili II i Vatikanit e ka paraqitur këtë modalitet në karakteristikën e tyre të të jetuarit në shekull: “Karakteristika e të jetuarit në shekull është tipike dhe veçanti e laikëve”²⁹.

Pikërisht për të pranuar në mënyrë të plotë, të përshtatshme dhe specifike gjendjen kishtare të basimtarit laik të Krishtit, është e nevojshme të thellohet rëndësia teologjike e karakteristikës së të jetuarit në shekull nën dritën e planit shpëtimtar të Hyjit dhe të misterit të Hyjit.

Siç thoshte edhe Pali VI, Kisha “ka një përmasë autentike të të jetuarit në shekull, e lidhur ngushtë me natyrën dhe misionin e saj intim, rrënjët e të cilës ndodhen në misterin e Fjalës së Mishëruar, dhe që realizohet në forma të ndryshme për gjymtyrët e saj”³⁰.

Kisha, në fakt, jeton në botë edhe pse nuk është e botës (krh. Gjn 17, 16) dhe është dërguar për të vazhduar veprën shëlbuese të Jezu Krishtit, e cila “ndërsa për natyrë të saj ka si qëllim shpëtimin e njerëzve, përqafon edhe vendosjen e krejt rendit të përkohshëm”³¹.

Sigurisht të gjitha gjymtyrët e Kishës janë pjesëmarrëse në përmasën e saj të të jetuarit në shekull; por janë në forma të ndryshme. Në veçanti pjesëmarrja e besimtarëve laikë të Krishtit ka një modalitet

vënieje në jetë dhe funksionimi të saj, që, sipas Koncilit, është “tipike dhe e veçantë” për ta: ky modalitet përvijohet me shprehjen “karakteristika e të jetuarit në shekull”³².

Në realitet Koncili e përshkruan gjendjen e të jetuarit në shekull të besimtarëve laikë të Krishtit duke e treguar atë, para së gjithash, si vendi ku atyre u drejtohet thirrja e Hyjit: “*Aty ata thirren prej Hyjit*”³³. Bëhet fjalë për një “vend” të paraqitur në terma dinamikë: besimtarët laikë të Krishtit “jetojnë në shekull, domethënë të përfshirë në të gjitha angazhimet e punët e botës dhe në gjendjet e zakonshme të jetës familjare e shoqërore, ku endet ekzistenca e tyre”³⁴. Ata janë persona që e jetojnë jetën e tyre normale në botë, studiojnë, punojnë, krijojnë marrëdhënie miqësore, shoqërore, profesionale, kulturore etj. Koncili e quan *gjendjen* e tyre jo thjesht si një të dhënë të jashtme e mjedisore, por si një realitet që është *i adresuar për të gjetur në Jezu Krishtin plotësinë e kuptimit të vet*³⁵. Madje pohon se “vetë Fjala e mishëruar deshi të jetë pjesëmarrëse në bashkëjetesën njerëzore (...). Shenjtëroi marrëdhëniet njerëzore, sidomos ato familjare, nga të cilat zënë fill marrëdhëniet shoqërore, duke iu nënshtruar vullnetarisht ligjeve të atdheut të tij. Deshi të bënte jetën e një punëtori të kohës dhe të krahinës së vet”³⁶.

Kështu, “bota” bëhet sfera dhe mjete i thi-rrjes së krishterë të besimtarëve laikë të Krishtit, sepse ajo vetë është e adresuar të lavdërojë Hyjin Atë në Krishtin. Atëherë Koncili mund të paraqesë kuptimin tipik dhe të veçantë të thirrjes hyjnore drejtuar besimtarëve laikë të Krishtit. Nuk janë të thirrur për të braktisur pozicionin që ata kanë në botë. Pagëzimi nuk i heq aspak nga bota, siç vë në dukje Pali apostull: “Secili, o vëllezër, le të qëndrojë në Hyjin në atë gjendje, në të cilën ishte kur u kthye në fe” (1 Kor 7, 24); por u beson atyre një mision që ka të bëjë pikërisht me gjendjen brenda botës: në fakt, besimtarët laikë të Krishtit “janë të thirrur prej Hyjit për të kontribuar, gati nga brenda si tharm, për shenjtërimin e botës nëpërmjet ushtrimit të funksionit të tyre tipik e nën drejtimin e shpirtit ungjillor, dhe në këtë mënyrë t’ia bëjnë të dukshëm Krishtin të tjerëve, kryesisht me dëshminë e jetës së tyre dhe me shkëlqimin e besimit, të shpresës e të dashurisë³⁷. Kështu të qenët dhe të vepruarit në botë për besimtarët laikë të Krishtit është një realitet jo vetëm antropologjik e sociologjik, por edhe specifikisht teologjik e kishtar. Në gjendjen e tyre brenda botës, në fakt, Hyji shfaq planin e Vet dhe u komunikon thirrjen e veçantë që “ta kërkojnë Mbretërinë e Hyjit duke i trajtuar gjërat tokësore dhe duke i orientuar

ato sipas Hyjit”³⁸.

Pikërisht në këtë perspektivë Etërit sino-dalë kanë thënë: “Karakteristika e të jetuarit në shekull e besimtarit laik të Krishtit, pra, nuk duhet të përkufizohet vetëm në kuptimin sociologjik, por sidomos në kuptimin teologjik. Karakteristika e të jetuarit në shekull duhet të kuptohet nën dritën e aktit krijues dhe shëlbues të Hyjit, që ua ka besuar botën burrave e grave, me qëllim që ata të marrin pjesë në veprën e krijimit, ta lirojnë krijimin nga ndikimet e mëkatit dhe ta shenjtërojnë vetveten në martesë apo në jetën e beqarisë, në familje, në profesion e në veprimtaritë e ndryshme shoqërore”³⁹.

*Gjendja kishtare e besimtarëve laikë të Krishtit përcaktohet rrënjësisht nga risia e tyre e krish-terë dhe karakterizohet nga karakteristika e të jetuarit në shekull*⁴⁰.

Simbolet ungjillore të kripës, të dritës dhe të tharmit, edhe pse u drejtohen pa dallim të gjithë nxënësve të Jezusit, gjejnë një zbatim specifik në besimtarët laikë të Krishtit. Janë figura shumë domethënëse, sepse tregojnë jo vetëm përfshirjen e thellë dhe pjesëma-rrjen e plotë të besimtarëve laikë të Krishtit në tokë, në botë, në bashkësinë njerëzore, por sidomos risinë dhe origjinalitetin e një përfshirjeje e të një pjesëmarrjeje të adresuar për përhapjen e Ungjillit që shpëton.

Të thirrur në shenjtëri

16. Dinjiteti i besimtarëve laikë të Krishtit zbulohet në plotësi nëse marrim parasysh *thirrjen e parë e themelore* që Ati në Jezu Krishtin përmes Shpirtit Shenjt ia drejton secilit prej tyre: thirrjen në shenjtëri, apo në përsosmërinë e dashurisë. Shenjti është dëshmia më e shkëlqyeshme e dinjitetit dhënë nxënësit të Krishtit.

Në lidhje me thirrjen universale në shenjtëri Koncili II i Vatikanit ka thënë fjalë të ndritshme. Mund të thuhet se pikërisht ky ka qenë udhëzimi parësor besuar të gjithë bijve e bijave të Kishës nga një Koncil, i cili është thirrur për ripërtëritjen ungjillore të jetës së krishterë⁴¹. Ky udhëzim nuk është thjesht një nxitje morale, por *një nevojë e domosdoshme e misterit të Kishës*: ajo është Vreshti i zgjedhur, përmes së cilës shermen-det jetojnë e rriten me të njëjtën limfë të shenjtë dhe shenjtëruese të Krishtit; është Trupi mistik, gjymtyrët e të cilit marrin pjesë në të njëjtën jetë shenjtërie të Kreut që është Krishti; është Nusja e dashur nga Zoti Jezus, që e ka dorëzuar veten për ta shenjtëruar atë (krh. Ef 5, 25 e vijim). Shpirti që shenjtëroi natyrën njerëzore të Jezusit në kraharorin virgjëror të Marisë (krh. Lk 1, 35) është po ai Shpirt që banon e vepron në Kishë me qëllim që t'i komunikojë asaj

shenjtërinë e Birit të Hyjit të bërë njeri.

Më shumë se kurrë është urgjente që sot të gjithë të krishterët ta rifillojnë ecjen e ripërtëritjes ungjillore, duke pranuar me zemërgjerësi ftesën ungjillore për të qenë “të shenjtë në tërë jetën tuaj” (1 Pjt 1, 15). Sinodi i jashtëzakonshëm i vitit 1985, njëzet vjet pas përfundimit të Koncilit, me të drejtë ka këmbëngulur për këtë urgjencë:

“Meqë Kisha në Krishtin është mister, duhet të konsiderohet shenjë dhe mjet shenjtërie (...). Shenjtërit dhe shenjtëreshat gjithmonë kanë qenë burim e zanafillë ripërtërirjeje në rrethanat më të vështira gjatë gjithë his-torisë së Kishës. Sot kemi nevojë shumë të madhe për shenjtër, të cilët duhet t’ia kërkojmë me këmbëngulje Hyjit”⁴².

Të gjithë në Kishë, për faktin se janë gjymtyrë të saj, marrin dhe bashkëndajnë thirrjen e përbashkët për shenjtëri. Me të drejtë të plotë, pa asnjë ndryshim nga gjymtyrët e tjera të Kishës, besimtarët laikë të Krishtit janë të thirrur për të qenë të shenjtë: “Të gjithë besimtarët e çdo gjendjeje apo shkalle janë të thirrur në plotësinë e jetës së krishterë dhe në përsosmërinë e dashurisë”⁴³; “Të gjithë besimtarët janë të ftuar dhe duhet të priren kah shenjtëria dhe përsosmëria e gjendjes së tyre”⁴⁴.

Thirrja për shenjtëri i ka rrënjët e veta në *Pagëzim* dhe ripropozohet nga sakramentet

e tjera, kryesisht nga *Eukaristia*: të veshur me Jezu Krishtin dhe të ushqyer nga Shpirti i Tij, të krishterët janë “shenjtër” dhe, prandaj, janë të aftësuar e të angazhuar për ta shfaqur shenjtërinë e të qenit të tyre në shenjtërinë e tërë të *vepruarit* të tyre. Pali apostull nuk lodhet duke i thirrur të gjithë të krishterët që të jetojnë “siç u ka hije shenjtërve” (Ef 5, 3).

Jeta sipas Shpirtit, fryti i të cilës është shenjtërimi (krh. Rom 6, 22; Gal 5, 22), ngjall dhe kërkon prej të gjithëve e prej çdo të pagëzuari *ndjekjen dhe imitim* e Jezu Krishtit, në pranimin e Lumturive të Tij, në dëgjimin dhe në meditimin e Fjalës së Hyjit, në pjesëmarrjen e vetëdijshme dhe aktive në jetën liturgjike dhe sakramentore të Kishës, në lutjen individuale, familjare dhe bashkësiore, në urinë dhe në etjen për drejtësi, në zbatimin e urdhërimit të dashurisë në të gjitha rrethanat e jetës dhe në shërbimin e vëllezërve, sidomos nëse janë të vegjël, të varfër e të vuajtur.

Shenjtërimi në botë

17. Thirrja e besimtarëve laikë të Krishtit në shenjtëri bën që jeta sipas Shpirtit të shprehet në mënyrë të veçantë në *përfshirjen* e tyre në *realitetet e përkohshme* dhe në *pjesëmarrjen* e tyre në *veprimtaritë*

tokësore. Përsëri apos-tulli na thërret: “Çkado që të thoni dhe të bëni, le të jetë në nder të Emrit të Jezusit Zot, duke iu falënderuar me anë të Tij Hyjit Atë” (Kol 3, 17). Duke cituar fjalët e apostullit drejtuar besimtarëve laikë të Krishtit, Koncili pohon në mënyrë të prerë: “As kujdesi për familjen, as angazhimet e tjera shekullare nuk duhet të jenë të huaja për orientimin shpirtëror të jetës”⁴⁵. Nga ana e tyre, Etërit sinodale kanë thënë: “Njësia e jetës së besimtarëve laikë të Krishtit ka një rëndësi shumë të madhe: ata, në fakt, duhet të shenjtërohen në të përditshmen e jetës profesionale dhe shoqërore. Pra, me qëllim që t’i përgjigjen thirrjes së tyre, besimtarët laikë të Krishtit duhet t’i shikojnë veprimtaritë e jetës së përditshme si rast bashkimi me Hyjin dhe përmbushjeje të vullnesës së Tij, si edhe shërbimi ndaj njerëzve të tjerë, duke i çuar në bashkim me Hyjin në Krishtin”⁴⁶.

Thirrja në shenjtëri, më përpara se të perceptohet e të jetohet nga besimtarët laikë të Krishtit si detyrim kërkues e prej të cilit s’mund të hiqet dorë, duhet të perceptohet e të jetohet nga ata si shenjë e shndritshme e dashurisë së pafund të Atit, që i ka rilindur në jetën e shenjtërisë. Kështu, kjo thirrje, duhet të thuhet se është një *përbërës thelbësor dhe i pandashëm nga jeta e re pagëzimore*, pra një element për-

bërës i dinjitetit të tyre. Në të njëjtën kohë thirrja në shenjtëri është *intimisht e lidhur me misionin* dhe me përgjegjësinë besuar besimtarëve laikë të Krishtit në Kishë e në botë. Në të vërtetë, vetë shenjtëria e jetuar, që rrjedh nga pjesëmarrja në jetën e shenjtërisë së Kishës, përfaqëson kontributin e parë dhe themelor të ndërtimit të vetë Kishës si “Bashkësi Shenjtërishe”. Para syve të ndriçuar nga besimi shpaloset një skenar i mrekullueshëm: ai i shumë besimtarëve laikë të Krishtit, burra e gra, që pikërisht në jetën dhe në veprimtarinë e çdo dite, shpesh pa rënë në sy apo të pakuptuar, të panjohur nga të mëdhenjtë e tokës, por të shikuar me dashuri nga Ati, janë punëtorë të palodhur që punojnë në vreshtin e Zotit, janë autorët e përvuajtur e të mëdhenj – sigurisht për pushtet të hirit të Hyjit – të rritjes së Mbretërisë së Hyjit në histori.

Shenjtëria, pastaj, duhet të thuhet se është një parakusht themelor dhe një kusht i pazëvendësueshëm për përmbushjen e misionit të shpëtimit në Kishë. Shenjtëria e Kishës është burimi i fshehtë dhe masa e pagabueshme e veprimtarisë apostolike dhe e zellit misionar. Vetëm në atë masë që Kisha, Nusja e Krishtit, e lë veten të duhet prej Tij dhe e do Atë, ajo bëhet Nënë e frytshme në Shpirt.

Le të rimarrim sërish figurën biblike:

bulimi dhe përhapja e shermendeve varen nga lidhja e tyre me hardhinë. “Sikurse shermendi nuk mund të japë fryt prej vetvetes, i shkëputur prej hardhisë, po ashtu as ju, nëse nuk mbeteni në mua. Unë jam hardhia, ju jeni shermendet. Kush mbetet në mua e unë në të, ai jep shumë fryt, sepse pa mua s’mund të bëni asgjë” (Gjn 15, 4-5).

Është e natyrshme që këtu të kujtojmë shpalljen solemne të besimtarëve laikë të Krishtit, burra e gra, si të lumë e të shenjtë, që u bë gjatë muajit të Sinodit. Mbarë Populli i Hyjit, dhe besimtarët laikë të Krishtit në veçanti, mund të gjejnë modele të reja shenjtërie e dëshmi të reja virtytesh heroike të jetuara në kushtet jetësore të përbashkëta e të zakonshme të ekzistencës njerëzore. Siç kanë thënë Etërit sinodalë: “Kishat vendore dhe sidomos të ashtuquajturat Kisha më të reja duhet të pranojnë me kujdes ndër gjymtyrët e tyre ata burra e gra, që në kushte të tilla (kushtet e përditshme të botës dhe gjendja martesore) kanë dhënë dëshminë e shenjtërisë dhe që mund të jenë shembuj për të tjerët, me qëllim që, nëse jepet rasti, t’i propozojnë për lumturim e shenjtërim”⁴⁷.

Në përfundim të këtyre reflektimeve, që kishin si qëllim përkufizimin e gjendjes kishtare të besimtarit laik të Krishtit, na vjen

në mendje qortimi i shquar i Shën Leonit të Madh: “*Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam*”⁴⁸ (Njihe, o i krishterë, dinjitetin tënd!) Është i njëjti qortim që edhe Shën Maksimi, Ipeshkëv i Torinos, u ka drejtuar atyre që kishin marrë lyerjen e Pagëzimit të Shenjtë: “Merreni parasysh nderin që ju është bërë në këtë mister!”⁴⁹. Të gjithë të pagëzuarit janë të ftuar për të ridëgjuar fjalët e Shën Augustinit: “Le të gëzohemi e të falënderojmë: jemi bërë jo vetëm të krishterë, por Krisht (...). Mrekullohuni e gëzohuni: Jemi bërë Krisht!”⁵⁰.

Dinjiteti i krishterë, burim barazie për të gjitha gjymtyrët e Kishës, garanton dhe nxit shpirtin e bashkësisë e të vëllazërisë dhe, në të njëjtën kohë, bëhet sekreti dhe forca e dinamizmit apostolik dhe misionar të besimtarëve laikë të Krishtit. Është një *dinjitet kërkuar*, dinjiteti i punëtorëve të thirrur nga Zoti për të punuar në vreshtin e Tij: “Mbi të gjithë laikët – lexojmë në Konkil – bie pesha e lavdishme për të punuar, me qëllim që plani hyjnor i shpëtimit të arrijë çdo ditë e më shumë tek të gjithë njerëzit e të gjitha kohëve dhe të mbarë tokës”⁵¹.

KAPITULLI II

TË GJITHË SHERMENDE TË TË VETMES HARDHI

*Pjesëmarrja e besimtarëve laikë të
Krishtit
në jetën e Kishës-Bashkësi*

Misteri i Kishës-Bashkësi

18. Le të ridëgjojmë fjalët e Jezusit: “Unë jam hardhia e vërtetë, e im Atë është vresh-tari (...) *Qëndroni në mua dhe unë në ju*” (Gjn 15, 1-4).

Me këto fjalë të thjeshta na zbulohet bashkësia e mistershme, që i lidh në njësi të vetme Zotin dhe nxënësit, Krishtin dhe të pagëzuarit: një bashkësi e gjallë dhe gjallëruese, prej të cilës të krishterët nuk i përkasin vetvetes, por janë pronë e Krishtit, si shermendet e lidhur me hardhinë.

Bashkimi i të krishterëve me Jezusin ka si model, burim dhe qëllim vetë bashkimin e Birit me Atin në dhuratën e Shpirtit Shenjt: të bashkuar me Birin në lidhjen dashurore të Shpirtit, të krishterët janë të bashkuar

me Atin.

Jezusi vazhdon: “Unë jam hardhia, ju jeni shermendet” (Gjn 15, 5). Nga bashkimi i të krishterëve me Krishtin buron bashkimi i të krishterëve me njëri-tjetrin: të gjithë janë shermende të të vetmes hardhi, që është Krishti. Në këtë bashkësi vëllazërore Zoti Jezus tregon pasqyrimin e mrekullueshëm dhe pjesëmarrjen e mistershme në jetën intime të dashurisë mes Atit, Birit e Shpirtit Shenjt. Për këtë bashkim Jezusi lutet: “Që të gjithë të jenë një. Sikurse ti, Atë, që je në mua dhe unë në ty, ashtu edhe ata të jenë në ne, që ta kuptojë bota se ti më dërgove” (Gjn 17, 21).

Ky bashkim është vetë misteri i Kishës, siç na kujton Koncili II i Vatikanit, me fjalën e famshme të Shën Çiprianit: «Kisha universale paraqitet si “një popull i mbledhur nga njësia e Atit, e Birit dhe e Shpirtit Shenjt”»⁵². Për këtë mister të Kishës-Bashkim zakonisht jemi të thirrur në fillim të kremtimit eukaristik, kur meshtari na mikpret me përshëndetjen e Palit apostull: “Hiri i Zotit tonë Jezu Krishtit, dashuria e Hyjit dhe bashkimi me Shpirtin Shenjt, qoftë me ju të gjithë” (2 Kor 13, 13).

Pasi është përvijuar “figura” e besimtarëve laikë të Krishtit në dinjitetin e tyre tani duhet të reflektojmë mbi misionin dhe përgjegjësinë e tyre në Kishë e në botë: por

këto gjëra mund të kuptohen si duhet vetëm në kontekstin e gjallë të Kishës-Bashkim.

Koncili dhe ekleziologjia e bashkësisë

19. Kjo është ideja qendrore që Kisha ka propozuar për vetveten në Koncilin II të Vatikanit, siç na e ka kujtuar Sinodi i jashtëzakonshëm i vitit 1985, kremtuar njëzet vjet pas ngjarjes konciliare: “Ekleziologjia e bashkimit është ideja qendrore dhe themelore në dokumentet e Koncilit. *Koinonia*-bashkësia, e bazuar në Shkrimin e Shenjtë, nderohet shumë në Kishën e parë dhe në Kishat lindore deri në ditët tona. Për këtë arsye, nga Koncili II i Vatikanit është bërë shumë që Kisha si bashkësi të kuptohej më qartë dhe të përkthehej konkretisht në jetë. Çfarë kuptimi ka fjala komplekse “bashkësi”? Në themel bëhet fjalë për bashkësinë me Hyjin nëpërmjet Jezu Krishtit, në Shpirtin Shenjt. Kjo bashkësi është në fjalën e Hyjit dhe në sakramente. Pagëzimi është dera dhe themeli i bashkësisë në Kishë. Eukaristia është burimi dhe kulmi i krejt jetës së krishterë (krh. LG 11). Bashkësia e trupit eukaristik të Krishtit ka kuptim dhe prodhon, domethënë ndërton bashkësinë intime të të gjithë besimtarëve në trupin e Krishtit, që është Kisha (krh. 1

Kor 10, 16 e vijim)⁵³.

Të nesërmen e Koncilit Pali VI u drejtohet besimtarëve kështu: “Kisha është një bashkësi. Çfarë do të thotë në këtë rast termi: bashkësi? Ne i referohemi paragrafit të katekizmit që flet për *sanctorum communionem*, bashkësinë e shenjtërve. Kishë do të thotë bashkësi e shenjtërve. Dhe bashkësi e shenjtërve do të thotë një pjesëmarrje e dyfishtë jetësore: përfshirja e të krishterëve në jetën e Krishtit dhe qarkullimi i po asaj dashurie në krejt njësinë e besimtarëve, në këtë botë e në tjetrën. Bashkim me Krishtin e në Krishtin, dhe bashkim mes të krishterëve, në Kishë”⁵⁴.

Simbolet biblike, me të cilat Koncili ka dashur të na fusë në soditjen e misterit të Kishës, vënë në dritë realitetin e Kishës-Bashkësi në përmasën e saj të pashmangshme si bashkësi e të krishterëve me Krishtin dhe bashkësi e të krishterëve me njëritjetrin. Janë simbolet e vathës, të grigjës, të hardhisë, të ndërtesës shpirtërore, të qytetit të shenjtë⁵⁵. Në mënyrë të veçantë simboli i *trupit* i paraqitur nga Pali apostull, doktrina e të cilit rrjedh rishtazi e gjallë dhe tërheqëse në shumë faqe të Koncilit⁵⁶. Nga ana e vet, Koncili e rimerr nga krejt historia e shpëtimit dhe e ripropozon simbolin e Kishës si *Popull i Hyjit*: “I pëlqeu Hyjit t’i shenjtëronte dhe t’i shpëtonte njerëzit jo në

mënyrë individuale dhe pa asnjë lidhje mes tyre, por deshi të krijonte me ta një popull, që ta njihnte në të vërtetën dhe shenjtërisht t'i shërbente"⁵⁷. Qysh në rreshtat e parë, Kushtetuta *Lumen gentium* e përmbledh në mënyrë të mahnitshme këtë doktrinë duke shkruar: "Kisha është në Krishtin si sakrament, domethënë shenjë e mjet i bashkimit intim me Hyjin dhe i njësisë së krejt gjinisë njerëzore"⁵⁸.

Atëherë, *realiteti i Kishës-Bashkësi është pjesë integruese, madje përfaqëson përmbajtjen qendrore të "misterit", apo të planit hyjnor të shpëtimit të njerëzimit. Për këtë arsye bashkësia kishtare nuk mund të interpretohet si duhet nëse kuptohet si një realitet thjesht sociologjik dhe psikologjik. Kisha-Bashkësi është një popull "i ri", populli "mesianik", populli që "ka për Krye Krishtin (...), si kusht dinjitetin dhe lirinë e bijve të Hyjit (...) për ligj urdhrin e ri për të dashur ashtu si na ka dashur Krishti (...) për qëllim Mbretërinë e Hyjit (...dhe) Krishti e ka kthyer atë në një bashkësi jete, dashurie dhe të vërtete"⁵⁹. Lidhjet që bashkojnë gjymtyrët e Popullit të ri me njëri-tjetrin, dhe së pari me Krishtin, nuk janë ato të "mishit" e të "gjakut", por ato të shpirtit, dhe më saktë ato të Shpirtit Shenjt, që të gjithë të pagëzuarit marrin (krh. JI 3, 1).*

Në fakt, ai Shpirt që prej amshimit lidh të

vetmen e të pandashmen Trini, Ai Shpirt që në “kohën e caktuar” (Gal 4, 4) e bashkon në mënyrë të pazgjidhshme trupin njerëzor me Birin e Hyjit, Ai dhe po Ai Shpirt përgjatë breznive të krishtera është burimi i pandërprerë e i pashtershëm i bashkësisë në Kishë dhe i Kishës.

Një bashkësi organike: ndryshueshmëria dhe përplotësueshmëria

20. Bashkësia kishtare përvijohet, më saktë, si një bashkësi “organike”, e ngjashme me atë të një trupi të gjallë dhe veprues: ajo, në fakt, karakterizohet nga bashkëprania e *ndryshueshmërisë* dhe e *përplotësueshmërisë* së thirrjeve e të gjendjeve të jetës, të shërbesave, të karizmave dhe të përgjegjësive. Falë kësaj ndryshueshmërie dhe përplotësueshmërie çdo besimtar gjendet *në marrëdhënie me krejt trupin dhe punon për të*.

Për bashkësinë organike të Trupit mistik të Krishtit ngulmon në mënyrë krejt të veçantë Pali apostull, mësimin e pasur të të cilit mund ta ridëgjojmë në përmbledhjen e bërë nga Koncili: Jezu Krishti, lexojmë në Kushtetutën *Lumen gentium*, “duke ndikuar Shpirtin e Tij, i formon mistikisht si trup të Tij vëllezërit e Vet, të thirrur prej të gjithë popujve. Në atë trup jeta e

Krishtit përhapet tek besimtarët (...). Si të gjitha gjymtyrët e trupit njerëzor, edhe pse të shumta, formojnë një trup të vetëm, kështu janë edhe besimtarët në Krishtin (krh. 1 Kor 12, 12). Edhe në ndërtimin e trupit të Krishtit vlen ndryshueshmëria e gjymtyrëve dhe e funksioneve. Një është Shpirti, i cili për dobinë e Kishës i shpërndan dhuratat e Tij të ndryshme me bujari në përpjesëtim me pasurinë dhe nevojat e shërbimeve (krh. 1 Kor 12, 1-11). Mes këtyre dhuratave në vendin e parë është hiri i Apostujve, autoritetit të të cilëve vetë Shpirti ua nënshtron edhe karizmatikët (krh. 1 Kor 14). Është përsëri po Shpirti, që, me forcën e Tij dhe nëpërmjet lidhjes intime të gjymtyrëve, krijon dhe nxit dashurinë mes besimtarëve. Pra, nëse një gjymtyrë vuan, bashkë me të vuajnë të gjitha gjymtyrët; nëse një gjymtyrë nderohet, bashkë me të gëzojnë të gjitha gjymtyrët e tjera (krh. 1 Kor 12, 26)⁶⁰.

Është gjithmonë *i vetmi dhe po Ai Shpirt parimi dinamik i shumëllojshmërisë dhe i njësisë* në Kishë dhe të Kishës. Sërish lexojmë në Kushtetutën *Lumen gentium*: “Me qëllim që të ripërtëriheshim vazhdimisht në Të (Krishtin) (krh. Ef 4, 23), na ka dhënë Shpirtin e Tij, i cili, i vetmi dhe po Ai në Krye dhe në gjymtyrë, i jep krejt trupit jetën, njësinë dhe lëvizjen, kështu që Etërit e shenjtë

mundën ta krahasonin funksionin e Tij me atë që ushtron parimi jetësor, domethënë shpirti, në trupin njerëzor”⁶¹. Dhe në një tekst tjetër, veçanërisht të dendur dhe të çmueshëm për të kuptuar “organicitetin” vetjak të bashkësisë kishtare edhe në aspektin e saj të rritjes së pandërprerë drejt bashkësisë së përsosur, Koncili shkruan: “Shpirti banon në Kishë dhe në zemrat e besimtarëve si në një tempull (krh. 1 Kor 3, 16; 6, 19) dhe në të lutet e dëshmon adoptimin birnor (krh. Gal 4, 6; Rom 8, 15-16.26). Ai e udhëheq Kishën drejt të vërtetës së plotë (krh. Gjn 16, 13), e njëson në bashkësi dhe në shërbim, e mëson dhe e drejton me dhurata të ndryshme hierarkike dhe karizmatike, e zbukuron me frytet e Veta (krh. Ef 4, 11-12; 1 Kor 12, 4; Gal 5, 22). Me forcën e Ungjillit e rinon Kishën, vazhdimisht e ripërtërin dhe e drejton atë kah bashkimi i përsosur me Dhëndrin e saj. Mbasi Shpirti dhe Nusja i thonë Zotit Jezus: Eja! (krh. Zb 22, 17)”⁶².

Bashkësia kishtare, pra, është një dhuratë, një dhuratë e madhe e Shpirtit Shenjt, që besimtarët laikë të Krishtit janë të thirrur ta mirëpresin me mirënjohje dhe, në të njëjtën kohë, ta jetojnë me një ndjenjë të thellë përgjegjësie. Një gjë e tillë vihet në jetë nëpërmjet pjesëmarrjes në jetën e në misionin e Kishës, në shërbim të së cilës

laikët vënë shërbesat e karizmat e tyre të larmishme dhe përplotësuese.

Besimtari laik i Krishtit “kurrë nuk mund të mbyllet në vetvete, duke u izoluar shpirtërisht nga bashkësia, por duhet të jetojë në një shkëmbim të vazhdueshëm me të tjerët, me një ndjenjë të gjallë vëllazërie, në gëzimin e një dinjiteti të barabartë dhe njëkohësisht në angazhimin për të frytëzuar së bashku thesarin e pamasë të marrë në trashëgimi. Shpirti i Zotit i dhuron atij, ashtu si edhe të tjerëve, karizma të shumta, e fton në shërbesa dhe detyra të ndryshme, i kujton, siç ua kujton edhe të tjerëve në lidhje me të, se ajo që e dallon *nuk është një dinjitet më i madh, por një aftësim i veçantë e përplotësues në shërbim* (...). Kështu, karizmat, shërbesat, detyrat dhe shërbimet e Besimtarit Laik të Krishtit ekzistojnë në bashkësi dhe për bashkësinë. Janë pasuri përplotësuese për të mirën e të gjithëve, nën udhëheqjen e urtë të Barinjve”⁶³.

Shërbesat dhe karizmat, dhurata që Shpirti i bën Kishës

21. Konkili II i Vatikanit i paraqet shërbesat dhe karizmat si dhurata të Shpirtit Shenjt për ndërtimin e Trupit të Krishtit dhe për misionin e Tij në shpëtimin e botës⁶⁴. Në të vërtetë, Kisha drejtohet dhe udhëhiqet

nga Shpirti, që u jep pa kursyer dhurata të ndryshme hierarkike dhe karizmatike të gjithë të pagëzuarve duke i thirrur për të qenë, secili sipas mënyrës së vet, veprues dhe bashkëpërgjegjës.

Le t'i shqyrtojmë tani shërbesat dhe karizmat që u referohen drejtpërdrejt besimtarëve laikë dhe pjesëmarrjes së tyre në jetën e Kishës-Bashkësi.

Shërbesa, detyra dhe funksione

Shërbesat e pranishme dhe vepruese në Kishë janë të gjitha, edhe pse në mënyra të ndryshme, një pjesëmarrje në shërbesën e Jezu Krishtit, Bariut të mirë që jep jetën për delet e Veta (krh. Gjn 10, 11), shërbëtori i përvuajtë dhe totalisht i flijuar për shpëtimin e të gjithëve (krh. Mk 10, 45). Pali është mjaft i qartë kur flet për ndërtimin shërbestar të Kishës apostolike. Në Letrën e Parë drejtuar Korintianëve shkruan: “Hyji disa në Kishë i caktoi: më parë apostujt, së dyti profetët, së treti mësuesit (...)” (1 Kor 12, 28). Në Letrën drejtuar Efesianëve lexojmë: “Edhe secilit prej nesh i qe dhënë hiri me atë masë me të cilën Krishti deshi të na e dhurojë (...). E Ai i dha disa apostuj, disa të tjerë profetë, disa prapë ungjilltarë, do të tjerë barinj e mësues, që shenjtërit t'i bëjë të aftë për veprën e shërbesës, për ndërtimin e

trupit të Krishtit, derisa të gjithë t'ia arrijmë njësisë së fesë dhe njohjes së Birit të Hyjit deri në gjendjen e njeriut të përsosur, deri në masën që i përket pjekurisë së plotë të Krishtit” (Ef 4, 7.11-13; krh. Rom 12, 4-8). Siç del edhe nga këta e nga tekste të tjera të Besëlidhjes së Re, shërbesat, ashtu si edhe dhuratat e detyrat kishtare, janë të shumëllojshme dhe të ndryshme.

Shërbesat që rrjedhin nga Urdhri i Shenjtë

22. Në Kishë gjenden në vend të parë, shërbesat “prej shugurimit”, apo shërbesat që rrjedhin nga sakramenti i Urdhrit të Shenjtë. Zoti Jezus, ka zgjedhur dhe krijuar Apostujt, farë e Popullit të Besëlidhjes së Re e zanafillë e Hierarkisë së shenjtë⁶⁵, duke u besuar atyre mandatin për të bërë nxënës të Tij të gjithë popujt (krh. Mt 28, 19), për të formuar dhe për të mbajtur popullin mesh-tarak. Misioni i Apostujve, që Zoti Jezus vazhdon t'u përçojë barinjve të popullit të Vet, është një shërbim i mirëfilltë, që me të drejtë është quajtur në Shkrimin e Shenjtë “*diakonia*”, domethënë shërbim, shërbesë. Në trashëgiminë e pandërprerë apostolike shërbestarët e marrin karizmën e Shpirtit Shenjt nga Krishti i Ringjallur nëpërmjet sakramentit të Urdhrit të Shenjtë: kështu

marrin autoritetin dhe pushtetin e shenjtë për të vepruar “*in persona Christi Capitis*” (në personin e Krishtit Krye)⁶⁶ për t’i shërbyer Kishës dhe për ta bashkuar atë në Shpirtin Shenjt me anë të Ungjillit e të sakramenteve.

Shërbesat “prej shugurimit”, më përpara se personat që i marrin, janë një hir për mbarë Kishën. Ato shprehin dhe vënë në jetë një pjesëmarrje në meshtarinë e Jezu Krishtit që është e ndryshme, jo vetëm si shkallë, por si thelb, nga pjesëmarrja e dhuruar me Pagëzimin dhe Krezmimin e të gjithë besimtarëve. Nga ana tjetër mesh-taria shërbestare, siç ka kujtuar Koncili II i Vatikanit, është thelbësisht e adresuar nga meshtaria mbretërore e të gjithë besimtarëve dhe të renditura asaj⁶⁷.

Për këtë arsye, për të siguruar dhe për të rritur bashkësinë në Kishë, veçanërisht në sferën e shërbesave të larmishme e përplotësuese, barinjtë duhet të pranojnë se shërbesa e tyre është rrënjësisht e renditur në shërbim të mbarë Popullit të Hyjit (krh. Heb 5, 1), dhe, nga ana e tyre, besimtarët laikë duhet të pranojnë se meshtaria shërbestare është shumë e nevojshme për jetën e tyre dhe për pjesëmarrjen e tyre në misionin e Kishës⁶⁸.

Shërbesa, detyra dhe funksione të laikëve

23. Misioni shpëtimtar i Kishës në botë vihet në jetë jo vetëm nga shërbestarët në virtyt të sakramentit të Urdhrit të Shenjtë, por edhe nga të gjithë besimtarët laikë: këta, në fakt, në virtyt të gjendjes së tyre pagëzimore dhe të thirrjes së tyre specifike, sipas masës së secilit, marrin pjesë në detyrën meshtarake, profetike dhe mbretërore të Krishtit.

Barinjtë, për këtë arsye, duhet t'i njohin e t'i nxisin shërbesat, detyrat dhe funksionet e besimtarëve laikë, që e kanë *themelin e tyre sakramentor në Pagëzim e në Krezmim*, si edhe, për shumë prej tyre, *në Martesë*.

Pastaj kur nevoja apo dobia e Kishës e kërkon, barinjtë mund t'u besojnë besimtarëve laikë, sipas normave të caktuara nga drejta universale, disa detyra që janë të lidhura me shërbesën e tyre vetjake si barinj, por që nuk kërkojnë karakterin e Urdhrit të Shenjtë. Kodi i të Drejtës Kanonike shkruan: "Aty ku nevojat e Kishës e sugjerojnë, në mungesë të shërbestarëve, edhe laikët, edhe pa qenë lektorë apo akolitë, mund të zëvendësojnë disa detyra të tyre, domethënë të ushtrojnë shërbesën e fjalës, të drejtojnë lutjet liturgjike, të mbarështojnë Pagëzimin e të shpërndajnë Kungimin e shenjtë, sipas

dispozitive të së drejtës”⁶⁹. Por *ushtrimi i kësaj detyre nuk e bën besimtarin laik bari*: në realitet nuk është detyra ajo që e bën shërbesën, por shugurimi sakramentor. Vetëm sakramenti i Urdhrit të Shenjtë i jep shërbesës së shuguruar një pjesëmarrje të posaçme në detyrën e Krishtit Krye e Bari dhe në meshtarinë e Tij të amshueshme⁷⁰. Detyra e ushtruar si zëvendësues e merr ligjshmërinë e drejtpërdrejtë dhe të formalizuar nga përfaqësimi zyrtar i dhënë nga barinjte, dhe në zbatimin konkret drejtohet nga autoriteti kishtar⁷¹.

Asambleja e kohëve të fundit e Sinodit ka paraqitur një panoramë të gjerë dhe domethënëse të situatës kishtare rreth shërbesave, detyrave e funksioneve të të pagëzuarve. Etërit e kanë çmuar shumë ndihmën apostolike të besimtarëve laikë, burra e gra, në dobi të ungjillëzimit, të shenjtërimit dhe të gjallërimit të krishterë të realiteteve të përkohshme, ashtu si edhe gatishmërinë e tyre bujare për zëvendësim në situata emergjence dhe në nevoja kronike⁷².

Në vijim të ripërtëritjes liturgjike të nxitur nga Koncili, vetë besimtarët laikë kanë arritur një vetëdije më të madhe për detyrat e tyre në asamblenë liturgjike e në përgatitjen e saj, dhe janë shumë të gatshëm për t’i kryer ato: në të vërtetë, kremtimi litur-

gjik është një veprim i shenjtë jo vetëm i klerit, por i krejt asamblesë. Gjithashtu është e natyrshme që detyrat jo vetjake të shërbestarëve të shuguruar të kryhen nga besimtarët laikë⁷³. Pastaj kalimi nga një përfshirje efektive e besimtarëve laikë në veprimin liturgjik në atë të kumtimit të Fjalës së Hyjit e në përkujdesjen baritore ka qenë i vetvetishëm⁷⁴.

Po në këtë Asamble sinodale nuk kanë munguar, bashkë me gjykimet pozitive, edhe gjykimet kritike rreth përdorimit tepër të padallimtë të termit “shërbesë”, rreth ngatërrimit e nganjëherë nivelimit të meshtarisë së përbashkët me meshtarinë shërbestare, rreth zbatimit të dobët të disa ligjeve e normave kishtare, rreth interpretimit arbitrar të konceptit të “zëvendësimit”, rreth prirjes së “klerikalizimit” të besimtarëve laikë dhe rrezikut të krijimit faktik të një strukture kishtare shërbimi paralel me atë të bazuar në sakramentin e Urdhrit të Shenjtë.

Pikërisht për t’i tejkaluar këta rreziqe Etërit sinodalë kanë këmbëngulur mbi nevojën që të shprehen me qartësi, edhe duke u shërbyer me një terminologji të saktë⁷⁵, *njësia e misionit* të Kishës, ku marrin pjesë të gjithë të pagëzuarit, dhe *njëkohësisht ndryshueshmëria thelbësore e shërbesës së barinjve*, e rrënjosur në sakramentin e

Urdhrit, në krahasim me shërbesat e tjera, detyrat dhe funksionet kishtare, që janë të rrënjosura në sakramentin e Pagëzimit e të Krezmimit.

Atëherë është e nevojshme, në rend të parë, që barinjtë, në pranimin e në dhënien e shërbesave, të detyrave dhe të funksioneve të ndryshme besimtarëve laikë, të kenë kujdesin më të madh që t'i formojnë ata mbi rrënjën pagëzimore të këtyre detyrave. Pastaj, është e nevojshme që barinjtë të jenë syhapur, me qëllim që të shmangët një përdorim i lehtë dhe abuziv i “situatave emergjente” apo i “nevojave të parashikuara për zëvendësim”, atje ku objektivisht nuk ekzistojnë apo atje ku është e mundur të mënjanohen me një programim baritor më të arsyeshëm.

Shërbesat, detyrat dhe funksionet e ndryshme, që besimtarët laikë mund të zhvillojnë me të drejtë në liturgji, në përçimin e fesë e në strukturat baritore të Kishës, duhet të ushtrohen *sipas thirrjes së tyre të posaçme laikale*, të ndryshme prej asaj të shërbestarëve të shenjtë. Në këtë kuptim, Nxitja *Evangelii nuntiandi*, që ka pasur një rol të madh dhe të dobishëm në nxitjen e bashkëpunimit të larmishëm të besimtarëve laikë në jetën e në misionin ungjillëzues të Kishës, kujton se “fusha vetjake e veprimtarisë së tyre ungjillëzuese është bota e

gjerë dhe komplekse e politikës, e realitetit shoqëror, e ekonomisë; ashtu si edhe ajo e kulturës, e shkencave dhe e artit, e jetës ndërkombëtare, e mjeteve të komunikimit shoqëror; si edhe e realiteteve të tjera veçanërisht të hapura ndaj ungjillëzimit, si dashuria, familja, edukimi i fëmijëve dhe i adoleshentëve, puna profesionale, vuajtja. Sa më shumë që të ketë laikë të depërtuar nga Shpirti ungjillor, përgjegjës për këta realitete e në mënyrë të hapur të angazhuar në to, kompetentë në nxitjen e tyre dhe të vetëdijshëm se duhet t'i zhvillojnë të gjitha aftësitë e tyre të krishtera shpesh të mbajtura të fshehura e të mbyllura, aq më tepër këto realitete, pa humbur asgjë dhe pa sakrifikuar koeficientin e tyre njerëzor, por duke shfaqur një përmasë transhendente shpesh të panjohur, do të gjenden në shërbim të ndërtimit të Mbretërisë së Hyjit, dhe pra të shpëtimit në Jezu Krishtin⁷⁶.

Gjatë punimeve të Sinodit Etërit u kanë kushtuar një vëmendje jo të pakët *Lektoratit* dhe *Akolitatit*. Ndërsa në të kaluarën ekzistonin në Kishën Latine vetëm si etapa shpirtërore të itinerarit drejt shërbesave të shuguruara, me *Motu proprio* të Palit VI *Ministeria quaedam* (15 gusht 1972) ata kanë marrë një autonomi dhe stabilitet të tyrin, ashtu si edhe një adresim të tyre të mundshëm për vetë besimtarët

laikë, megjithëse vetëm për burrat. Në po këtë kuptim është shprehur Kodi i ri i të Drejtës Kanonike⁷⁷. Tani Etërit sinodalë kanë shprehur dëshirën që “Motu proprio ‘Ministeria quaedam’ të rishikohet, duke pasur parasysh përdorimin e saj nga Kishat vendore dhe sidomos duke treguar kriteret sipas të cilave duhet të zgjedhen marrësit e secilës prej shërbesave”⁷⁸.

Në këtë kuptim është krijuar një Komision i posaçëm jo vetëm për t’iu përgjigjur kësaj dëshire të shprehur nga Etërit sinodalë, por edhe më shumë për të studiuar në mënyrë të thelluar problemet e ndryshme teologjike, liturgjike, juridike dhe baritore të ngritura nga lulëzimi aktual dhe i madh i shërbesave besuar besimtarëve laikë.

Në pritje që Komisioni të përfundojë studimin e tij, me qëllim që praktika kishtare e shërbesave besuar besimtarëve laikë të rezultojë e organizuar dhe e frytshme, nga të gjitha Kishat e veçanta duhet të respektohen besnikërisht parimet teologjike të kujtuara më sipër, në veçanti ndryshueshmëria thelbësore mes meshtarisë shërbestare dhe meshtarisë së zakonshme dhe, si rrjedhim, ndryshueshmëria mes shërbesave që rrjedhin nga sakramenti i Urdhrit dhe shërbesave që rrjedhin nga sakramentet e Pagëzimit e Krezmimit.

Karizmat

24. Shpirti Shenjt, ndërsa i beson Kishës-Bashkësi shërbesat e ndryshme, e pasuron atë me dhurata dhe nxitje të veçanta, që quhen *karizma*. Mund të marrin forma nga më të ndryshmet, qoftë si shprehje e lirisë absolute të Shpirtit që i jep, qoftë si përgjigje ndaj kërkesave të shumëfishta të historisë së Kishës. Përshkrimi dhe klasifikimi që u bëhet këtyre dhuratave në tekstet e Besëlidhjes së Re janë shenjë e një shumëllojshmërie të madhe: “Secili merr dhuratë të veçantë të zbulesës së Shpirtit Shenjt për të mirën e përbashkët. Dhe njëmend, Shpirti Shenjt i jep njërit fjalën e urtisë, kurse i njëjti Shpirt Shenjt një tjetri i jep fjalën e dijes; po i njëjti Shpirt Shenjt një tjetri i jep fenë, një tjetri prapë, i njëjti Shpirt Shenjt, i jep dhuratën e shërimeve; një tjetri pushtetin për të bërë mrekulli, një tjetri profecinë, një tjetri aftësinë të dallojë shpirtrat, një tjetri zotësinë e gjuhëve të ndryshme, një tjetri shtjellimin e gjuhëve” (1 Kor 12, 7-10; krh. 1 Kor 12, 4-6.28-31; Rom 12, 6-8; 1 Pjt 4, 10-11).

Të jashtëzakonshme apo të thjeshta e të përvuajtura, karizmat janë *hire të Shpirtit Shenjt që kanë*, në mënyrë të drejtpërdrejtë apo jo, *një dobi kishtare*, të renditura sikurse janë në ndërtimin e Kishës, për të mirën

e njerëzve dhe për nevojat e botës.

Edhe në kohët tona nuk mungon lulëzimi i karizmave të ndryshme mes besimtarëve laikë, burra e gra. I jepem një individ, por mund të bashkëndahen nga të tjerë dhe në këtë mënyrë vazhdojnë në kohë si një trashëgimi e çmueshme dhe e gjallë, që krijon një afërsi të veçantë shpirtërore mes personave. Pikërisht duke iu referuar apostullimit të laikëve Koncili II i Vatikanit shkruan: “Për ushtrimin e këtij apostullimi Shpirti Shenjt, që vepron shenjtërimin e Popullit të Hyjit nëpërmjet shërbesës dhe sakramenteve, u jep besimtarëve edhe dhurata të veçanta (krh. 1 Kor 12, 7) “duke i ndarë veçanërisht secilit ashtu si Ai do” (1 Kor 12, 11), me qëllim që, “duke i shërbyer njëritjetrit, secili sipas dhuratës që ka marrë” të kontribuojnë edhe ata, “si mbarështues të mirë të hirit të shumëllojshëm të Hyjit” (1 Pjt 4, 10), për ndërtimin e krejt trupit në dashuri (krh. Ef 4, 16)”⁷⁹.

Në logjikën e dhurimit zanafillor prej nga kanë buruar, dhuratat e Shpirtit kërkojnë që ata që i marrin t’i ushtrojnë ato për rritjen e mbarë Kishës, siç na kujton Koncili⁸⁰.

Karizmat pranohen me mirënjohje: prej atij që i merr, por edhe prej të gjithëve në Kishë. Janë, në fakt, një pasuri e posaçme hiri për gjallërinë apostolike dhe për shenj-

tërimin e mbarë Trupit të Kishës: mjafton që të jenë dhurata që rrjedhin me të vërtetë nga Shpirti dhe të ushtrohen në harmoni të plotë me nxitjet autentike të Shpirtit. Në këtë kuptim bëhet gjithnjë e nevojshme *shoshitja e karizmave*. Në realitet, siç kanë thënë Etërit sinodalë, “veprimi i Shpirtit Shenjt, që fryn ku dëshiron, s’është gjithmonë i lehtë të njihet dhe të pranohet. E dimë se Hyji vepron në të gjithë besimtarët e krishterë dhe jemi të vetëdijshëm për të mirat që vijnë nga karizmat qoftë për individët, qoftë për mbarë bashkësinë e krishterë. Megjithatë, jemi edhe të vetëdijshëm për fuqinë e mëkatit dhe të përpjekjeve të tij për ta turbulluar e për ta pështjelluar jetën e besimtarëve dhe të bashkësisë”⁸¹.

Për këtë arsye asnjë karizëm nuk përjashton nga referimi dhe nënshtrimi ndaj *Barinjve të Kishës*. Me fjalë të qarta Koncili shkruan: “Gjykimi mbi vërtetësinë e tyre (të karizmave) dhe mbi ushtrimin e renditur u përket atyre që udhëheqin në Kishë, të cilëve u takon në mënyrë të veçantë, jo të dallojnë Shpirtin, por të shqyrtojnë gjithçka dhe të mbajnë atë që është e mirë (krh. 1 Sel 5, 12.19-21)”⁸², me qëllim që të gjitha karizmat të bashkëpunojnë, në ndryshueshmërinë dhe në përplotësueshmërinë e tyre, për të mirën e përbashkët⁸³.

Pjesëmarrja e besimtarëve laikë të Krishtit në jetën e Kishës

25. Besimtarët laikë marrin pjesë në jetën e Kishës jo vetëm duke vënë në veprim detyrat dhe karizmat e tyre, por edhe në shumë mënyra të tjera.

Një pjesëmarrje e tillë e gjen shprehjen e saj të parë dhe të nevojshme në jetën e në misionin e *Kishave të veçanta*, të dioqezave, në të cilat “është me të vërtetë e pranishme dhe vepron Kisha e Krishtit, një, e shenjtë, katolike dhe apostolike”⁸⁴.

Kisha e veçantë dhe Kisha universale

Për një pjesëmarrje të përshtatshme në jetën kishtare është shumë urgjente që besimtarët laikë të kenë një vizion të qartë e të saktë të *Kishës së veçantë në lidhjen e saj zanafillore me Kishën universale*. Kisha e veçantë nuk lind nga njëfarë fragmentimi i Kishës universale, as Kisha universale nuk formohet thjesht nga shuma e Kishave të veçanta; por një lidhje e gjallë, thelbësore dhe e vazhdueshme i bashkon me njëra-tjetrën, meqë Kisha universale ekziston dhe shfaqet në Kishën e veçantë. Për këtë arsye Koncili thotë se Kishat e veçanta “formohen në përngjasim me Kishën universale, në të cilat dhe duke u nisur prej të cilave ekziston

Kisha katolike një dhe e vetme”⁸⁵.

Po ky Koncil i nxit me forcë besimtarët laikë për ta jetuar në mënyrë aktive përkatësinë e tyre në Kishën e veçantë, duke marrë në të njëjtën kohë një frymë gjithnjë e më “katolike”: “Të kultivojnë vazhdimish – lexojmë në Dekretin mbi apostullimin e laikëve – ndjenjën e dioqezës, qelizë e së cilës është famullia, gjithnjë të gatshëm, ndaj ftesës së Bariut të tyre, për të bashkuar edhe forcat e veta në nismat dioqezane. Madje, për t’iu përgjigjur nevojave të qyteteve e të zonave rurale, të mos e kufizojnë bashkëveprimin e tyre brenda kufijve të famullisë apo të dioqezës, por të kujdesen për ta zgjeruar atë në sferën ndërfaqullitare, ndër dioqezane, kombëtare apo ndërkombëtare, aq sa zhvendosja në rritje e popullatave, zhvillimi i marrëdhënieve të ndërsjella dhe lehtësia e komunikimit të mos lejojnë më që asnjë pjesë e shoqërisë të mbesë e mbyllur në vetvete. Kështu të kenë përzemër nevojat e Popullit të Hyjit të shpërndarë në mbarë tokën”⁸⁶.

Sinodi i kohëve të fundit ka kërkuar, në këtë kuptim, që të favorizohet krijimi i *Këshillave Baritorë dioqezanë*, me të cilët shërbehet sipas mundësive. Në realitet, bëhet fjalë për formën parësore të bashkëpunimit e të dialogut, si edhe të shoshitjes, në nivel dioqezan. Pjesëmarrja

e besimtarëve laikë në këta Këshilla mund ta zgjerojë përdorimin e këshillimit dhe parimin e bashkëpunimit – që në disa raste është edhe vendimarrës – do të aplikohet në një mënyrë më të zgjeruar e më të fortë⁸⁷.

Pjesëmarrja e besimtarëve laikë në *Sinodet dioqezane* dhe në *Koncilet e veçanta*, krahinore apo plenare, parashikohet nga e Drejta Kanonike⁸⁸; ajo mund të kontribuojë në bashkësinë dhe në misionin kishtar të Kishës së veçantë, qoftë në sferën e vet, qoftë në marrëdhënie me Kishat e tjera të veçanta të krahinës kishtarë apo të Konferencës Ipeshkvnore.

Konferencat Ipeshkvnore janë të thirrura për të vlerësuar mënyrën më të vlefshme për të zhvilluar, në nivel kombëtar apo rajonal, këshillimin dhe bashkëpunimin e besimtarëve laikë, burra e gra: kështu do të mund të peshohen mirë problemet e përditshme e do të shfaqet më mirë bashkësia kishtarë e të gjithëve⁸⁹.

Famullia

26. Bashkësia kishtarë, edhe pse gjithmonë ka një përmasë universale, e gjen shprehjen e vet më të drejtpërdrejtë e të dukshme në *famulli*: ajo është lokalizimi i fundit i Kishës, është në njëfarë mënyre vetë *Kisha*, që jeton mes shtëpive të bijve e

*bijave të veta*⁹⁰.

Është e nevojshme që të gjithë të zbulojmë, në besim, fytyrën e vërtetë të famullisë, ose vetë “misterin” e Kishës të pranisëm e veprues në të: edhe pse nganjëherë është e varfër në persona e mjete, edhe pse herë të tjera është e shpërndarë në territore të gjera apo gati të pagjendshme brenda lagjeve moderne të populluara e kaotike, famullia nuk është kryesisht një strukturë, një territor, një ndërtesë; ajo është “familja e Hyjit, si një vëllazëri e gjallëruar nga shpirti i njësisë”⁹¹, është “një shtëpi familjeje, vëllazërore dhe mirëpritëse”⁹², është “bashkësia e besimtarëve”⁹³. Si përfundim, famullia është e themeluar në një realitet teologjik, sepse ajo është një *bashkësi eukaristike*⁹⁴. Kjo do të thotë se ajo është një bashkësi e përshtatshme për të kremtuar Eukaristinë, në të cilën gjendet rrënja e gjallë e ndërtimit të saj dhe lidhja sakramentore e qenies së saj në bashkësi të plotë me mbarë Kishën. Një përshtatshmëri e tillë i ka rrënjët në faktin se famullia është një *bashkësi besimi* dhe një *bashkësi organike*, ose ajo përbëhet nga shërbestarët e shuguruar dhe nga të krishterët e tjerë, ku famullitari – që përfaqëson Ipeshkvin dioqezan⁹⁵ – është lidhja hierarkike me mbarë Kishën e veçantë.

Me siguri detyra e Kishës në ditët tona është e stërmadhe dhe për ta kryer atë me

siguri nuk mjafton vetëm famullia. Për këtë arsye Kodi i të Drejtës Kanonike parashikon forma bashkëpunimi mes famullive në sferën e territorit⁹⁶ dhe porosit Ipeshkvin që të përkujdeset për të gjitha kategoritë e besimtarëve, edhe për ata që nuk arrihen nga përkujdesjet e zakonshme baritore⁹⁷. Në fakt, shumë vende dhe forma pranie e veprimi janë të nevojshme për të çuar fjalën dhe hirin e Ungjillit në kushtet e ndryshme të jetës së njerëzve sot, dhe shumë funksione të tjera rrezatimi fetar e apostullimi të mjedisit, në lëmin kulturor, shoqëror, edukativ, profesional etj., nuk mund të kenë si qendër apo pikënisje famullinë. Megjithatë edhe sot famullia jeton një stinë të re dhe premtuese. Siç thoshte Pali VI, në fillim të pontifikatit të vet, duke iu drejtuar Klerit të Romës: “Thjesht besojmë se struktura e lashtë dhe e nderuar e famullisë ka një mision të domosdoshëm dhe me një aktualitet të madh; asaj i përket të krijojë bashkësinë e parë të popullit të krishterë; asaj i përket t’i japë fillesë dhe ta mirëpresë popullin në shprehjen normale të jetës liturgjike; asaj i përket ta ruajë dhe t’i japë jetë besimit tek njerëzit e sotëm; asaj i përket ta pajisë me mësimet e doktrinës shpëtimtare të Krishtit; asaj i përket të praktikojë në ndjenja dhe në vepra dashurinë e përvuajtur të veprave të mira e vëllazërore”⁹⁸.

Etërit sinodalë, nga ana e tyre, e kanë shqyrtuar me kujdes situatën aktuale të shumë famullive, duke nxitur një *ripërtëritje* të tyre *më të vendosur*. “Shumë famulli, qoftë në rajone të urbanizuara, qoftë në territor misionar, nuk mund të funksionojnë me efektshmëri të plotë për shkak të mungesës së mjeteve materiale apo të personave të shuguruar, ose edhe për shkak të shtrirjes së tepërt gjeografike e për shkak të gjendjes së veçantë të disa të krishterëve (si, p.sh., të mërguarit dhe emigrantët). Me qëllim që të gjitha këto famulli të jenë me të vërtetë bashkësi të krishtera, autoritetet vendore duhet të favorizojnë: a. përshtatjen e strukturave famullitare me elasticitetin e gjerë që lejon e Drejta Kanonike, sidomos duke nxitur pjesëmarrjen e laikëve në përgjegjësitë baritore; b. bashkësitë e vogla kishtare të bazës, të quajtura edhe bashkësi të gjalla, ku besimtarët të mund t’i përçojnë njëri-tjetrit Fjalën e Hyjit dhe të shprehen në shërbim e në dashuri; këto bashkësi janë shprehje të vërteta të bashkësisë së krishterë dhe qendra ungjillëzimi, në bashkim me Barinjtë e tyre”⁹⁹. Për ripërtëritjen e famullive dhe për të siguruar më mirë efektshmërinë e tyre vepruese duhet të favorizohen forma edhe institucionale bashkëveprimi mes famullive të ndryshme të të njëjtit territor.

Angazhimi apostolik në famulli

27. Tani është e nevojshme të shqyrtohet më nga afër bashkësia dhe pjesëmarrja e besimtarëve laikë në jetën e famullisë. Në këtë kuptim duhet të tërhiqet vëmendja e të gjithë besimtarëve laikë, burra e gra, mbi një fjalë aq të vërtetë, domethënëse e nxitëse të Koncilit: “Brenda bashkësive të Kishës – lexojmë në Dekretin mbi apostullimin e laikëve – veprimi i tyre është aq i nevojshëm sa pa këtë veprim vetë apostullimi i barinjve nuk mund ta arrijë efektshmërinë e vet të plotë”¹⁰⁰. Ky është një pohim rrënjësor që padyshim duhet të kuptohet në dritën e “ekleziologjisë së bashkësisë”: duke qenë të ndryshme dhe përplotësuese, shërbesat dhe karizmat janë të gjitha të nevojshme për rritjen e Kishës, secila sipas modalitetit të vet.

Besimtarët laikë duhet të jenë gjithnjë e më të bindur për domethënien e veçantë që merr angazhimi apostolik në famullinë e tyre. Është përsëri Koncili ai që e vë në dukje këtë gjë në mënyrë të autoritetshme: “Famullia ofron një shembull të shkëlqyeshëm të apostullimit bashkësior, duke shkrirë së bashku të gjitha ndryshimet njerëzore që gjenden aty dhe duke i futur në universalitetin e Kishës. Laikët duhet të mësohen

të punojnë në famulli të lidhur ngushtë me meshtarët e tyre, t'i paraqesin bashkësisë së Kishës problemet e tyre e të botës dhe çështjet që kanë të bëjnë me shpëtimin e njerëzve, me qëllim që të shqyrtohen dhe të zgjidhen me ndihmën e të gjithëve; të japin, sipas mundësive të veta, ndihmesën e tyre për çdo nismë apostolike dhe misionare të familjes së tyre kishtarë”¹⁰¹.

Vërejtja konciliare për shqyrtimin dhe për zgjidhjen e problemeve baritore “me ndihmën e të gjithëve” duhet të gjejë zhvillimin e vet të përshtatshëm e të strukturuar në vlerësimin më të bindur, më të gjerë dhe më të vendosur të *Këshillave baritore famullitare*, për të cilët kanë këmbëngulur me të drejtë Etërit sinodalë¹⁰².

Në rrethanat aktuale besimtarët laikë munden dhe duhet të bëjnë shumë për rritjen e një *bashkësie* autentike *kishtarë* brenda famullive të tyre dhe për të rindëzuar *hovin misionar* ndaj jobesimtarëve dhe ndaj vetë besimtarëve që e kanë braktisur apo kanë dobësuar praktikimin e jetës së krishterë.

Nëse famullia është Kisha e vendosur në mesin e shtëpive të njerëzve, ajo jeton e vepron thellësisht e futur në shoqërinë njerëzore dhe intimisht solidare me aspiratat dhe dramat e saj. Shpesh konteksti shoqëror, sidomos në disa vende e mjedise,

është tronditur dhunshëm nga forca shpërbërëse dhe çnjerëzorizimi: njeriu është i humbur dhe i çorientuar, por në zemër i mbetet gjithnjë e më shumë dëshira që të mund të përjetojë e të kultivojë marrëdhënie më vëllazërore dhe më njerëzore. Përgjigjja e kësaj dëshire mund të vijë nga famullia, kur kjo, me pjesëmarrjen e gjallë të besimtarëve laikë, mbetet koherente ndaj thirrjes dhe misionit të saj zanafillor: të jetë në botë “vend” i bashkësisë së besimtarëve, si dhe “shenjë” e “mjet” i thirrjes së të gjithëve në bashkësi; me fjalë të tjera, të jetë një shtëpi e hapur për të gjithë dhe në shërbim të të gjithëve ose, siç kishte dëshirë të thoshte Papa Gjoni XXIII, *burimi i fshatit* ku të gjithë shkojnë për të shuar etjen e tyre.

Format e pjesëmarrjes në jetën e Kishës

28. Besimtarët laikë, të bashkuar me meshtarët, me rregulltarët dhe rregulltarët, formojnë Popullin e vetëm të Hyjit dhe Trupin e Krishtit.

Të qenët “gjymtyrë” të Kishës nuk i heq asgjë faktit se çdo i krishterë është një qenie “unike dhe e papërsëritshme”, por garanton e nxit ndjenjën më të thellë të unicitetit dhe të papërsëritshmërinë, meqë janë burim shumëllojshmërie e pasurie për

mbarë Kishën. Në këtë kuptim Hyji në Jezu Krishtin e thërret secilin me emrin e vet të pangatërrueshëm. Thirrja e Zotit “Shkoni edhe ju në vreshtin tim” i drejtohet secilit personalisht dhe tingëllon: “Eja edhe ti në vreshtin tim!”.

Kështu secili në unicitetin dhe në papërsëritshmërinë e vet, me të qenët dhe të vepruarit e tij, vihet në shërbim të rritjes së bashkësisë kishtare, si edhe në mënyrë individuale merr dhe e bën të vetën pasurinë e përbashkët të mbarë Kishës. Është kjo “Bashkësia e Shenjtërve”, që ne shpallim në Besojmën: *e mira e të gjithëve bëhet e mira e secilit dhe e mira e secilit bëhet e mira e të gjithëve*. “Në Kishën e shenjtë – shkruan Shën Gregori i Madh – secili është mbështetje për të tjerët dhe të tjerët janë mbështetje për të”¹⁰³.

Format personale të pjesëmarrjes

Është më se e nevojshme që çdo besimtar laik ta ketë gjithmonë të gjallë *vetëdijen se është një “gjymtyrë e Kishës”*, së cilës i është besuar një detyrë e pazëvendësueshme dhe e padelegueshme, që duhet të kryhet për të mirën e të gjithëve. Në një perspektivë të tillë merr krejt domethënien e vet shprehja konciliare rreth *nevojës absolute të apostullimit të çdo personi*: “Apostullimi që

individët duhet të bëjnë, duke gufuar me begati nga burimi i një jete me të vërtetë të krishterë (krh. Gjn 4, 14), është forma e parë dhe kushti i çdo apostullimi të laikëve, edhe të atij të bashkuar, dhe është i pazëvendësueshëm. Për një apostullim të tillë, gjithnjë e kudo frytdhënës, por në disa rrethana i vetmi i përshtatshëm dhe i mundshëm, janë të thirrur e të detyruar të gjithë laikët, të çfarëdo gjendjeje, edhe nëse atyre u mungon rasti dhe mundësia për të bashkëpunuar në shoqata”¹⁰⁴.

Në apostullimin personal ka pasuri të mëdha që nevojitet të zbulohen për një intensifikim të dinamizmit misionar të çdo besimtari laik. Me forma të tilla apostullimi, rrezatimi i Ungjillit mund të bëhet si kurrë ndonjëherë *kapilar*, duke arritur në aq vende e mjedise sa janë ata të lidhur me jetën e përditshme e konkrete të laikëve. Bëhet fjalë, gjithashtu, për një rrezatim të *vazhdueshëm*, duke qenë i lidhur me koherencën e vazhdueshme të jetës personale me besimin; ashtu si edhe një rrezatim veçanërisht *energjik*, sepse, në bashkëndarjen e plotë të gjendjes së jetës, të punës, të vështirësive dhe të shpresave të vëllezërve, besimtarët laikë mund të arrijnë në zemër të të afërmeve të tyre apo të miqve e kolegëve, duke e hapur këtë zemër ndaj horizontit të tërësishëm, ndaj kuptimit të

plotë të ekzistencës: bashkësia me Hyjin dhe mes njerëzve.

Format e bashkuara të pjesëmarrjes

29. Bashkësia kishtare, tashmë e pranishme dhe aktive në veprimin e çdo personi, e gjen shprehjen e vet specifike në të vepruarit e bashkuar të besimtarëve laikë, apo në veprimin solidar të kryer prej tyre në pjesëmarrjen e përgjegjshme në jetën e në misionin e Kishës.

Në këto kohët e fundit dukuria e bashkimit të laikëve mes tyre ka filluar të marrë karaktere larmie dhe gjallërie të veçantë. Nëse gjithmonë në historinë e Kishës bashkimi i besimtarëve ka përfaqësuar në njëfarë mënyre një linjë të vazhdueshme, siç dëshmojnë deri më sot bashkëvëllazëritë e ndryshme që kanë parë lindjen dhe përhapjen e shumë formave të bashkimit: shoqata, grupe, bashkësi, lëvizje. Mund të flasim për *një stinë të re bashkimesh* të besimtarëve laikë. Në fakt, “krahas asociacionizmit tradicional dhe nganjëherë në rrënjët e tij, kanë buluar lëvizje dhe shoqëri të reja me fizionomi dhe qëllim specifik: e shumë të është pasuria dhe gjithanshmëria e burimeve, që Shpirti ushqen në indin kishtar, e madhe është edhe aftësia e nismës dhe zemërgjerësia e laikatit tonë”¹⁰⁵.

Këto bashkime laikësh paraqiten shpesh *kaq të ndryshme* nga njëra-tjetra në aspekte të ndryshme, si përvijimi i jashtëm, ecjet e metodat edukative, si dhe fushat vepruese. Por gjejnë linjat e një *konvergjence* të gjerë dhe *të thellë* në qëllimin që i gjallëron: pjesëmarrja në mënyrë të përgjegjshme në misionin e Kishës për të bartur Ungjillin e Krishtit si burim shprese për njeriun dhe ripërtëritjeje për shoqërinë.

Bashkimi i besimtarëve laikë për arsye shpirtërore dhe apostolike gufon nga shumë burime dhe u përgjigjet kërkesave të ndryshme: shpreh, në fakt, natyrën shoqërore të personit dhe i bindet instancës së një efektshmërie vepruese më të gjerë dhe më të mprehtë. Në të vërtetë, ndikimi “kulturor”, burim dhe nxitje, por edhe fryt dhe shenjë e çdo shndërrimi tjetër të mjedisit e të shoqërisë, mund të realizohet vetëm me veprën jo aq të individëve, sa të një “subjekti shoqëror”, domethënë të një grupi, të një bashkësie, të një shoqate, të një lëvizjeje. Kjo është veçanërisht e vërtetë në kontekstin e shoqërisë pluraliste dhe të copëzuar – siç është ajo aktuale në shumë vende të botës – dhe përballë problemeve të bëra tejet komplekse dhe të vështira. Nga ana tjetër, sidomos në një botë të shekullarizuar, format e ndryshme të bashkimit mund të përfaqësojnë për shumë vetë një

ndihmë të çmueshme për një jetë të krishterë koherente me kërkesat e Ungjillit dhe për një angazhim misionar dhe apostolik.

Përtej këtyre motiveve, arsyeja e thellë që arsyeton dhe kërkon bashkimin e besimtarëve laikë është ajo e rendit teologjik: është një *arsye ekleziologjike*, siç pranon haptas Koncili II i Vatikanit, që tregon në apostullimin e bashkuar një “shenjë të bashkësisë dhe të njësisë së Kishës në Krishtin”¹⁰⁶.

Është një shenjë që duhet shfaqur në marrëdhëniet e “bashkësisë” qoftë brenda qoftë jashtë formave të ndryshme të bashkimit në kontekstin më të gjerë të bashkësisë së krishterë. Tamam arsyeja kishtare që treguam, shpjegon, nga njëra anë “të drejtën” e bashkimit të vetvetishëm të besimtarëve laikë, dhe nga ana tjetër shpjegon nevojën për “kritere” shoshitjeje në lidhje me autenticitetin kishtar të formave të tyre të bashkimit.

Para së gjithash duhet të pranohet *liria bashkuese e besimtarëve laikë* në Kishë. Një liri e tillë është një e drejtë e mirëfilltë, që nuk rrjedh nga një “leje” e autoritetit, por që buron nga Pagëzimi, si sakrament që i thërret besimtarët laikë për të marrë pjesë në mënyrë aktive në bashkësinë dhe në misionin e Kishës. Për sa i përket kësaj, Koncili është mjaft i qartë: “Duke e ruajtur

marrëdhënien e duhur me autoritetin kishtar, laikët kanë të drejtë të krijojnë dhe të drejtojnë shoqata dhe t'u japin emër atyre të themeluara”¹⁰⁷. Kodi i kohëve të fundit pohon: “Besimtarët kanë të drejtë të themelojnë e të drejtojnë lirisht shoqata që kanë një qëllim dashurie apo bamirësie, apo shoqata që kanë si qëllim rritjen e thirrjes së krishterë në botë; kanë edhe të drejtën të bëjnë mbledhje për arritjen e përbashkët të këtyre qëllimeve”¹⁰⁸.

Bëhet fjalë për një liri të njohur e të garantuar nga autoriteti kishtar dhe që duhet të ushtrohet gjithnjë e vetëm në bashkësinë e Kishës: në këtë kuptim e drejta e besimtarëve laikë për t'u bashkuar është thelbësisht e lidhur me jetën e bashkësisë dhe misionin e vetë Kishës.

Kriteret e kishtarisë për bashkimet laikale

30. Gjithnjë në perspektivën e bashkësisë dhe të misionit të Kishës, dhe pra, jo në kundërshtim me lirinë për t'u bashkuar, mund të kuptohet nevoja e *kritereve të qarta e të sakta të shoshitjes dhe të njohjes së bashkimeve laikale, të quajtura edhe “kritere kishtarie”*.

Si kritere themelore për shoshitjen e çdo dhe çfarëdo bashkimi të besimtarëve laikë

në Kishë mund të konsiderohen, në mënyrë të njëzëshme, këta që vijoje:

- *Parësia që i është dhënë thirrjes së çdo të krishteri në shenjtëri*, të shfaqur “në frytet e hirit, që Shpirti prodhon tek besimtarët”¹⁰⁹ si rritje drejt plotësisë së jetës së krishterë dhe drejt përsosmërisë së dashurisë¹¹⁰. Në këtë kuptim çdo dhe çfarëdo bashkimi i besimtarëve laikë është i thirrur për të qenë gjithnjë e më shumë mjet shenjtërie në Kishë, duke favorizuar dhe duke nxitur “një njësi më intime mes jetës praktike të gjymtyrëve dhe besimit të tyre”¹¹¹.

- *Përgjegjësia e dëshmimit të fesë kato- like*, duke mirëpritur dhe duke shpallur të vërtetën mbi Krishtin, mbi Kishën dhe mbi njeriun në dëgjuesë ndaj Magjisterit të Kishës, që në mënyrë autentike e interpreton atë. Për këtë arsye çdo bashkim besimtarësh laikë duhet të jetë vendi i kumtimit dhe i propozimit të fesë dhe i edukimit në këtë fe në përmbajtjen e saj integrale.

- *Dëshmia e një bashkësie të qëndrueshme dhe të bindur*, në marrëdhënie birnore me Papën, qendra e përjetshme dhe e dukshme e njësisë së Kishës universale¹¹², dhe me Ipeshkvin “parim i dukshëm dhe themel i njësisë”¹¹³ së Kishës së veçantë, dhe në “vlerësimin e ndërsjellë mes të gjitha formave të apostullimit në Kishë”¹¹⁴.

Bashkësia me Papën dhe me Ipeshkvin

është thirrur të shprehet në gatishmërinë e çiltër për të mirëpritur mësimet doktrimore dhe orientimet e tyre baritore. Bashkësia kishtarë kërkon, gjithashtu, njohjen e pluralitetit të ligjshëm të formave bashkuese të besimtarëve laikë në Kishë dhe, në të njëjtën kohë, gatishmërinë për bashkëpunimin e tyre të ndërsjellë.

- *Përputhja e pjesëmarrja në qëllimin apostolik të Kishës*, apo “ungjillëzimi e shenjtërimi i njerëzve dhe formimi i krishterë i ndërgjegjes së tyre, në mënyrë që të arrijnë t’i mbushin me shpirt ungjillor bashkësitë dhe mjediset e ndryshme”¹¹⁵.

Në këtë perspektivë, nga të gjitha format bashkuese të besimtarëve laikë, dhe nga secila prej tyre, kërkohet një zell misionar që t’i bëjë gjithnjë e më tepër subjekte të një ungjillëzimi të ri.

- *Angazhimi i një pranie në shoqërinë njerëzore*, që, në dritën e doktrinës shoqërore të Kishës, të vihet në shërbim të dinjitetit integral të njeriut.

Në këtë kuptim bashkimet e besimtarëve laikë duhet të bëhen rryma të gjalla pjesëmarrjeje dhe solidariteti për të krijuar kushte më të drejta e vëllazërore brenda shoqërisë.

Kriteret themelore të paraqitura më sipër e gjejnë vërtetimin e tyre në *frytet konkrete*, që shoqërojnë jetën dhe veprat e formave të

ndryshme bashkuese, si: shijen e ripërtërirë për lutjen, soditjen, jetën liturgjike dhe sakramentore; gjallërimin për lulëzimin e thirrjeve në martesën e krishterë, në meshtarinë shërbestare, në jetën e kush-tuar; gatishmërinë për të marrë pjesë në programet dhe në veprimtaritë e Kishës në nivel vendor, kombëtar apo ndërkom-bëtar; angazhimin katekistik dhe aftësinë pedagogjike në formimin e të krishterëve; nxitja për një prani të krishterë në mjedise të ndryshme të jetës shoqërore dhe krijimin e gjallërimin e veprave bamirëse, kulturore e shpirtërore; shpirtin e shkëputjes dhe të varfërisë ungjillore për një dashuri më zemërgjerë ndaj të gjithëve; kthimin në jetën e krishterë apo kthimin e të pagëzuarve “të largët” në bashkësi.

Shërbimi i Barinjve për bashkësinë

31. Barinjtë e Kishës, edhe pse përballë vështirësive të mundshme dhe të kup-tueshme të disa formave bashkuese dhe të diktimit të formave të reja, nuk mund të heqin dorë nga shërbimi i autoritetit të tyre, jo vetëm për të mirën e Kishës, por edhe për të mirën e vetë bashkimeve laikale. Në këtë kuptim duhet ta shoqërojnë veprën e shoshitjes me udhëheqjen dhe sidomos me nxitjen për një rritje të bashkimeve të

besimtarëve laikë në bashkësinë dhe në misionin e Kishës.

Është shumë e nevojshme që disa shoqata dhe lëvizje të reja, për përhapjen e tyre shpesh kombëtare apo edhe ndërkombëtare, të kenë një *njohje zyrtare*, një miratim të hapur nga autoriteti kompetent kishtar. Në këtë kuptim qysh më parë Koncili pohonte: “Apostullimi i laikëve pohon sigurisht lloje të ndryshme marrëdhënieje me Hierarkinë sipas formave dhe objekteve të ndryshme të vetë apostullimit (...). Disa forma apostullimi të laikëve njihen në mënyra të ndryshme haptas nga Hierarkia. Autoriteti kishtar, për nevojat e të mirës së përbashkët të Kishës, mes shoqatave dhe nismave apostolike, që kanë një qëllim të drejtpërdrejtë shpirtëror, gjithashtu mund të zgjedhë në mënyrë të veçantë dhe të nxisë disa prej tyre, për të cilat merr përsipër një përgjegjësi të veçantë”¹¹⁶.

Mes formave të ndryshme apostolike të laikëve, që kanë një marrëdhënie të veçantë me Hierarkinë, Etërit sinodalë kanë kujtuar në mënyrë të qartë lëvizje dhe shoqata të ndryshme të *Veprimit Katolik*, ku “laikët bashkohen lirisht në formë organike dhe të qëndrueshme, nën shtytjen e Shpirtit Shenjt, në bashkësi me Ipeshkvin dhe me meshtarët, që të mund t’u shërbejnë, sipas thirrjes së tyre, me një metodë të veçantë,

zhvillimit të mbarë bashkësisë së krishterë, projekteve baritore dhe gjallërimit ungjillor të të gjitha sferave të jetës, me besnikëri dhe zell në punë”¹¹⁷.

Këshilli Papnor për Laikët është ngarkuar për të përgatitur një listë të shoqatave që marrin miratimin zyrtar të Selisë së Shenjtë dhe për të përcaktuar, së bashku me Sekretarinë për Bashkimin e të Krishterëve, kushtet në bazë të të cilave mund të miratohet një shoqatë ekumenike ku shumica është katolike dhe pakica jo katolike, duke përcaktuar edhe se në cilat raste nuk mund të jepet një gjykim pozitiv¹¹⁸.

Të gjithë, Barinj e besimtarë, jemi të detyruar për të favorizuar dhe për të ushqyer vazhdimisht lidhjet e marrëdhëniet vëllazërore të vlerësimit, përzemërsisë, bashkëpunimit mes formave të ndryshme bashkuese të laikëve. Vetëm kështu pasuria e dhuratave dhe e karizmave që Zoti na jep mund të sjellë fryte dhe mund të japë ndihmesën e vet të organizuar për ndërtimin e shtëpisë së përbashkët: “Për ndërtimin solidar të shtëpisë së përbashkët është e nevojshme, gjithashtu, që të lihet mënjanë çdo shpirt antagonizmi e lufte, dhe të bëhet garë në vlerësimin e ndërsjellë (krh. Rom 12, 10), duke i paraprirë njëri-tjetrit në dashurinë dhe në vullnetin për bashkëpunim, me durim, largpamësi, gatishmëri për flijim që

nganjëherë mund të kërkohet”¹¹⁹.

Le t'u kthehemi edhe një herë fjalëve të Jezusit: “Unë jam hardhia, ju jeni shermendet” (Gjn 15, 5), për të falënderuar Hyjin për *dhuratën* e madhe të bashkësisë kishtare, pasqyrim në kohë i bashkësisë së amshueshme dhe të patregueshme të dashurisë së Hyjit Një dhe Tre. Vetëdija e dhuratës duhet të shoqërohet me një ndjenjë të fortë *përgjegjësie*: në të vërtetë, është një dhuratë, që, si talenti ungjillor, kërkon të përdoret në një jetë bashkësie në rritje.

Të qenët përgjegjës për dhuratën e bashkësisë do të thotë, para së gjithash, të jesh i angazhuar për të mposhtur çdo tundim ndarjeje dhe kundërvënieje, që e kërcënon jetën dhe angazhimin apostolik të të krishterëve. Britma e dhimbjes dhe e shqetësimit e Palit apostull: «Ja, ku e kam fjalën: secili prej jush thotë: “Unë jam i Palit!”. “Unë jam i Apolit!”. “Unë jam i Kefës!”. “Unë jam i Krishtit!”. Vallë, a qenka Krishti i ndarë?» (1 Kor 1, 12-13) vazhdon të kumbojë si qortim për “përçarjet e Trupit të Krishtit”. Por kumbojnë si thirrje bindëse këto fjalë të tjera të apostullit: “Ju përbej, o vëllezër, pashë Emrin e Zotit tonë Jezu Krishtit: jini të gjithë një mendimi e të mos ketë përçarje ndër ju, por të jeni në përkim të plotë me ndjenja e në mendime” (1 Kor

1, 10).

Kështu jeta e bashkësisë kishtare bëhet një *shenjë* për botën dhe një *forcë* tërheqëse, që të bën të besosh në Krishtin: “Sikurse Ti, o Atë, që je në Mua dhe Unë në Ty, ashtu edhe ata të jenë në Ne, që ta kuptojë bota se Ti më dërgove” (Gjn 17, 21). Në këtë mënyrë bashkësia i hapet *misionit*, ajo vetë bëhet mision.

KAPITULLI III

JU CAKTOVA TË SHKONI E TË JEPNI FRYT

*Bashkëpërgjegjësia e besimtarëve laikë
të Krishtit në Kishën-Mision*

Bashkësi misionare

32. Le t'i kthehemi simbolit biblik të hardhisë dhe të shermendeve. Ajo na hap, në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe natyrore, ndaj shqyrtimit të frytshmërisë dhe të jetës. Të rrënjosur dhe të gjallëruar nga hardhia, shermendet janë të thirrur për të sjellë fryt: “Unë jam hardhia, ju jeni shermendet. *Kush mbetet në mua e unë në të, ai jep shumë fryt*” (Gjn 15, 5). Të sjellësh fryt është një kërkesë thelbësore e jetës së krishterë dhe asaj kishtare. Kush nuk sjell fryt nuk mbetet në bashkësi: “Çdo shermend në mua, që nuk jep fryt, Ai (im Atë) e pret” (Gjn 15, 2).

Bashkësia me Jezusin, nga e cila rrjedh bashkësia e të krishterëve mes tyre, është kusht absolutisht i domosdoshëm për të sjellë fryt: “Pa mua s’mund të bëni asgjë”

(Gjn 15, 5). Dhe bashkësia me të tjerët është fryti më i bukur, që shermendet mund të japin: ajo, në fakt, është dhurata e Krishtit dhe e Shpirtit të Tij.

Tashti, *bashkësia lind bashkësi*, dhe për-vijohet thelbësisht si *bashkësi misionare*. Jezusi, në fakt, u thotë nxënësve të Vet: “Ju nuk më zgjodhët mua, por unë ju zgjodha ju dhe ju caktova të shkoni e të jepni fryt e fryti juaj të qëndrojë” (Gjn 15, 16).

Bashkësia dhe misioni janë thellësisht të bashkëlidhur mes tyre, depërtohen dhe implikohen në mënyrë të ndërsjellë, deri në atë pikë sa *bashkësia përfaqëson burimin dhe frytin e misionit: bashkësia është misionare dhe misioni është për bashkësinë*. Është gjithmonë i vetmi dhe po Ai Shpirt që e thërret dhe e bashkon Kishën dhe është Ai që dërgon për të predikuar Ungjillin “gjer në skajin e botës” (Vap 1, 8). Nga ana e vet, Kisha e di se bashkësia, e marrë si dhuratë, ka një adresim universal. Kështu Kisha ndihet borxhlie ndaj mbarë njerëzimit dhe ndaj secilit njeri për dhuratën e marrë nga Shpirti, që ndikon në zemrat e besimtarëve dashurinë e Jezu Krishtit, forcë mrekullibërëse e kohezionit të brendshëm dhe e përhapjes së jashtme. Misioni i Kishës buron nga vetë natyra e saj, ashtu si Krishti e ka dashur: si “shenjë dhe mjet (...) i njësisë së mbarë gjinisë njerëzore”¹²⁰. Ky mision ka

për qëllim t'ua bëjë të njohur të gjithëve dhe t'i bëjë të gjithë ta jetojnë bashkësinë “e re”, që në Birin e Hyjit të bërë njeri ka hyrë në historinë e botës. Në këtë kuptim dëshmia e Gjonit ungjilltar përcakton tashmë në mënyrë të pakthyeshme cakun lumturues drejt të cilit synon krejt misioni i Kishës: “Çka pamë e dëgjuam po jua kumtojmë edhe juve, që edhe ju të keni bashkësi me ne. E bashkësia jonë është me Atin dhe me Birin e Tij, Jezu Krishtin” (1 Gjn 1, 3).

Tani, në kontekstin e misionit të Kishës *Zoti u beson besimtarëve laikë, në bashkësi me të gjitha gjymtyrët e tjera të Popullit të Hyjit, një pjesë të madhe të përgjegjësishë*. Etërit e Koncilit II të Vatikanit ishin krejtësisht të vetëdijsëm për një gjë të tillë: “Barinj të e shenjtë, në fakt, e dinë shumë mirë se sa kontribuojnë laikët për të mirën e mbarë Kishës. E dinë se nuk janë krijuar nga Krishti për të marrë vetë përsipër krejt misionin e shpëtimit që Kisha ka marrë ndaj botës, por që detyra e tyre e mrekullueshme është t'i kullosin besimtarët dhe ta pranojnë shërbimin e karizmën e tyre, në mënyrë që të gjithë në mënyrë të harmonishme të bashkëpunojnë, sipas masës së tyre, në veprën e përbashkët”¹²¹. Vetëdija e tyre është shfaqur, pastaj, me qartësi të ripërtërirë dhe me fuqi të rritur, në të gjitha punimet e Sinodit.

Kumtimi i Ungjillit

33. Besimtarët laikë, pikërisht sepse janë anëtarë të Kishës, kanë thirrjen dhe misionin për të qenë kumtues të Ungjillit: për këtë vepër janë të aftësuar dhe të angazhuar nga sakramentet e hyrjes në jetën e krishterë dhe nga dhuratat e Shpirtit Shenjt.

Në një tekst të qartë dhe të dendur të Koncilit II të Vatikanit lexojmë: “Si pjesëmarrës të detyrës së Krishtit meshtar, profet e mbret, laikët kanë pjesën e tyre aktive në jetën dhe në veprimin e Kishës (...). Të ushqyer nga pjesëmarrja aktive në jetën liturgjike të bashkësisë së vet, marrin pjesë me zell në veprat apostolike të kësaj bashkësie; i çojnë drejt Kishës njerëzit që ndoshta jetojnë larg: bashkëveprojnë me përkushtim në përçimin e fjalës së Hyjit, sidomos nëpërmjet mësimit të katekizmit; duke vënë në dispozicion kompetencën e tyre e bëjnë më të efektshme përkujdesjen ndaj shpirttrave dhe mbarështimin e të mirave të Kishës”¹²².

Në *ungjillëzim* përqendrohet dhe shpallset krejt misioni i Kishës, ecja historike e të cilës kryhet nën hirin dhe me urdhër të Jezu Krishtit “Dilni në mbarë botën e predikoni Ungjillin të gjithë njerëzve” (Mk 16, 15); “Dhe, ja, unë jam me ju gjithmonë - deri në të sosur të botës!” (Mt 28, 20).

“Ungjillëzimi – shkruan Pali VI – është hiri dhe thirrja vetjake e Kishës, identiteti i saj më i thellë”¹²³.

Nga ungjillëzimi Kisha krijohet dhe plazmohet si *bashkësi feje*: më saktë, si bashkësi e një feje *të dëshmuar* në përvetësimin e Fjalës së Hyjit, *të kremtuar* në sakramente, *të jetuar* në dashurinë e krishterë, si shpirt i ekzistencës morale të krishterë. Në fakt, “lajmi i mirë” ka prirje të ngjallë në zemrën dhe në jetën e njeriut kthimin dhe në përvetësimin personal në Jezun Krishtin Shpëtimtar dhe Zot; të përgatisë për Pagëzim, Krezmim e Eukaristi dhe të përforcohet në angazhimin dhe në realizimin e jetës së sipas Shpirtit.

Me siguri urdhri i Jezusit: “Dilni në mbarë botën e predikoni Ungjillin” e ruan gjithnjë të gjallë vlerën e vet dhe është i ngarkuar me një urgjencë që nuk perëndon kurrë. Megjithatë *situata aktuale*, jo vetëm e botës, por edhe e shumë pjesëve të Kishës, *kërkon absolutisht, që fjalës së Krishtit t’i përgjigjet një bindje më e gatshme dhe më zemërgjerë*. Çdo nxënës është i thirrur në vetën e parë; asnjë nxënës s’mund t’i shpëtojë përgjigjes së vet personale: “I mjeri unë nëse nuk e predikoj Ungjillin!” (1 Kor 9, 16).

Ka ardhur ora për të ndërmarrë një ungjillëzim të ri

34. Vende dhe kombe të tëra, ku feja dhe jeta e krishterë dikur ishin të lulëzuara më shumë se kurrë dhe të afta për t'u dhënë fillesë bashkësive me besim të gjallë dhe veprues, tani janë vënë në provë të fortë, dhe nganjëherë madje janë të shndërruar rrënjësisht, nga përhapja e pareshtur e indiferentizmit, e shekullarizmit dhe e ateizmit. Bëhet fjalë, në veçanti, për vendet e kombet e ashtuquajtura të Botës së Parë, ku mirëqenia ekonomike dhe konsumizmi, edhe pse të përziera me situata të frikshme varfërie e mjerimi, frymëzojnë dhe mbështesin një jetë të jetuar "sikur Hyji të mos ekzistonte". Indiferenca fetare dhe parëndësia totale praktike e Hyjit për problemet edhe të rënda të jetës nuk janë më pak shqetësuese dhe shkatërruese se sa ateizmi i shpallur. Edhe feja e krishterë, megjithëse mbijeton në disa shprehje të saj tradicionale dhe ritualistike, priret të çrrënjoset nga çastet më domethënëse të ekzistencës, siç është çasti i lindjes, i vuajtjes dhe i vdekjes. Prej këtu lindin pyetje dhe enigma të jashtëzakonshme, që, duke mbetur pa përgjigje, e ekspozojnë njeriun bashkëkohor ndaj zhgënjimit pikëllues apo ndaj tundimit për ta zhdukur vetë jetën njerëzore, që paraqet

këto probleme.

Kurse në rajone apo kombe të tjera, edhe sot ruhen shumë të gjalla tradita devocioni dhe fetarie popullore të krishtera; por kjo pasuri morale dhe shpirtërore rrezikon sot të humbasë nën ndikimin e proceseve të shumëllojshme, mes të cilave dalin në dukje shekullarizimi dhe përhapja e sekteve.

Vetëm një ungjillëzim i ri mund të sigurojë rritjen e një besimi të kthjellët dhe të thellë, të aftë që t'i bëjë këto tradita një forcë lirie autentike.

Sigurisht kudo duhet të thuret rishtazi indi i krishterë i shoqërisë njerëzore. Por kushti është *që të thuret rishtazi indi i krishterë i vetë bashkësive kishtare*, që jetojnë në këto vende e kombe.

Besimtarët laikë, në bazë të pjesëmarrjes së tyre në detyrën profetike të Krishtit, janë plotësisht të përfshirë në këtë detyrë të Kishës. Atyre u takon, në veçanti, të dëshmojnë se si feja e krishterë përbën përgjigjen e vetme plotësisht të vlefshme, pak a shumë të perceptuar në mënyrë të vetëdijshme dhe të kërkuar me lutje prej të gjithëve, ndaj problemeve dhe shpresave, që jeta vënë përpara çdo njeriu dhe përpara çdo shoqërie. Kjo do të jetë e mundur nëse besimtarët laikë do të dinë ta kapërcejnë në vetvete ndarjen mes Ungjillit dhe jetës, duke ribashkuar në veprimtarinë e tyre të

përditshme në familje, në punë e në shoqëri, njësinë e një jete, që në Ungjill gjen frymëzim e forcë për t'u realizuar në plotësi.

Të gjithë njerëzve bashkëkohorë ua përsëris, edhe një herë, thirrjen e zjarhtë me të cilën ka filluar shërbimi im baritor: «*Mos kini frikë! Hapjani dyert, madje të gjitha kanatet e dymve hapjani Krishtit!* Pushtetit të Tij shpëtues hapjani kufijtë e Shteteve, sistemet ekonomike dhe politike, fushat e gjera të kulturës, të qytetërimit, të zhvillimit. Mos kini frikë! Krishti e di “se çfarë gjendet brenda njeriut”. Vetëm Ai e di! Sot shpesh njeriu nuk e di se çfarë mbart brenda, në thellësi të shpirtit të vet, të zemrës së vet. Kështu, shpesh është i paqartë për kuptimin e jetës së vet mbi këtë tokë. Është i pushtuar nga dyshimi që kthehet në dëshpërim. Lejojani, pra, – ju lutem, ju përgjërohëm me përvujtëri dhe me besim – lejojani Krishtit t'i flasë njeriut. Vetëm Ai i ka fjalët e jetës së pasosur, po! të jetës së pasosur»¹²⁴.

T'ia hapësh tërësisht dyert Krishtit, ta mirëpresësh në hapësirën e njerëzisë vetjake nuk është aspak një kërcënim për njeriun, por është rruga e vetme që duhet përshkuar nëse dëshirohet të pranohet njeriu në krejt të vërtetën e tij dhe të lartësohet në vlerat e tij.

Njësimi jetësor që besimtarët laikë të

Krish-tit do të dinë të bëjnë mes Ungjillit dhe detyrimeve të përditshme të jetës do të jetë dëshmia më e shkëlqyeshme dhe më bindëse se, jo frika, por kërkimi dhe përvetësimi i Krishtit janë faktorët vendimtarë, që njeriu të jetojë e të rritet, dhe që të gjenden mënyra të reja për të jetuar më në përputhje me dinjitetin njerëzor.

Njeriu është i dashur prej Hyjit! Ky është kumtimi shumë i thjeshtë dhe tronditës për të cilin Kisha i detyrohet njeriut. Fjala dhe jeta e çdo të krishteri mund dhe duhet të bëjnë të kumbojë ky kumtim: Hyji të do, Krishti ka ardhur për ty, për ty Krishti është "Udha, e Vërteta dhe Jeta!" (Gjn 14, 6).

Ky ungjillëzim i ri, që i drejtohet jo vetëm çdo personi, por edhe grup-moshave të tëra të popullsisë në situatat, mjediset dhe kulturat e tyre të ndryshme, ka për qëllim të formojë *bashkësi kishtare të pjekura*, në të cilat pra, besimi të lirojë dhe të realizojë krejt domethënien e vet zanafillore të pjesëmarrjes në personin e Krishtit dhe në Ungjillin e Tij, të takimit dhe të bashkësisë sakramentore me Të, të ekzistencës së jetuar në dashuri dhe shërbim.

Besimtarët laikë kanë pjesën e tyre për të bërë në formimin e këtyre bashkësive të krishtera, jo vetëm me një pjesëmarrje aktive dhe të përgjegjshme në jetën bashkësore, dhe për këtë me dëshminë e tyre të

pazëvendësueshme, por edhe me zellin dhe veprimin misionar ndaj atyre që ende nuk besojnë apo nuk e jetojnë më fenë e marrë në Pagëzim.

Në lidhje me brezat e rinj një ndihmesë të çmueshme, më shumë se kurrë të nevojshme, duhet të jepet nga besimtarët laikë të Krishtit me një *vepër sistematike katekeze*. Etërit sinodalë e kanë pranuar me mirënjohje punën e katekistëve, duke pranuar se ata “kanë një detyrë me peshë të madhe në gjallërimin e bashkësive kishtare”¹²⁵. Me siguri prindërit e krishterë janë katekistët e parë dhe të pazëvendësueshëm të fëmijëve të tyre, të aftësuar për një gjë të tillë nga sakramenti i Martesës; por, në të njëjtën kohë, të gjithë duhet të jemi të vetëdijshëm për “të drejtën”, që çdo i pagëzuar ka për t’u mësuar, edukuar dhe shoqëruar në fenë e në jetën e krishterë.

Shkoni në mbarë botën

35. Kisha, ndërsa lajmëron dhe jeton urgjencën aktuale të një ungjillëzimi të ri, nuk mund t’i shmanget *misionit të përherëshëm që t’ua çojë Ungjillin atyre* – dhe janë miliona e miliona burra e gra – *që ende nuk e njohin Krishtin Shëlbues të njeriut*. Kjo është detyra më specifikisht misionare, që Jezusi i ka besuar dhe çdo ditë i ribeson

Kishës së Vet.

Vepra e besimtarëve laikë, që megjithatë nuk ka munguar kurrë në këtë sferë, rezulton sot gjithnjë e më e nevojshme dhe e çmueshme. Në të vërtetë, urdhri i Zotit “Dilni në mbarë botën” vazhdon të gjejë shumë laikë bujarë, të gatshëm për të lënë mjedisin e tyre ku jetojnë, punën e tyre, rajonin apo atdheun e tyre për të shkuar, të paktën për njëfarë kohe, në zona misioni. Edhe çifte të martuarish të krishterë, në imitim të Akuilës dhe Prishilës (krh. Vap 18; Rom 16, 3 e vijim), ofrojnë një dëshmi ngushëlluese dashurie të zjarrtë për Krish-tin dhe Kishën nëpërmjet pranisë së tyre aktive në vendet e misionit. Prani autentike misionare është edhe ajo e atyre që, duke jetuar për arsye të ndryshme në vende apo mjedise ku Kisha nuk është vendosur ende, dëshmojnë fenë e tyre.

Por problemi misionar i paraqitet aktualisht Kishës me një gjerësi dhe me një rëndësi të tillë që vetëm një marrje përsipër me të vërtetë solidare e përgjegjësive nga të gjitha gjymtyrët e Kishës, qoftë si individë, qoftë si bashkësi, mund të na bëjë të shpresojmë në një përgjigje më të efektshme.

Ftesa që Koncili II i Vatikanit u ka drejtuar Kishave të veçanta e ruan krejt vlerën e vet, madje kërkon sot një mirëpritje më të përgjithësuar dhe më të vendosur: “Kisha

e veçantë, duke iu dashur të përfaqësojë në mënyrën më të përsosur Kishën universale, duhet të ketë vetëdijen e plotë se është dërguar edhe për ata që nuk besojnë në Krishtin”¹²⁶.

Kisha sot duhet të bëjë *një hap të madh përpara* në ungjillëzimin e saj, duhet të hyjë në *një etapë të re historike* të dinamizmit të vet misionar. Në një botë që me zvogëlimin e largësive bëhet gjithnjë e më e vogël, bashkësitë kishtarë duhet të lidhen me njëra-tjetrën, të shkëmbejnë energji e mjete, të angazhohen së bashku në misionin e vetëm dhe të përbashkët të kumtimit e të të jetuarit të Ungjillit. “Kishat e ashtuquajtura më të reja – kanë thënë Etërit sinodalë – kanë nevojë për forcën e Kishave më të vjetra, ndërsa këto të fundit kanë nevojë për dëshminë dhe shtytjen e Kishave më të reja, në mënyrë që çdo Kishë të marrë nga pasuria e Kishave të tjera”¹²⁷.

Në këtë etapë të re, formimi jo vetëm i klerit vendor, por edhe i një laikati të pjekur e përgjegjës diktohet në Kishat e reja si element thelbësor dhe i domosdoshëm i *plantatio Ecclesiae*¹²⁸. Në këtë mënyrë vetë bashkësitë e ungjillëzuara hidhen drejt rrugëve të reja të botës për t’iu përgjigjur edhe ato misionit për të kumtuar e dëshmuar Ungjillin e Krishtit.

Besimtarët laikë, me shembullin e jetës

së tyre dhe me veprimin e tyre, mund të favorizojnë përmirësimin e marrëdhënieve mes ndjekësve të *feve të ndryshme*, siç kanë vënë me të drejtë në dukje Etërit sinodalë: “Sot Kisha jeton kudo mes njerëzve të feve të ndryshme (...). Të gjithë besimtarët, sidomos laikët që jetojnë mes popujve të feve të tjera, qoftë në rajonet ku kanë lindur, qoftë në tokat ku kanë emigruar, duhet të jenë për këta një shenjë e Zotit dhe e Kishës së Tij, në përkim me rrethanat e jetesës së çdo vendi. Dialogu mes feve ka një rëndësi të dorës së parë, sepse çon drejt dashurisë e respektit të ndërsjellë, zhduk, apo të paktën zvogëlon, paragjykimet mes ndjekësve të feve të ndryshme dhe nxit njësinë e miqësinë mes popujve”¹²⁹.

Për ungjillëzimin e botës, nevojiten, para së gjithash, *ungjillëzuesit*. Për këtë arsye të gjithë, duke filluar nga familjet e krishtera, duhet ta ndiejmë përgjegjësinë për të favorizuar lindjen dhe pjekjen e *thirrjeve specifkisht misionare*, qoftë meshtarake e rregulltare, qoftë laikale, duke përdorur çdo mjet të mundshëm, pa lënë kurrë pas dore mjetin e privilegjuar të lutjes, sipas vetë fjalës së Zotit Jezus: “Të korrat janë të mëdha, kurse punëtorë ka pak. Lutuni, pra Zotërisë së të korrave, të dërgojë korrtarë në të korrat e veta” (Mt 9, 37-38).

Ta jetosh Ungjillin duke i shërbyer personit dhe shoqërisë

36. Duke mirëpritur dhe duke kumtuar Ungjillin me forcën e Shpirtit Kisha bëhet bashkësi e ungjillëzuar dhe ungjillëzuese, dhe pikërisht për këtë arsye bëhet *shërbëtore e njerëzve*. Në të besimtarët laikë marrin pjesë në misionin për t'i shërbyer personit dhe shoqërisë. Me siguri Kisha ka si qëllim suprem Mbretërinë e Hyjit, “fara dhe fillimi i të cilës është në tokë”¹³⁰, dhe pra, i është kushtuar tërësisht lavdërimit të Atit. Por Mbretëria është burim lirimi të plotë dhe shpëtimi të tërësishëm për njerëzit: me këta, atëherë, Kisha ecën dhe jeton, realisht dhe intimisht solidare me historinë e tyre.

Duke qenë se ka marrë detyrën për t'i shfaqur botës misterin e Hyjit, që shkëlqen në Krishtin Jezus, në të njëjtën kohë *Kisha ia zbulon njeriun njeriut*, i bën të njohur kuptimin e ekzistencës së tij, e hap atë ndaj të vërtetës së plotë mbi veten dhe mbi fatin e tij¹³¹. Në këtë perspektivë Kisha është e thirrur, në bazë të misionit të vet ungjillëzues, t'i shërbejë njeriut. Ky shërbim i ka rrënjët së pari në faktin mrekullibërës dhe tronditës që “me mishërimin Biri i Hyjit është bashkuar në njëfarë mënyre me çdo njeri”¹³².

Për këtë arsye njeriu “është udha e parë që Kisha duhet të përshkojë në përmbushjen e misionit të saj: ai është *udha e parë themelore e Kishës*, udha e përshkuar nga vetë Krishti, udha që në mënyrë të pandryshueshme kalon nëpërmjet misterit të Mishërimit dhe të Shëlbimit”¹³³.

Pikërisht në këtë kuptim është shprehur, vazhdimisht dhe me një qartësi e forcë të veçantë, Koncili II i Vatikanit në dokumentet e ndryshme të tij. Le të rilexojmë një tekst veçanërisht ndriçues të Kushtetutës *Gaudium et spes*: “Kisha, sigurisht, duke ndjekur qëllimin e vet të shpëtimit, jo vetëm i përçon njeriut jetën hyjnore, por edhe përhap dritën e tij që ndikon, në njëfarë mënyre, mbi mbarë botën, sidomos për faktin se e shëron dhe e lartëson dinjitetin e personit njerëzor, përforcon njësinë e shoqërisë njerëzore, dhe fut në punën e përditshme të njerëzve një ndjenjë e kuptim më të thellë. Kështu Kisha, me çdo anëtar të saj dhe me krejt bashkësinë e saj, beson se mund të kontribuojë shumë për ta bërë më njerëzore familjen njerëzore dhe historinë e saj”¹³⁴.

Në këtë ndihmesë që i jepet familjes së njerëzve, për të cilën është përgjegjëse mbarë Kisha, një vend i veçantë u përket besimtarëve laikë, për shkak të “natyrës së tyre shekullare”, që i angazhon, me mo-

dalitete vetjake dhe të pazëvendësueshme, në gjallërimin e krishterë të rendit të përkohshëm.

Nxitja e dinjitetit të personit

37. Të zbulojmë dhe të bëjmë që të tjerët të zbulojnë dinjitetin e pacenueshëm të çdo personi njerëzor përbën një detyrë thelbësore, madje, në njëfarë mënyre, përbën detyrën qendrore e njësuere të shërbimit që Kisha dhe, në të, besimtarët laikë janë të thirrur t'i bëjnë familjes njerëzore.

Ndër të gjitha krijesat tokësore, *vetëm njeriu është “person”, subjekt i vetëdijshëm dhe i lirë* dhe, pikërisht për këtë arsye, është “qendra dhe kulmi” i gjithçkaje që ekziston mbi tokë¹³⁵.

Dinjiteti personal është *e mira më e çmueshme* që njeriu zotëron, falë të cilit ai e tejkalon në vlerë krejt botën materiale. Fjala e Jezusit: “E njëmend, çka i vlen njeriut të fitojë mbarë botën, nëse e humb jetën e vet?” (Mk 8, 36) implikon një pohim antropologjik të ndritshëm dhe stimulues: njeriu vlen jo për atë që “ka” – edhe nëse zotëron botën mbarë! –, por për atë që ai “është”. Vlejnë jo aq të mirat e botës, sa e mira e personit, e mira që vetë personi është.

Dinjiteti i personit shfaq krejt shkëlqimin e vet kur merret parasysh zanafilla dhe që-

llimi: i krijuar nga Hyji në përngjasim dhe në shëmbëlltyrë të Tij dhe i shëlbuar nga gjaku tejet i çmueshëm i Krishtit, njeriu është i thirrur të jetë “bir në Birin” dhe tempull i gjallë i Shpirtit, dhe është i adresuar për jetën e amshuar të bashkësisë lumtuese me Hyjin. Për këtë arsye çdo dhunim i dinji-tetit personal të qenies njerëzore kërkon hakmarrje përpara Hyjit dhe paraqitet si fyerje e Krijuesit të njeriut.

Në bazë të dinjitetit të vet personal qenia njerëzore është *gjithmonë një vlerë në vet-vete dhe për vetveten*, dhe si e tillë kërkon të vlerësohet e të trajtohet, dhe kurrë nuk mund të vlerësohet e të trajtohet si një objekt i përdorshëm, një mjet, një send.

Dinjiteti personal përbën *themelin e barazisë së të gjithë njerëzve mes tyre*. Prej këtu rrjedh papranueshmëria absolute e të gjitha formave të ndryshme të diskriminimit që, për fat të keq, vazhdojnë të ndajnë dhe të poshtërojnë familjen njerëzore, prej atyre raciale dhe ekonomike deri tek ato shoqërore dhe kulturore, prej atyre politike deri tek ato gjeografike, etj. Çdo diskriminim përbën një padrejtësi krejt të patolerueshme, jo aq për tensionet dhe për konfliktet që ajo mund të krijojë në indin shoqëror, sesa për çndërimin që i është bërë dinjitetit të personit: jo vetëm dinjitetit të atij që është viktimë e padrejtësisë, por edhe më shumë dinjitetit

të atij që e bën atë padrejtësi.

Themel i barazisë së të gjithë njerëzve ndërmjet tyre, dinjiteti personal është edhe *themeli i pjesëmarrjes dhe i solidaritetit të njerëzve mes tyre*: dialogu dhe bashkësia rrënjosen së fundi në atë që njerëzit “janë”, më parë dhe më shumë se në atë që ata “kanë”.

Dinjiteti personal është pronë e pashkatërrueshme e *çdo qenieje njerëzore*. Është themelore të kuptohet krejt forca thërmuese e këtij pohimi, që bazohet në *unicitetin* e në *papërsëritshmërinë e çdo personi*. Rrjedh se individi është absolutisht i pamposhtshëm ndaj gjithë asaj që do të donte ta shtypte dhe ta asgjësonte në anonimatit e kolektivitetit, të institucionit, të strukturës, të sistemit. Personi, në individualitetin e tij, nuk është një numër, nuk është një unazë e një zinxhiri, nuk është një ingranazh i një sistemi. Pohimi më rrënjësor dhe më ndezës i vlerës së çdo qenieje njerëzore është bërë nga Biri i Hyjit në mishërimin e Vet në kraharorin e një gruaje. Për këtë arsye Krishtlindja e krishterë vazhdon të na flasë¹³⁶.

Nderimi i të drejtës së padhunueshmërisë për jetë

38. Njohja efektive e dinjitetit personal të

çdo qenieje njerëzore kërkon *respektimin, mbrojtjen dhe nxitjen e të drejtave të personit njerëzor*. Bëhet fjalë për të drejta natyrore, universale dhe të padhunueshme: askush, as individi, as grupi, as autoriteti, as Shteti, nuk mund t'i modifikojë dhe aq më pak t'i zhdukë ato, sepse të drejta të tilla vijnë nga vetë Hyji.

Tashti, padhunueshmëria e personit, pasqyrim i padhunueshmërisë absolute të vetë Hyjit, e gjen shprehjen e parë dhe themelore të saj në *padhunueshmërinë e jetës njerëzore*. Është krejt i rremë dhe i kotë diskutimi i zakonshëm, që megjithatë bëhet me të drejtë, mbi të drejtat njerëzore – si për shembull mbi të drejtat e shëndetit, të shtëpisë, të punës, të familjes dhe të kulturës – nëse nuk mbrohet me vendosmërinë më të madhe *e drejta për jetën*, si e drejtë e parë dhe burimore, kusht për të gjitha të drejtat e tjera të personit.

Kisha nuk është dorëzuar kurrë përballë të gjitha dhunimeve që e drejta për jetë, karakteristike për çdo qenie njerëzore, ka marrë dhe vazhdon të marrë si nga individët, ashtu edhe nga vetë autoritetet. Titullare e kësaj të drejte është qenia njerëzore *në çdo fazë të zhvillimit të saj*, që nga ngjizja deri në vdekjen natyrore; dhe *në çdo gjendje të saj*, shëndeti apo sëmundjeje, përsosmërie apo aftësish të kufizuara, pasurie apo mje-

rimi. Koncili II i Vatikanit shpall haptazi: “Gjithçka që është kundër vetë jetës, si çdo lloj vrasjeje, genocidi, aborti, eutanazie, si dhe vetë vetëvrasja e vullnetshme; gjithçka që dhunon integritetin e personit njerëzor, të gjitha gjymtimet, torturat në trup dhe në mendje, përpjekjet për të dhunuar intimitetin e shpirtit; gjithçka që fyen dinjitetin njerëzor, si dhe kushtet çnjerëzore të jetës, burgimet arbitrare, internimet, skllavëria, prostitucioni, tregtimi i grave dhe i të rinjve, apo edhe kushtet poshtëruese të punës ku punëtorët trajtohen thjesht si vegla fitimi e jo si persona të lirë dhe përgjegjës; të gjitha këto gjëra, dhe të tjera si këto, me siguri janë të turpshme dhe, ndërsa prishin qytetërimin njerëzor, më shumë i ndotin ata që sillen kështu, sesa ata që i pësojnë ato; dhe cenojnë rëndë nderin e Krijuesit”¹³⁷.

Tashti, nëse i të gjithëve është misioni dhe përgjegjësia e njohjes së dinjitetit personal të çdo qenieje njerëzore dhe mbrojtja e të drejtës për jetë, disa besimtarë laikë janë të thirrur për një titull të veçantë: të tillë janë *prindërit, edukatorët, punëtorët e shëndetësisë, dhe të gjithë ata që kanë pushtetin ekonomik e politik*.

Në pranimin dashamirës dhe zemërgjerë të çdo jete njerëzore, sidomos nëse është e dobët apo e sëmurë, Kisha jeton sot një moment themelor të misionit të vet, aq më

shumë i nevojshëm sa më mbizotëruese është bërë “kultura e vdekjes”. Në fakt, “Kisha beson vendosmërisht se jeta njerëzore, edhe nëse është e dobët dhe e vuajtur, është gjithmonë një dhuratë e shkëlqyer e Hyjit të mirësisë. Kundër pesimizmit dhe egoizmit, që e errësojnë botën, Kisha qëndron nga ana e jetës: dhe në çdo jetë njerëzore di të zbulojë shkëlqimin e asaj “Po”-je, e atij “Amen”-i, që është vetë Krishti (krh. 2 Kor 1, 19; Zb 3, 14). “Jo”-së që pushton dhe brengos botën, i kundërvihet kjo “Po” e gjallë, duke mbrojtur në këtë mënyrë njeriun dhe botën prej atyre që e vënë në rrezik dhe e lëndojnë jetën”¹³⁸. U takon besimtarëve laikë të Krishtit që drejtpërdrejt për thirrje a për profesion janë të përfshirë në pranimin e jetës, ta bëjnë konkrete dhe të efektshme “po”-në e Kishës për jetën njerëzore.

Në frontet e jetës njerëzore, mundësi dhe përgjegjësi të reja janë hapur sot me zhvillimin e pamasë të *shkencave biologjike dhe mjekësore*, së bashku me *pushtetin e jashtëzakonshëm teknologjik*: në të vërtetë, sot njeriu është në gjendje jo vetëm “ta vëzhgojë”, por edhe “ta manipulojë” jetën njerëzore në fillim të saj dhe në stadet e para të zhvillimit të saj.

Ndërgjegjja morale e njerëzimit nuk mund të mbesë e huaj apo mospërfillëse përballë hapave gjigandë të bërë nga një fuqi tek-

nologjike që fiton një pushtet gjithnjë e më të gjerë dhe të thellë mbi dinamizmat, që drejtojnë prokrijimin dhe fazat e para të zhvillimit të jetës njerëzore. Ndoshta kurrë sa sot dhe në këtë fushë *dija shfaqet si spiranca e vetme e shpëtimit*, me qëllim që njeriu në kërkimin shkencor dhe në kërkimin e aplikuar të mund të veprojë gjithmonë me inteligjencë dhe me dashuri, domethënë duke respektuar, madje duke nderuar dinjitetin e pacenueshëm personal të çdo qenieje njerëzore, qysh prej çastit të parë të ekzistencës së tij. Kjo ndodh kur me mjete të lejueshme, shkenca dhe teknika angazhohen në mbrojtjen e jetës dhe në mjekimin e sëmundjes qysh në fillim, duke mos pranuar – për vetë dinjitetin e kërkimit – ndërhyrje që janë alternative të trashëgimisë gjenetike të individit dhe të breznisë njerëzore¹³⁹.

Besimtarët laikë, me titull të ndryshëm dhe të angazhuar në nivele të ndryshme në shkencë e në teknikë, si dhe në fushën mjekësore, shoqërore, ligjvënëse dhe ekonomike duhet *me guxim t'i pranojnë "sfidat" e diktuara nga problemet e reja të bioetikës*. Siç kanë thënë Etërit sinodalë, "të krishterët duhet ta ushtrojnë përgjegjësinë e tyre si zotërues të shkencës dhe të teknologjisë, jo si shërbëtorë të saj (...). Në perspektivën e atyre "sfidave" morale që

janë duke u shkaktuar nga fuqia e re dhe e pamasë teknologjike dhe që vënë në rrezik jo vetëm të drejtat themelore të njerëzve, por vetë thelbin biologjik të llojit njerëzor, është e një rëndësie maksimale që laikët e krishterë – me ndihmën e mbarë Kishës – të marrin përsipër që ta thërrasin kulturën në parimet e një humanizmi autentik, me qëllim që nxitja dhe mbrojtja e të drejtave të njeriut të mund të gjejnë një themel dinamik e të sigurt në vetë thelbin e vet, atë thelb që predikimi ungjillor u ka zbuluar njerëzve”¹⁴⁰.

Sot nevojitet, nga të gjithë, vigjilenca mak-simale përballë dukurisë së përqendrimit të pushtetit, dhe në rend të parë atij teknologjik. Ky përqendrim, në fakt, priret të manipulojë jo vetëm thelbin biologjik, por edhe përmbajtjet e vetë ndërgjegjes së njerëzve dhe modelet e tyre të jetës, duke rënduar në këtë mënyrë diskriminimin dhe lënien pas dore të popujve të tërë.

Të lirë për të thirrur Emrin e Zotit

39. Respektimi i dinjitetit personal, që bashkëmbart mbrojtjen dhe nxitjen e të drejtave njerëzore, kërkon njohjen e përmasës fetare të njeriut. Kjo gjë nuk është një kërkesë thjesht “konfesionale”, por një kërkesë që i ka rrënjët e saj të pashkulshme

në vetë realitetin e njeriut. Në të vërtetë, marrëdhënia me Hyjin është një element përbërës i vetë “të qenit” dhe i “të ekzistuarit” të njeriut: në Hyjin ne “jetojmë, lëvizim e jemi” (Vap 17, 28). Nëse jo të gjithë i besojnë një të vërtete të tillë, ata që janë të bindur kanë të drejtë të respektohen në besimin e tyre dhe në zgjedhjet e jetës, individuale dhe bashkësiore, që rrjedh prej tij. Kjo është e drejta për lirinë e ndërgjegjes dhe për lirinë fetare, njohja efektive e së cilës është mes të mirave më të larta dhe mes detyrave më të rëndësishme të çdo populli që me të vërtetë dëshiron të sigurojë të mirën e personit dhe të shoqërisë: “Liria fetare, kërkesë kjo e pamposhtshme e dinjitetit të çdo njeriu, është një gur këndi i ndërtesës së të drejtave njerëzore dhe, për këtë arsye, është një faktor i pazëvendësueshëm i të mirës së personit dhe të mbarë shoqërisë, ashtu si edhe i vetë realizimit të secilit. Rrjedh që liria e individit dhe e bashkësisë për të shpallur e për të praktikuar fenë e vet është një element thelbësor i bashkëjetesës paqësore të njerëzve (...): E drejta civile dhe shoqërore e lirisë fetare, meqë merr nga sfera më intime e shpirtit, paraqitet si pikë referimi dhe, në njëfarë mënyre, bëhet masë për të drejtat e tjera themelore”¹⁴¹.

Sinodi nuk i ka harruar vëllezërit e motrat e shumtë që ende nuk e gëzojnë këtë të

drejtë dhe që duhet të përballen me vësh-tirësi, lënie pas dore, vuajtje, përndjekje, dhe nganjëherë edhe me vdekjen për shkak të shpalljes së fesë. Në pjesën më të madhe janë vëllezër e motra të laikatit të krishterë. Kumtimi i Ungjillit dhe dëshmia e krishterë e jetës në vuajtje dhe në martirizim përbëjnë kulmin e apostullimit të nxënësve të Krishtit, ashtu si dashuria ndaj Zotit Jezus deri në dhurimin e jetës vetjake përbën një burim frytshmërie të jashtëzakonshme për ndërtimin e Kishës. Hardhia mistike dëshmon në këtë mënyrë lulëzimin e saj, siç vinte në dukje Shën Augustini: “Por ajo hardhi, siç ishte paralajmëruar nga Profetët dhe nga vetë Zoti, që përhapte në mbarë botën shermendet e saj të frytshëm, aq më shumë lulëzonte sa më shumë lagej nga gjaku i shumtë i martirëve”¹⁴².

Krejt Kisha është thellësisht mirënjohëse për këtë shembull dhe për këtë dhuratë: nga këta bij të saj ajo merr shkak për ta ripërtërirë zellin e saj për një jetë të shenj-të dhe apostolike. Në këtë kuptim Etërit sinodalë kanë menduar se është detyrë e veçantë e tyre “t’i falënderojnë ata laikë që jetojnë si dëshmitarë të palodhur të fesë, të bashkuar besnikërisht me Selinë Apostolike, pavarësisht prej kufizimeve të lirisë dhe privimit të mbarështuesve të shenjtë. Ata vënë në lojë gjithçka, deri edhe jetën. Laikët në

këtë mënyrë japin dëshminë e një pasurie thelbësore të Kishës: Kisha e Hyjit lind nga hiri i Hyjit dhe kjo shfaqet në mënyrën më të lartë në martirizim”¹⁴³.

Ajo që kemi thënë deri tani mbi respektimin e dinjitetit personal dhe mbi njohjen e të drejtave njerëzore ka të bëjë padyshim me përgjegjësinë e çdo të krishteri, të çdo njeriu. Por duhet të vëmë menjëherë në dukje se ky problem merr sot një *përmasë botërore*: në fakt, është një çështje që ka të bëjë tashmë me grupe të tëra njerëzore, madje me popuj të tërë që dhunshëm poshtërohen në të drejtat e tyre themelore. Prej këtu rrjedhin ato forma pabarazie të zhvillimit mes Botëve të ndryshme, që në Enciklikën e fundit *Sollicitudo rei socialis* janë paditur haptazi.

Respektimi i personit njerëzor shkon përtej kërkesës së një morali individual dhe vihet si kriter bazë, gati si shtyllë themelore, për strukturimin e vetë shoqërisë, duke qenë se shoqëria ka si qëllim të saj personin.

Kështu, intimisht e lidhur me përgjegjësinë *për t'i shërbyer personit*, paraqitet përgjegjësia *për t'i shërbyer shoqërisë*, si detyrë e përgjithshme e atij gjallërimi të krishterë të rendit të përkohshëm për të cilën besimtarët laikë janë të thirrur sipas modaliteteve të tyre vetjake dhe specifike.

Familja, hapësira e parë për angazhimin shoqëror

40. Personi njerëzor ka një përmasë shoqërore të lindur dhe strukturore meqë është i thirrur në brendësi të vetvetes në *bashkësi* me të tjerët dhe *për t'iu dhuruar* të tjerëve: “Hyji, që ka një përkujdesje atërore për të gjithë, ka dashur që njerëzit të formonin një familje të vetme dhe ta trajtonin njëri-tjetrin me një shpirt vëllazëror”¹⁴⁴. Dhe kështu *shoqëria*, fryt dhe shenjë e *socialitetit* të njeriut, e zbulon të vërtetën e vet të plotë në të qenët një *bashkësi personash*.

Kështu kemi një ndërvarësi dhe një ndërsjellshmëri mes personit dhe shoqërisë: gjithçka që bëhet në dobi të personit është edhe një shërbim që i bëhet shoqërisë, dhe gjithçka që bëhet në dobi të shoqërisë bëhet në të mirë të personit. Për këtë arsye angazhimi apostolik i besimtarëve laikë në rendin e përkohshëm merr gjithnjë dhe në mënyrë të pazgjidhshme domethënien e shërbimit që i bëhet individit në unicitetin e në papërsëritshmërinë e tij dhe domethënien e shërbimeve që u bëhen të gjithë njerëzve.

Shprehja e parë dhe zanafillore e përmasës shoqërore të personit është *çifti dhe familja*: «Po Hyji nuk e la vetëm njeriun kur e krijoi: qysh në fillim “i krijoi mashkull

e femër” (Zan 1, 27) dhe bashkimi i tyre përbën formën e parë të bashkësisë së personave»¹⁴⁵. Jezusi është shqetësuar që t’ia kthejë çiftit krejt dinjitetin e tij dhe familjes qëndrueshmërinë e saj (krh. Mt 1, 3-9); Shën Pali ka treguar marrëdhënien e thellë të martesës me misterin e Krishtit dhe të Kishës (krh. Ef 5, 22-6,4; Kol 3, 18-21; 1 Pjt 3, 1-7).

Çifti dhe familja përbëjnë *hapësirën e parë për angazhimin shoqëror të besimtarëve laikë*. Është një angazhim që mund të zhvillohet si duhet vetëm në bindjen për vlerën e vetme dhe të pazëvendësueshme të familjes për zhvillimin e shoqërisë dhe të vetë Kishës.

Djep i jetës dhe i dashurisë, në të cilin njeriu “lind” dhe “rritet”, familja është qeliza themelore e shoqërisë. Kësaj bashkësie duhet t’i rezervohet një nxitje e privilegjuar, sidomos sa herë që egoizmi njerëzor, fushatat kontraceptive, politikat totalitare, por edhe situatat e varfërisë e të mjerimit fizik, kulturor dhe moral, si edhe mendësia hedoniste dhe konsumistike i thajnë burimet e jetës, ndërsa ideologjitë dhe sistemet e ndryshme, së bashku me forma mosinteresi e mos-dashurie, rrezikojnë funksionet edukative tipike të familjes.

Për këtë arsye është urgjente një vepër e gjerë, e thellë dhe sistematike, e mbështetur

jo vetëm nga kultura, por edhe nga mjetet ekonomike e nga mjetet ligjvënëse, që synojnë t'i sigurojnë familjes detyrën e saj për të qenë *vendi parësor i "njerëzorizimit"* të personit dhe të shoqërisë.

Angazhimi apostolik i besimtarëve laikë është mbi të gjitha për ta bërë familjen të vetëdijshme për identitetin e vet si bërthamë e parë shoqërore bazë dhe për rolin e saj origjinal në shoqëri, me qëllim që ajo vetë të bëhet gjithnjë e më shumë *protagoniste aktive dhe përgjegjëse* e rritjes së vet dhe e pjesëmarrjes së vet në jetën shoqërore. Në këtë mënyrë familja do të mund dhe do të duhet të kërkojë nga të gjithë, duke filluar nga autoritetet publike, respektimin e atyre të drejtave që, duke shpëtuar familjen, shpëtojnë vetë shoqërinë.

Ajo që është shkruar në Nxitjen *Familiaris Consortio* rreth pjesëmarrjes në zhvillimin e shoqërisë¹⁴⁶ dhe ajo që Selia e Shenjtë, me ftesën e Sinodit të Ipeshkvijve të vitit 1980, ka formuluar me "Kartën e të Drejtave të Familjes" përfaqësojnë një program operativ të plotë dhe organik për të gjithë ata besimtarë laikë që, me tituj të ndryshëm, janë të interesuar për nxitjen e vlerave dhe të kërkesave të familjes: një program realizimi i të cilit duhet të nxitet me urgjencë dhe vendosmëri të madhe, sa më të rënda të bëhen kërcënimet ndaj qëndrueshmërisë

dhe frytshmërisë së familjes dhe sa më të rënda e sistematike të bëhen përpjekjet për ta lënë pas dore familjen e për ta bërë të kotë peshën e saj shoqërore.

Ashtu siç e vërteton edhe përvoja, qytetërimi dhe qëndrueshmëria e popujve varen sidomos nga cilësia njerëzore e familjeve të tyre. Për këtë arsye angazhimi apostolik ndaj familjeve merr një vlerë të pakrahasueshme shoqërore. Kisha, nga ana e vet, është thellësisht e bindur për këtë, duke e ditur mirë se “e ardhmja e njerëzimit kalon nëpërmjet familjes”¹⁴⁷.

Dashuria shpirt dhe mbështetje e solidaritetit

41. Shërbimi që i bëhet shoqërisë shprehet dhe realizohet në mënyra shumë të ndryshme: nga ato të lira dhe informale deri tek ato institucionale, nga ndihma që i jepet individit deri tek ajo që u jepet grupeve të ndryshme dhe bashkësive të personave.

Mbarë Kisha si e tillë është drejtpërdrejt e thirrur në shërbim të dashurisë: “Kisha e shenjtë, sikurse në fillimet e saj duke bashkuar *agape*-në me Darkën Eukaristike shfaqej krejt e bashkuar në lidhjen e dashurisë rreth Krishtit, po ashtu, në çdo kohë, njihet nga kjo shenjë e dashuri-

së dhe, ndërsa shijon nismat e të tjerëve, pohon se veprat e dashurisë janë detyrë dhe e drejtë e saj e patjetërsueshme. Për këtë arsye mëshira ndaj të varfërve dhe të sëmurëve, si edhe të ashtuquajturat vepra bamirësie e të ndihmës së ndërsjellë, të adresuara për të lehtësuar nevojat njerëzore të çdo lloji, nderohen nga Kisha në mënyrë të veçantë¹⁴⁸. *Dashuria ndaj të afërmit*, në format e hershme dhe gjithnjë të reja të veprave të mëshirës trupore dhe shpirtërore, përfaqëson përmbajtjen më të drejtpërdrejtë, të përbashkët dhe të zakonshme të atij gjallërimi të krishterë të rendit të përkohshëm, që përbën angazhimin specifik të besimtarëve laikë.

Me dashurinë ndaj të afërmit besimtarët laikë jetojnë dhe shfaqin pjesëmarrjen e tyre në mbretërimin e Jezu Krishtit, domethënë në pushtetin e Birit të njeriut, i cili “nuk erdhi për të qenë shërbyer, por që ai të shërbejë” (Mk 10, 45): ata e jetojnë dhe e shfaqin këtë mbretërim në mënyrën më të thjeshtë, të mundshme për të gjithë e gjithmonë, dhe njëkohësisht në mënyrën më ngazëllyese, sepse dashuria është dhurata më e lartë që Shpirti dhuron për ndërtimin e Kishës (krh. 1 Kor 13, 13) dhe për të mirën e njerëzimit. Në të vërtetë, *dashuria gjallëron dhe mbështet një solidaritet veprues të vëmendshëm ndaj tërësisë së nevojave të*

qenies njerëzore.

Një dashuri e tillë, e jetuar jo vetëm nga individët, por edhe në mënyrë solidare nga grupet dhe nga bashkësitë, është dhe do të jetë e nevojshme gjithmonë: asgjë dhe askush nuk mund dhe nuk do të mund ta zëvendësojë atë, as institucionet dhe as nismat publike të llojllojshme, që megjithatë përpiqen t'u japin përgjigje këtyre nevojave – shpesh sot kaq të rënda dhe të përhapura – të një popullsie. Paradoksalisht kjo dashuri bëhet edhe më e nevojshme aq më shumë që institucionet, duke u bërë komplekse në organizim dhe duke pretenduar të mbarështojnë çdo hapësirë të mundshme, shkatërrohen nga funksionalizmi impersonal, nga burokracia e tepruar, nga interesat e padrejta të privatëve, nga mosangazhimi i lehtë dhe i përgjithësuar.

Pikërisht në këtë kontekst vazhdojnë të lindin dhe të përhapen, veçanërisht në shoqëritë e organizuara, *forma* të ndryshme *vullnetariati*, që shprehen në një shumëllojshmëri shërbimesh e veprash. Nëse jeto het në të vërtetën e tij të shërbimit të paiteres për të mirën e personave, veçanërisht të më nevojtarëve dhe të më të harruarve nga vetë shërbimet shoqërore, vullnetariati duhet të jetë një shprehje e rëndësishme e apostullimit, ku besimtarët laikë, burra e gra, kanë një rol parësor.

Të gjithë marrës dhe protagonistë të politikës

42. Dashuria që e do dhe i shërben personit kurrë s'mund të shkëputet nga *drejtësia*: si njëra, ashtu edhe tjetra, secila sipas mënyrës së vet, kërkojnë njohjen e plotë efektive të të drejtave të personit, ndaj të cilit shoqëria synon me të gjitha strukturat dhe institucionet e saj¹⁴⁹.

Për ta gjallëruar në mënyrë të krishterë rendin e përkohshëm, në kuptimin e shërbimit të personit dhe të shoqërisë, besimtarët laikë *nuk mund të heqin aspak dorë nga pjesëmarrja në "politikë"*, apo në veprimin e llojllojshëm e të larmishëm ekonomik, shoqëror, ligjvënës, administrativ dhe kulturor, të adresuar për të nxitur në mënyrë organike dhe institucionale *të mirën e përbashkët*. Ashtu sikurse kanë pohuar vazhdimisht Etërit sinodalë, të gjithë dhe secili kanë të drejtë e detyrë të marrin pjesë në politikë, me forma, nivele, detyra dhe përgjegjësi të ndryshme dhe përplotësuese. Akuzat për karrierizëm, për idhujtari të pushtetit, për egoizëm dhe për korrupsion që jo rrallë u drejtohen njerëzve të pushtetit, të parlamentit, të klasave sunduese, të partive politike; ashtu si edhe opinionin jo pak i përhapur se politika është medoemos një vend rreziku moral, nuk e arsyetojnë aspak

as skepticizmin dhe as mospjesëmarrjen e të krishterëve në punët publike.

Në fakt, më shumë se kurrë është domethënëse fjala e Konkilit II të Vatikanit: “Kisha çmon të denjë për lavd dhe vlerësim veprën e atyre që, për t’u shërbyer njerëzve, i kushtohen të mirës së punëve publike dhe marrin përsipër peshën e përgjegjësiive përkatëse”¹⁵⁰.

Një politikë për personin dhe për shoqërinë e gjen *kriterin e vet bazë në arritjen e të mirës së përbashkët*, si e mirë e të gjithë njerëzve dhe e *krejt* njeriut, e mirë e ofruar dhe e garantuar nga mirëpritja e lirë dhe e përgjegjshme e personave, si individë, ashtu edhe të bashkuar: “Bashkësia politike – lexojmë në Kushtetutën *Gaudium et spes* – ekziston pikërisht në funksion të asaj të mirë të përbashkët, në të cilën ajo gjen një justifikim dhe një domethënie të plotë dhe nga e cila merr renditjen e saj juridike, zanafillore dhe vetjake. E mira e përbashkët konkretizohet në tërësinë e të gjitha atyre kushteve të jetës shoqërore, me të cilat njerëzit, familjet dhe shoqatat mund të sigurojnë arritjen më të plotë të përsosmërisë së tyre”¹⁵¹.

Gjithashtu, një politikë për personin dhe për shoqërinë e gjen *linjën e vet të vazhdueshme të ecjes në mbrojtjen dhe në nxitjen e drejtësisë*, të kuptuar si “virtyt” në të cilin

të gjithë duhet të edukohen dhe si “forcë” morale, që mbështet angazhimin në të mirë të të drejtave dhe të detyrave të të gjithëve dhe të secilit, në bazë të dinjitetit personal të qenies njerëzore.

Në ushtrimin e pushtetit politik themelor është *shpirti i shërbimit*, i cili është i vetmi që, së bashku me kompetencën dhe efektshmërinë e nevojshme, mund ta bëjë “të tejdukshme” apo “të pastër” veprimtarinë e politikanëve, ashtu si në fund të fundit njerëzit me të drejtë kërkojnë. Një gjë e tillë nxit luftën e hapur dhe kapërcimin vendimtar të disa tundimeve, si p.sh. përdorimin e pandershmërisë dhe të rrenës, shkapërderdhjen e parave publike për leverdinë e disave dhe me qëllime klienteliste, përdorimin e mjeteve të dyshimta apo të paligjshme për arritjen, ruajtjen dhe shtimin me çdo kusht të pushtetit.

Besimtarët laikë të angazhuar në politikë me siguri duhet ta respektojnë autonominë e realiteteve tokësore të kuptuar siç duhet, ashtu siç lexojmë në Kushtetutën *Gaudium et spes*: “Është e një rëndësie të madhe, sidomos në një shoqëri pluraliste, që të kihet një pikëpamje e drejtë për marrëdhëniet mes bashkësisë politike dhe Kishës si dhe të bëhet një dallim i qartë mes veprimeve që laikët individualisht apo në grup, kryejnë në emër të tyre, si qytetarë, të udhëhequr

nga ndërgjegjja e krishterë, dhe veprimeve që ata bëjnë në emër të Kishës në bashkësi me barinj të tyre. Kisha që, për arsye të detyrës dhe të kompetencës së vet, në asnjë mënyrë nuk ngatërrohet me bashkësinë politike dhe nuk është e lidhur me asnjë sistem politik, është njëkohësisht shenja dhe ruajtja e karakterit transhendent të personit njerëzor”¹⁵². Në të njëjtën kohë – dhe kjo sot ndihet si urgjencë dhe përgjegjësi – besimtarët laikë duhet t’i dëshmojnë ato vlera njerëzore dhe ungjillore që janë të lidhura ngushtë me vetë veprimtarinë politike, si liria dhe drejtësia, solidariteti, përkushtimi besnik dhe i painteres ndaj të mirës së të gjithëve, stili i thjeshtë i jetës, dashuria parapëlqyese për të varfrit dhe të fundit. Një gjë e tillë kërkon që besimtarët laikë të gjallërohen gjithnjë e më shumë nga një pjesëmarrje reale në jetën e Kishës dhe të ndriçohen nga doktrina e saj shoqërore. Në këtë gjë mund të shoqërohen dhe të ndihmohen nga afërsia e bashkësive të krishtera dhe e Barinjve të tyre¹⁵³.

Stil dhe mjet për realizimin e një politike që priret të synojë zhvillimin e vërtetë njerëzor është *solidariteti*: ky nxit *pjesëmarrjen* aktive dhe përgjegjëse të të gjithëve në jetën politike, që nga qytetarët si individë deri tek grupet e ndryshme, që nga sindikatat deri tek partitë: së bashku, të gjithë

dhe secili, jemi marrës dhe protagonistë të politikës. Në këtë sferë, siç kam shkruar në Enciklikën *Sollicitudo rei socialis*, solidariteti “nuk është një ndjenjë mëshire e vakët apo mallëngjimi sipërfaqësor për të këqijat e shumë personave, të afërt dhe të largët. Përkundrazi, është *përcaktimi i vendosur dhe këmbëngulës për t’u angazhuar për të mirën e përbashkët: domethënë për të mirën e të gjithëve dhe të secilit, sepse të gjithë jemi me të vërtetë përgjegjës për të gjithë*”¹⁵⁴.

Sot solidariteti politik kërkon zbatimin sipas një horizonti që, duke tejkaluar kombin e përveçëm apo bllokun e kombeve, përvijohet si vërtet kontinental apo botëror.

Fryti i veprimtarisë politike solidare, kaq i dëshiruar prej të gjithëve, por edhe gjithnjë aq i papjekur, është *paqja*. Besimtarët laikë nuk mund të qëndrojnë indiferentë, të huaj dhe dembelë përballë gjithë asaj që është mohim dhe kompromis i paqes: dhuna dhe lufta, tortura dhe terrorizmi, kampet e përqendrimit, militarizimi i politikës, gara e armatimeve, kërcënimi bërthamor. Përkundrazi, si nxënësit e Jezu Krishtit “Princit të Paqes” (Is 9, 5) dhe “Paqja jonë” (Ef 2, 14), besimtarët laikë duhet të marrin përsipër detyrën për të qenë “pajtues” (Mt 5, 9), si nëpërmjet kthimit të “zembrës”, ashtu edhe nëpërmjet veprimit në dobi të së vërtetës, të

lirisë, të drejtësisë dhe të dashurisë, që janë themelet e domosdoshme të paqes¹⁵⁵.

Duke bashkëpunuar me të gjithë ata që kërkojnë me të vërtetë paqen dhe duke u shërbyer me organizmat specifike dhe institucionet kombëtare e ndërkombëtare, besimtarët laikë duhet të nxisin një vepër edukative kapilare të adresuar për ta mposhtur kulturën mbisunduese të egoizmit, të urrejtjes, të hakmarrjes e të armiqësisë dhe për të zhvilluar kulturën e solidaritetit në çdo nivel. Ky solidaritet, në fakt, “*është udha e paqes dhe e zhvillimit*”¹⁵⁶. Në këtë perspektivë Etërit sinodalë i kanë ftuar të krishterët për të refuzuar format e paprueshme të dhunës, për të nxitur qëndrime dialogu dhe paqeje si dhe për t’u angazhuar për vendosjen e një rendi shoqëror e ndërkombëtar të drejtë¹⁵⁷.

Vënia e njeriut në qendër të jetës ekonomiko-shoqërore

43. Shërbimi që i bëhet shoqërisë nga besimtarët laikë gjen një moment të vetin thelbësor në *çështjet ekonomiko-shoqërore*, çelësi i të cilave jepet nga organizimi i punës.

Rëndësia aktuale e këtyre problemeve, e paraqitur në panoramën e zhvillimit dhe sipas propozimit për zgjidhje nga doktrina

shoqërore e Kishës, është kujtuar kohët e fundit në Enciklikën *Sollicitudo rei socialis*, që të gjithë dëshiroj ta marrin parasysh, në mënyrë të veçantë besimtarët laikë të Krishtit.

Ndër bazat e doktrinës shoqërore të Kishës qëndron parimi i *adresimit universal të mirave*: të mirat e tokës janë, në planin e Hyjit, për të gjithë njerëzit dhe për çdo njeri si mjet për zhvillimin e një jete njëmend njerëzore. Në shërbim të këtij adresimi vihet *prona private*, e cila – pikërisht për këtë gjë – zotëron një *funksion të brendshëm shoqëror*. Konkretisht *puna* e burrit dhe e gruas përfaqëson mjetin më të zakonshëm dhe më të drejtpërdrejtë për zhvillimin e jetës ekonomike, mjet që gjithashtu përbën një të drejtë dhe një detyrë për çdo njeri.

E gjithë kjo hyn në mënyrë të veçantë në misionin e besimtarëve laikë. Qëllimi dhe kriteri i pranisë dhe i veprimit të tyre formulohe në terma të përgjithshëm nga Koncili II i Vatikanit: “Edhe në jetën ekonomiko-shoqërore duhen nderuar e nxitur dinjiteti dhe thirrja integrale e personit njerëzor, si edhe e mira e krejt shoqërisë. Në të vërtetë, njeriu është autori, qendra dhe qëllimi i krejt jetës ekonomiko-shoqërore”¹⁵⁸.

Në kontekstin e shndërrimeve tronditëse që janë në zhvillim e sipër në botën e ekonomisë dhe të punës, besimtarët laikë janë të

angazhuar në rend të parë për të zgjidhur problemet shumë të rënda të papunësisë në rritje, për të luftuar për tejkalimin më të volitshëm të padrejtësive të shumta, që rrjedhin nga organizime të mbrapshta të punës, për ta bërë vendin e punës një bashkësi personash të respektuar në subjektivitetin e tyre dhe në të drejtën e tyre për të marrë pjesë, për të zhvilluar solidaritete të reja mes atyre që marrin pjesë në punën e përbashkët, për të nxitur forma të reja sipërmarrjeje dhe për të riparë sistemet e tregtisë, të financës dhe të shkëmbimeve teknologjike.

Për këtë qëllim besimtarët laikë duhet ta bëjnë punën e tyre me kompetencë profesionale, me ndershmëri njerëzore, me shpirt të krishterë, si rrugë për shenjtërimin e tyre¹⁵⁹, sipas ftesës së qartë të Koncilit: “Me punën, njeriu rregullisht kujdeset për jetën e vet dhe të familjarëve të vet, komunikon me të tjerët dhe u shërben njerëzve vëllezër të vet, mund të praktikojë një dashuri të vërtetë dhe të bashkëpunojë me veprimtarinë e vet për plotësimin e krijimit hyjnor. Edhe më shumë: e dimë se, duke i ofruar Hyjit punën e vet, njeriu bashkohet me vetë veprën shëlbuese të Krishtit, i cili i ka dhënë punës një dinjitet shumë të lartë, duke punuar me duart e veta në Nazaret”¹⁶⁰.

Në lidhje me jetën ekonomiko-shoqërore

dhe me punën vihet sot, në mënyrë gjithnjë e më të mprehtë, *çështja e ashtuquajtur "ekologjike"*. Sigurisht njeriu ka marrë prej vetë Hyjit detyrën "për t'i sunduar" gjërat e krijuara dhe "për të punuar kopshtin" e botës; por kjo është një detyrë që njeriu duhet ta kryejë duke respektuar përngjasimin hyjnor që ka marrë, pra me inteligjencë dhe dashuri: ai duhet të ndihet përgjegjës për dhuratat që Hyji i ka dhënë dhe vazhdon t'i japë. Njeriu ka në duart e veta një dhuratë që duhet t'ua kalojë – dhe, nëse është e mundur, edhe të përmirësuar – brezave të ardhshëm, edhe ato marrës të dhuratave të Zotit: "Zotërimi që Krijuesi i ka dhënë njeriut (...) nuk është një pushtet absolut, as nuk mund të flitet për liri "për të përdorur dhe për të abuzuar", apo për t'i përdorur gjërat sipas qejfit. Kufizimi i diktuar nga vetë Krijuesi qysh në fillim, dhe i shprehur simbolikisht me ndalimin "për të ngrënë nga pema" (krh. Zan 2, 16-17), tregon me qartësi të mjaftueshme se, në lidhje me natyrën e dukshme (...), u nënshtrohemi ligjeve jo vetëm biologjike, por edhe morale që nuk mund të shkelen pa u ndëshkuar. Një konceptim i drejtë i zhvillimit nuk mund të përjashtohet nga këto vlerësime – që kanë të bëjnë me përdorimin e elementeve të natyrës, me rimëkëmbjen e burimeve dhe me rrjedhojat e një industrializimi të çrregullt

–, të cilat ia ripropozojnë ndërgjegjes sonë përmasën morale, që duhet të karakterizojë zhvillimin”¹⁶¹.

Ungjillëzimi i kulturës dhe i kulturave të njeriut

44. Shërbimi që i bëhet personit dhe shoqërisë njerëzore shprehet dhe vihet në jetë nëpërmjet *krijimit dhe përçimit të kulturës* që, veçanërisht në ditët tona, përbën njërën prej detyrave më të vështira të bashkëjetesës njerëzore dhe të evolucionit shoqëror. Në dritën e Koncilit, me “kulturë” nënkuptojmë të gjithë ato “mjete me të cilat njeriu përsos dhe zhvillon dhuntitë e tij të llojllojshme të shpirtit dhe të trupit; kujdeset për të vënë nën pushtetin e tij kozmosin me anë të njohjes dhe të punës; e bën më njerëzore jetën shoqërore si në familje, ashtu edhe në krejt shoqërinë civile, nëpërmjet përparimit të traditave dhe të institucioneve; në fund, me kalimin e kohës, shpreh, komunikon dhe ruan në veprat e veta përvojat e mëdha dhe aspiratat shpirtërore, me qëllim që të mund t’i shërbejë përparimit të shumë vetëve, madje të krejt gjinisë njerëzore”¹⁶². Në këtë kuptim, kultura duhet të mbahet si e mira e përbashkët e çdo populli, shprehja e dinjitetit, e lirisë dhe e krijimtarisë së tij; dëshmia e ecjes së tij historike. Në veçanti,

vetëm brenda dhe nëpërmjet kulturës feja e krishterë bëhet historike dhe krijuese e historisë.

Përballë zhvillimit të një kulture, që përvi-johet e ndarë jo vetëm nga feja e krishterë, por madje edhe nga vetë vlerat njerëzore¹⁶³; ashtu si edhe përballë njëfarë kulture shkencore dhe teknologjike të pafuqishme për t'i dhënë përgjigje pyetjes së mprehtë të të vërtetës dhe të të mirës, që digjet në zemrën e njerëzve, Kisha është plotësisht e vetëdijshme për urgjencën baritore që kulturës t'i kushtohet një vëmendje krejt e veçantë.

Për këtë arsye Kisha i nxit besimtarët laikë për të qenë të pranishëm, me guxim dhe krijimtari intelektuale, në vendet e privileguara të kulturës, siç janë bota e shko-llës dhe e universitetit, mjediset e kërkimit shkencor dhe teknik, vendet e krijimit artistik dhe të reflektimit humanistik. Kjo prani i adresohet jo vetëm njohjes dhe pastrimit të mundshëm të elementeve të kulturës ekzistuese të shoshitura në mënyrë kritike, por edhe lartësimit të tyre nëpërmjet pasurive origjinale të Ungjillit dhe të fesë së krishterë. Ajo që Koncili II i Vatikanit shkruan rreth marrëdhënies mes Ungjillit dhe kulturës përfaqëson një fakt të vazhdueshëm historik si edhe një ideal operativ me një aktualitet dhe urgjencë të

veçantë; është një program angazhues që i është dorëzuar përgjegjësishë baritore të mbarë Kishës dhe në të përgjegjësishë specifike të besimtarëve laikë: “Lajmi i mirë i Krishtit ripërtërin vazhdimisht jetën dhe kulturën e njeriut të rënë, lufton e zhduk gabimet e të këqijat, që rrjedhin nga joshja kërcënuese e përhershme e mëkatit. Vazhdimisht pastron dhe ngre moralitetin e popujve (...). Në këtë mënyrë Kisha, duke përmbushur misionin e vet, me këtë fakt stimulon dhe jep ndihmesën e vet ndaj kulturës njerëzore e civile dhe, nëpërmjet veprimit të vet, edhe liturgjik, e edukon njeriun në lirinë e brendshme”¹⁶⁴.

Këtu meritojnë të dëgjohen rishtazi disa shprehje veçanërisht domethënëse të Nxitjes *Evangelii nuntiandi* të Palit VI:

“Kisha ungjillëzon atëherë kur, në sajë të fuqisë së vetme hyjnore të Mesazhit që ajo shpall (krh. Rom 1, 16; 1 Kor 1, 18; 2, 4), kërkon ta kthejë ndërgjegjen personale, si edhe atë kolektive të njerëzve, veprimtarinë ku ata janë të angazhuar, jetën dhe mjedisin e tyre konkret. Shtresa të njerëzimit që shndërrohen: për Kishën nuk bëhet fjalë vetëm të predikojë Ungjillin në zona gjeografike gjithnjë e më të gjera apo popullsive gjithnjë e më të përhapura, por edhe të arrijë dhe gati të trondisë nëpërmjet forcës së Ungjillit kriteret e gjykimit, vlerat

vendimtare, pikat e interesit, linjat e mendimit, burimet frymëzuese dhe modelet e jetës së njerëzimit që janë në kundërshtim me Fjalën e Hyjit dhe me planin e shpëtimt. E gjithë kjo mund të shprehet duke thënë kështu: duhet të ungjillëzohen – jo në mënyrë zbukuruese, në përngjasim të botës sipërfaqësore, por në mënyrë jetësore, në thellësi dhe deri në rrënjë – kultura dhe kulturat e njeriut (...). Ndarja mes Ungjillit dhe kulturës është padyshim drama e epokës sonë, siç qe edhe në epoka të tjera. Pra, nevojitet t'i bëjmë të gjitha përpjekjet duke pasur parasysh një ungjillëzim zemërgjerë të kulturës, më saktë të kulturave”¹⁶⁵.

Rruga aktualisht e privilegjuar për krijimin dhe përçimin e kulturës janë *mjetet e komunikimit shoqëror*¹⁶⁶. Edhe bota e mas-mediave, në vijim të përsheptimit të zhvillimit inovator dhe të ndikimit planetar e kapilar të formimit të mendësisë e të zakonëve, përfaqëson një kufi të ri të misionit të Kishës. Në veçanti, përgjegjësia profesionale e besimtarëve laikë në këtë fushë e ushtruar si në titull personal, ashtu edhe nëpërmjet nismave dhe institucioneve bashkësiore, kërkon të njihet në krejt vlerën e saj dhe të mbështetet me burime më të përshtatshme materiale, intelektuale dhe baritore.

Në angazhimin dhe në pranimin e mjeteve të komunikimit është e ngutshme si

një vepër edukative me ndjenjë kritike, e gjallëruar nga pasioni për të vërtetën, ashtu edhe një vepër për mbrojtjen e lirisë, të respektimit të dinjitetit personal, të lartësimit të kulturës autentike të popujve, nëpërmjet mospranimit të vendosur dhe guximtar të çdo forme monopolizimi dhe manipulimi.

Përgjegjësia baritore e besimtarëve laikë nuk ndalet as tek kjo vepër mbrojtëse: në të gjitha rrugët e botës, edhe në ato më kryesore të shtypit, të kinemasë, të radios, të televizionit dhe të teatrit, duhet të kumtohet Ungjilli që shpëton.

KAPITULLI IV

PUNËTORËT E VRESHTIT TË ZOTIT

*Mbarështues të mirë të hirit
shumëformësh të Hyjit*

Shumëllojshmëria e thirrjeve

45. Sipas shëmbëlltyrës ungjillore, “zotështëpia” i thërret punëtorët në vreshtin e vet në *orë të ndryshme të ditës*: disa në agim, të tjerë rreth orës nëntë të mëngjesit, të tjerë rreth mesditës dhe orës tre pasdite, të fundit rreth orës pesë pasdite (krh. Mt 20, 1 e vijim). Në komentin që i bën kësaj faqeje të Ungjillit, Shën Gregori i Madh i interpreton orët e ndryshme të thirrjes duke i krahasuar me *moshat e jetës*: “Është e mundur t’u aplikohen orët e ndryshme – shkruan ai – moshave të ndryshme të njeriut. Mëngjesi mund të krahasohet, në interpretimin tonë, me fëmijërinë. Ora e tretë, pastaj, mund të kuptohet si adoleshenca: dielli lëviz gjithnjë e më lart në qiell, domethënë rritet zelli i moshës. Ora e gjashtë është rinia: dielli

është si në mes të qiellit, domethënë në këtë moshë përforcohet plotësia e fuqisë. Pleqëria përfaqëson orën e nëntë, sepse ashtu sikurse dielli ulet nga boshti i tij i lartë, po ashtu edhe kjo moshë fillon ta humbë zellin e rinisë. Ora e njëmbëdhjetë është moshë e atyre që kanë tashmë një moshë të thyer (...). Pra, punëtorët janë të thirrur në vresht në orë të ndryshme, si për të thënë se drejt jetës së shenjtë një njeri orientohet në fëmijëri, një tjetër në rini, një tjetër në pleqëri dhe një tjetër në një moshë edhe më të thyer”¹⁶⁷.

Mund ta marrin dhe ta zgjerojmë komentimin e bërë nga Shën Gregori i Madh në lidhje me larminë e jashtëzakonshme të pranive në Kishë, të gjitha dhe secila prej tyre të thirrura për të punuar për ardhjen e Mbretërisë së Hyjit sipas larmisë së thirrjeve dhe të situatave, të karizmave dhe të shërbesave. Është një shumëllojshmëri e lidhur jo vetëm me moshën, por edhe me ndryshimin e gjinive dhe të dhuntive, si edhe me thirrjet dhe me gjendjet e jetës; është një shumëlloshmëri që e bën më të gjallë dhe konkrete pasurinë e Kishës.

Të rinjtë, fëmijët, të moshuarit

Të rinjtë, shpresa e Kishës

46. Sinodi ka dashur t’u kushtojë një vë-

mendje të veçantë të rinjve. Dhe me të drejtë. Në shumë vende të botës ata përfaqësojnë gjysmën e popullsisë dhe, shpesh, gjysmën numerike të vetë Popullit të Hyjit, që jeton në këto vende.

Që në këtë aspekt të rinjtë përbëjnë një forcë të jashtëzakonshme dhe janë *një sfidë e madhe për të ardhmen e Kishës*. Tek të rinjtë, në fakt, Kisha sheh ecjen e saj drejt të ardhmes që e pret dhe e gjen imazhin e thirrjen e asaj rinie të hareshme me të cilën Shpirti i Krishtit vazhdimisht e pasuron. Në këtë kuptim Koncili i ka përkufizuar të rinjtë si “shpresa e Kishës”¹⁶⁸.

Në letrën shkruar të rinjve dhe të rejave të botës, më 31 mars 1985, lexojmë: “Kisha i shikon të rinjtë; madje, Kisha në mënyrë të veçantë *sheh vetveten në të rinjtë*, në ju të gjithë dhe njëkohësisht në secilin dhe në secilën prej jush. Kështu ka qenë qysh në fillim, qysh nga koha apostolike. Fjalët e Shën Gjonit në *Letrën e tij të Parë* mund të jenë një dëshmi e veçantë: “Po ju shkruaj, o të rinj: *E mundët Djallin!* Ju shkrova, o të rinj: *E njohët Atin!* Ju shkrova, o të rinj: *Jeni të fortë e fjala e Hyjit është në ju*” (1 Gjn 2, 13 e vijim) (...). Në brezin tonë, në përfundim të Mijëvjeçarit të dytë pas Krishtit, edhe Kisha e sheh vetveten në të rinjtë”¹⁶⁹.

Të rinjtë nuk duhet të konsiderohen thjesht si objekte të përkujdesjes baritore të

Kishës: në të vërtetë, ata janë dhe duhet të nxiten që të jenë, subjekte aktivë, *protagonistë të ungjillzimit dhe autorë të ripërtëritjes shoqërore*¹⁷⁰. Rinia është koha e një *zbulimi* veçanërisht të dendur të “unit” vetjak dhe të “projektit vetjak të jetës”, është koha e një *rritjeje*, që duhet të zhvillohet “në dije, në moshë e në hir para Hyjit e para njerëzve” (Lk 2, 52).

Ashtu siç kanë thënë Etërit sinodalë, “ndjeshmëria e të rinjve percepton thellësisht vlerat e drejtësisë, të jo dhunës dhe të paqes. Zemra e tyre është e hapur ndaj vëllazërisë, miqësisë dhe solidaritetit. Janë të mobilizuar në maksimum për çështjet që kanë lidhje me cilësinë e jetës dhe me ruajtjen e natyrës. Por ata janë edhe të ngarkuar me shqetësime, zhgënjime, ankthe dhe frika të botës, si edhe me tundimet tipike të gjendjes së tyre”¹⁷¹.

Kisha duhet ta rijetojë dashurinë parapëlqyese që Jezusi i ka dëshmuar të riut të Ungjillit: “Jezusi e shikoi ëmbël, i pëlqeu” (Mk 10, 21). Për këtë arsye Kisha nuk lodhet së kumtuari Jezu Krishtin, së shpalluri Ungjillin e Tij si përgjigjen e vetme dhe të begatë ndaj aspiratave më rrënjësore të të rinjve, si propozimi i fortë dhe lartësues i një ndjekjeje personale (“Eja pas meje!” [Mk 10, 21]), që sjell me vete bashkëndarjen e dashurisë birnore të Jezusit për Atin dhe

pjesëmarrjen në misionin e Tij të shpëtimit për njerëzimin.

Kisha ka shumë gjëra për t'u thënë të rinjve, dhe të rinjtë kanë shumë gjëra për t'i thënë Kishës. Ky dialog i ndërsjellë, që duhet të vihet në jetë me një përzemërsi, qartësi dhe guxim të madh, do të favorizojë takimin dhe shkëmbimin mes breznive, dhe do të jetë burim pasurie e rinie për Kishën dhe për shoqërinë civile. Në mesazhin e vet drejtuar të rinjve Koncili thotë: “Kisha ju shikon me besim dhe me dashuri (...). Ajo është rinia e vërtetë e botës (...), shikojeni dhe në të do të gjeni fytyrën e Krishtit”¹⁷².

Fëmijët dhe mbretëria e qiellit

47. Fëmijët janë sigurisht caku i dashurisë delikate dhe bujare të Zotit Jezus: atyre ua jep bekimin e Vet dhe për më tepër u siguron mbretërinë e qiellit (krh. Mt 19, 13-15; Mk 10, 14). Në veçanti Jezusi e lartëson rolin aktiv që të vegjlit kanë në Mbretërinë e Hyjit: janë simboli shprehës dhe shëmbëlltyra e shkëlqyeshme e atyre gjendjeve morale dhe shpirtërore që janë thelbësore për të hyrë në Mbretërinë e Hyjit dhe për ta jetuar logjikën e saj të të besuarit tërësisht Zotit: “Përnjëmend po ju them: nëse nuk ktheheni e nuk bëheni si fëmijët, nuk do të hyni në Mbretërinë e qiellit. Prandaj,

kush e përul vetveten e bëhet i vogël si ky fëmijë, ai është më i madhi në Mbretërinë e qiellit. Dhe kushdo e pranon në Emër tim një fëmijë sikurse është ky, ai më pranon mua” (Mt 18, 3-5; krh. Lk 9, 48).

Fëmijët na kujtojnë se frytshmëria misio-nare e Kishës i ka rrënjët e veta gjallëruese jo në mjetet dhe në meritat njerëzore, por në dhuratën e Hyjit absolutisht falas. Jeta e pafajshme dhe plot hir e fëmijëve, si edhe vuajtjet që ata pësojnë padrejtësisht, arrijnë, në sajë të Kryqit të Krishtit, një pasurim shpirtëror për ta dhe për mbarë Kishën: për një gjë të tillë të gjithë duhet të fitojmë një vetëdije gjithnjë e më gjallë e mirënjohëse.

Duhet të pranohet, gjithashtu, se edhe në moshën foshnjore dhe atë fëmijërore janë të hapura mundësi të çmueshme operative si për ndërtimin e Kishës, ashtu edhe për njerëzorizimin e shoqërisë. Ajo që Koncili thotë për praninë e dobishme dhe ndërtuese të bijve brenda familjes “kishë shtëpiake”: “Bijtë, si gjymtyrë të gjalla të familjes, kontribuojnë edhe sipas mënyrës së tyre në shenjtërimin e prindërve”¹⁷³ duhet të përsëritet për fëmijët në lidhje me Kishën e veçantë dhe atë universale. Që më parë e vinte në dukje Jean Gerson, teolog dhe edukator i shek. XV, për të cilin “fëmijët dhe adoleshentët nuk janë një pjesë që mund të lihet pas dore nga Kisha”¹⁷⁴.

Të moshuarit dhe dhurata e urtisë

48. Personave të moshuar, që shpesh me të padrejtë mbahen si të kotë, madje edhe si peshë e padurueshme, u kujtoj se Kisha kërkon dhe pret që ata ta vazhdojnë misionin e tyre apostolik e misionar, jo vetëm të mundshëm e me vend edhe në këtë moshë, por prej kësaj moshe, në një farë mënyre, bëhet specifike dhe origjinale.

Bibla dëshiron ta paraqesë të moshuarin si simbol të personit të pasur me urti dhe me drojen e Hyjit (krh. Sir 25, 4-6). Në këtë kuptim “dhurata” e të moshuarit mund të cilësohet si ajo e të qenit, në Kishë dhe në shoqëri, dëshmitar i traditës së fesë (krh. Ps 44, 2; Dal 12, 26-27), mësues i jetës (krh. Sir 6, 34; 8, 11-12), veprues i dashurisë.

Tashti, numri i rritur i personave të moshuar në vende të ndryshme të botës dhe reshtja e hershuar e veprimtarisë profesionale e punëtore hapin një hapësirë të re për detyrën apostolike të të moshuarve: është një detyrë që duhet të merret duke kapërcyer me vendosmëri tundimin për t’u fshehur mallëngjyeshëm në një të kaluar që nuk kthehet më apo për t’iu shmangur një angazhimi të tanishëm për shkak të vështirësive të ndeshura në një botë me risi të vazhdueshme; dhe duke u vetëdijësuar gjithnjë e më shumë se roli i tyre në Kishë

e në shoqëri nuk njih aspak pushime që lidhen me moshën, por njih vetëm mënyra të reja. Siç thotë psalmisti: “Japin fruta edhe në pleqëri, janë të kërthndeztë e plot shëndet, për të shpallur se Zoti është i drejtë” (Ps 92, 15-16). Po përsëris atë që kam thënë gjatë kremtimit të Jubileut të të Moshuarve: “Hyrja në moshën e tretë duhet të konsiderohet një privilegj: jo vetëm sepse jo të gjithë kanë fatin të arrijnë aty, por edhe e sidomos sepse kjo është periudha e mundësive konkrete për ta rivlerësuar të kaluarën, për ta njohur dhe për ta jetuar më thellësisht misterin pashkvor, për t’u bërë shembull në Kishë për mbarë Popullin e Hyjit (...). Pavarësisht prej kompleksitetit të problemeve tuaja që duhen zgjidhur, forcave që progresivisht dobësohen, dhe pavarësisht prej pamjaftueshmërisë së organizimeve shoqërore, vonesave të legjislacionit zyrtar, moskuptimeve të një shoqërie egoiste, ju nuk jeni dhe as nuk duhet të ndiheni në periferitë e jetës së Kishës, elemente pasive të një bote që lëviz më shumë se duhet, por subjekte aktive të një periudhe njerëzish dhe shpirtërisht të frytshme të ekzistencës njerëzore. Keni përsëri një mision për të kryer, një ndihmesë për të dhënë. Sipas planit hyjnor çdo qenie njerëzore është një jetë në rritje, nga shkëndija e parë e ekzistencës deri në

frymënxjerrjen e fundit”¹⁷⁵.

Gratë e burrat

49. Etërit sinodalë i kanë kushtuar një vëmendje të veçantë gjendjes dhe rolit të gruas, me një qëllim të dyfishtë: ta njohë dhe të ftojë për ta njohur, nga të gjithë dhe përsëri, ndihmesën e domosdoshme të gruas për ndërtimin e Kishës dhe për zhvillimin e shoqërisë; të bëhet, gjithashtu, një analizë më specifike rreth pjesëmarrjes së gruas në jetën dhe në misionin e Kishës.

Duke iu referuar Gjonit XXIII, që në vetëdijen femërore të dinjitetit të saj dhe në hyrjen e grave në jetën publike pa një shenjë të kohëve tona¹⁷⁶, Etërit e Sinodit kanë pohuar vazhdimisht dhe fort, përballë formave më të ndryshme të diskriminimit dhe të mënjanimit të gruas thjesht për shkak të të qenit të saj grua, urgjencën për ta mbrojtur dhe për ta nxitur *dinjitetin personal të gruas*, dhe pra, barazinë e saj me burrin.

Nëse kjo është detyra e të gjithëve në Kishë e në shoqëri, në veçanti kjo detyrë është e grave, që duhet të ndihen të angazhuara si protagoniste në rreshtin e parë. Ende duhet të bëhen shumë përpjekje, në shumë vende të botës dhe në sfera të ndryshme, që të shkatërrohet ajo mendësi

e padrejtë dhe e rrezikshme që e konsideron qenien njerëzore si një send, si një objekt shit-blerjeje, si një vegël interesi egoist apo thjesht kënaqësie, aq më shumë që viktima e parë e një mendësie të tillë është pikërisht vetë gruaja. Përkundrazi, vetëm njohja e hapur e dinjitetit personal të gruas përbën hapin e parë që duhet bërë për ta nxitur pjesëmarrjen e saj të plotë si në jetën kish-tare, ashtu edhe në jetën shoqërore e publike. Duhet t'i jepet përgjigje më e gjerë dhe më e vendosur kërkesës së bërë nga Nxitja *Familiaris consortio* rreth diskriminimeve të shumëllojshme, viktima të cilave janë gratë: “që nga ana e të gjithëve të bëhet një veprim baritor specifik më i fuqishëm dhe më energjik, me qëllim që ato të kapërcehen përfundimisht, kështu që të arrihet në vlerësimin e plotë të përngjasimit me Hyjin që shkëlqen në të gjitha qeniet njerëzore, pa përjashtuar askënd”¹⁷⁷. Në këtë linjë Etërit sinodalë kanë pohuar: “Kisha, si shprehje e misionit të vet, duhet t'u kundërvihet me forcë të gjitha formave të diskriminimit dhe të abuzimit me gratë”¹⁷⁸. Dhe sërish: “Dinjiteti i gruas, i plagosur rëndë në opinionin publik, duket të rifitohet nëpërmjet respektimit efektiv të të drejtave të personit njerëzor dhe nëpërmjet praktikimit të doktrinës së Kishës”¹⁷⁹.

Në veçanti, rreth *pjesëmarrjes aktive dhe*

përgjegjëse në jetën e në misionin e Kishës, duhet të vihet në dukje se qysh më parë Koncili II i Vatikanit ka qenë më se i qartë në nxitjen e vet: “Meqë në ditët tona gratë marrin pjesë gjithnjë e më aktivisht në krejt jetën e shoqërisë, është e një rëndësie të madhe një pjesëmarrje e tyre më e zgjeruar edhe në lëmet e ndryshme të apostullimit të Kishës”¹⁸⁰.

Vetëdija se gruaja, me dhuratat e detyrat e veta, ka *një thirrje të saj specifike*, ka shkuar duke u rritur dhe duke u thelluar në periudhën pas-konciliare, duke e gjetur frymëzimin e saj më origjinal në Ungjill dhe në historinë e Kishës. Në të vërtetë, për besimtarin Ungjilli, apo fjala dhe shembulli i Jezu Krishtit, mbetet pika e referimit e nevojshme dhe vendimtare: dhe është më shumë se kurrë i frytshëm dhe inovator edhe për momentin aktual historik.

Edhe pse s’janë të thirrura në apostullimin tipik të të Dymbëdhjetëve, dhe pra në meshtarinë shërbestare, shumë gra e shoqërojnë Jezusin në shërbesën e Tij dhe ndihmojnë grupin e Apostujve (krh. Lk 8, 2-3); janë të pranishme poshtë Kryqit (krh. Lk 23, 49); marrin pjesë në varrimin e Jezusit (krh. Lk 23, 55) dhe mëngjesin e Pashkëve marrin e përçojnë lajmin e ngjalljes (krh. Lk 24, 1-10); luten me Apostujt në Çenakull në pritje të Rrëshajës (krh. Vap

1, 14).

Në vazhdën e Ungjillit, Kisha e parë ndahet nga kultura e kohës dhe e thërret gruan në detyra që lidhen me ungjillëzimin. Në Letrat e tij Pali apostull kujton, edhe me emër, gra të shumta për funksionet e tyre të ndryshme në brendësi dhe në shërbim të bashkësive të para kishtare (krh. Rom 16, 1-15; Fil 4, 2-3; Kol 4, 15 e 1 Kor 11, 5; 1 Tim 5, 16). “Nëse dëshmia e Apostujve themelon Kishën – ka thënë Pali VI – ajo e grave kontribuon thellësisht për ushqyerjen e besimit të bashkësive të krishtera”¹⁸¹.

Dhe si në fillim, ashtu edhe në zhvillimin e mëvonshëm, Kisha gjithmonë ka njohur, edhe pse në mënyra të ndryshme dhe me theksime të ndryshme, gra që kanë ushtruar një rol nganjëherë vendimtar dhe kanë bërë detyra me vlerë të konsiderueshme për vetë Kishën. Është një histori zelli të pamasë, në më të shumtën e rasteve e përvuajtur dhe e fshehur, por jo për këtë arsye më pak vendimtare për rritjen dhe për shenjtërimin e Kishës. Është e nevojshme që kjo histori të vazhdojë, madje të zgjerohet dhe të intensifikohet përballë vetëdijes së rritur dhe të universalizuar për dinjitetin personal të gruas dhe për thirrjen e saj, si edhe përballë urgjencës së një “ungjillëzimi të ri” dhe të një “njerëzorizimi” më të madh të marrëdhënieve shoqërore.

Duke pranuar udhëzimin e Koncilit II të Vatikanit, në të cilin pasqyrohet mesazhi i Ungjillit dhe i historisë së Kishës, Etërit sinodalë kanë formuluar, mes të tjerave, këtë “porosi” të qartë: “Është e nevojshme që Kisha, për jetën dhe misionin e saj, t’i njohë dhe t’i pranojë të gjitha dhuratat e grave e të burrave dhe t’i vërë në jetë ato”¹⁸². Dhe sërish: “Ky Sinod shpall që Kisha kërkon njohjen dhe përdorimin e të gjitha këtyre dhuratave, përvojave e prirjeve të burrave e të grave, me qëllim që misioni i saj të jetë më i efektshëm (krh. Kongregata për Doktrinën e Fesë, *Instructio de libertate christiana et liberatione*, 72)”¹⁸³.

Themelet antropologjike e teologjike

50. Kushti për të siguruar një prani të drejtë të gruas në Kishë dhe në shoqëri është një vlerësim më depërtues dhe i kujdesshëm i *themeleve antropologjike të gjendjes mashkullore dhe femërore*, që synon të saktësojë identitetin personal të gruas në marrëdhënien e saj të ndryshueshmërisë dhe të përplotësueshmërisë së ndërsjellë me burrin, jo vetëm për sa u përket roleve që duhen luajtur dhe funksioneve që duhen kryer, por edhe më thellësisht për sa i përket strukturës së saj dhe domethënies së saj personale. Etërit sinodalë e kanë ndier

fort këtë nevojë duke pohuar se “themelet antropologjike dhe teologjike kanë nevojë për studime të thelluara për zgjidhjen e problemeve që kanë lidhje me domethënien e vërtetë dhe me dinjitetin e të dyja gjinive”¹⁸⁴.

Duke u angazhuar në reflektimin mbi themelet antropologjike dhe teologjike të gjendjes femërore, Kisha bëhet e pranishme në procesin historik të lëvizjve të ndryshme të nxitjes së gruas dhe, duke zbritur në rrënjët e qenies personale të gruas, sjell ndihmesën e vet më të çmueshme. Por më parë dhe edhe më shumë Kisha dëshiron, në këtë mënyrë, t’i bindet Hyjit, që, duke krijuar njeriun “në përngjasimin e Vet”, “i krijoj mashkull e femër” (Zan 1, 27); ashtu siç dëshiron ta pranojë thirrjen e Hyjit për ta njohur, për ta admiruar dhe për ta jetuar planin e Tij. Është një plan që “në fillim” është ngulitur në mënyrë të pashlyeshme në vetë qenien e personit njerëzor – burrë e grua, dhe për këtë arsye, në strukturat e saj domethënëse dhe në dinamizmat e saj të thellë. Pikërisht ky plan, shumë i urtë dhe i dashur, kërkon të eksplorohej në krejt pasurinë e përmbajtjes së tij: është pasuria që prej “fillimit” është shfaqur dhe është vënë në jetë shkallë-shkallë përgjatë krejt historisë së shpëtimit, dhe ka kulmuar “kur erdhi koha e caktuar”, atëherë kur “Hyji

dërgoi Birin e Vet, të lindur prej gruaje” (Gal 4, 4). Kjo “kohë e caktuar” vazhdon në histori: leximi i planit të Hyjit mbi gruan është bërë pareshtur dhe duhet të bëhet në fenë e Kishës, edhe falë jetës së jetuar të shumë grave të krishtera. Pa harruar ndihmën që mund të vijë nga shkenca të ndryshme njerëzore dhe nga kulturat e ndryshme: këto, falë një shoshitjeje të ndriçuar, do të mund të ndihmojnë në kuptimin dhe në saktësimin e vlerave dhe të kërkesave që i përkasin thelbit të përjetshëm të gruas dhe atyre të lidhura me zhvillimin historik të vetë kulturave. Ashtu siç na kujton Koncili II i Vatikanit, “Kisha pohon se në të gjitha shndërrimet ka shumë gjëra që nuk ndryshojnë: ato e gjejnë themelin e tyre të fundit në Krishtin, që është gjithmonë i njëjti: dje, sot e në shekuj (krh. Heb 13, 8)”¹⁸⁵.

Në themelet antropologjike dhe teologjike të dinjitetit personal të gruas ndalet Letra Apostolike mbi dinjitetin dhe thirrjen e gruas. Dokumenti, që rimerr, ndjek dhe specifikon reflektimet e katekezës së të mësuarave kushtuar për shumë kohë “teologjisë së trupit”, dëshiron të jetë njëkohësisht përmbushja e një premtimi të bërë në Enciklikën *Redemptoris Mater*¹⁸⁶ dhe përgjigjja dhënë kërkesës së Etërve sinodalë.

Leximi i letrës *Mulieris dignitatem*, edhe

për karakterin e vet të meditimit bibliko-teologjik, do të mund t'i nxisë të gjithë, burra e gra, dhe në veçanti lëvruesit e shkencave humane e të disiplinave teologjike, për të vazhduar në studimin kritik me qëllim që të thellojnë gjithnjë e më mirë bazën e dinjitetit personal të burrit e të gruas dhe të marrëdhënies së tyre të ndërsjellë, vlerat dhe dhuratat specifike të femërisë e të mashkullisë, jo vetëm në sferën e jetës shoqërore, por sidomos në atë të ekzistencës së krishterë dhe kishtare.

Meditimi mbi themelet antropologjike dhe teologjike të gruas duhet të ndriçojë dhe të udhëheqë përgjigjen e krishterë kaq të shpeshtë, dhe nganjëherë kaq të mprehtë, rreth *“hapësirës” që gruaja mund dhe duhet të ketë në Kishë e në shoqëri.*

Nga fjala dhe nga qëndrimi i Krishtit që janë normë për Kishën, rezulton me qartësi të madhe se nuk ekziston asnjë diskriminim në planin e marrëdhënieve me Krishtin, në të cilin “Nuk ka më: mashkull – femër! Të gjithë ju jeni një në Krishtin Jezus!” (Gal 3, 28) dhe në planin e pjesëmarrjes në jetën dhe në shenjtërinë e Kishës, siç vërteton shkëlqyeshëm profecia e Joelit realizuar për Rrëshajë: “Do ta ndikoj Shpirtin tim mbi çdo njeri e do të bëhen profetë bijtë e bijat tuaja, pleqtë tuaj ëndrra do të shohin, djelmoshat tuaj do të kenë vegime” (Jl 3, 1; krh. Vap

2, 17 e vijim). Ashtu siç lexohet në Letrën Apostolike mbi dinjitetin dhe mbi thirrjen e gruas, “të dy – gruaja ashtu si edhe burri – (...) janë të prekshëm në të njëjtën mënyrë nga dhurata bujare e të vërtetës hyjnore dhe e dashurisë në Shpirtin Shenjt. Që të dy mirëpresin “vizitat” e Tij shpëtuese dhe shenjtëruese”¹⁸⁷.

Misioni në Kishë e në botë

51. Pastaj rreth pjesëmarrjes në misionin apostolik të Kishës, nuk ka dyshim se, falë Pagëzimit dhe Krezmimit, gruaja – ashtu si edhe burri – është bërë pjesëmarrëse e detyrës së trefishtë të Jezu Krishtit Meshtar, Profet dhe Mbret, e pra, është aftësuar dhe angazhuar në apostullimin themelor të Kishës: ungjillëzimin. Nga ana tjetër, pikërisht në përbushjen e këtij apostullimi, gruaja është e thirrur të vërë në jetë “dhuratat” tipike të saj: së pari, dhurimin që është vetë dinjiteti i saj personal, nëpërmjet fjalës dhe dëshmisë së jetës; pastaj dhuratat e lidhura me thirrjen e saj femërore.

Në pjesëmarrjen në jetën e në misionin e Kishës gruaja nuk mund ta marrë *sakramentin e Urdhrit të Shenjtë* dhe, për këtë arsye, nuk mund të kryejë funksionet tipike të meshtarisë shërbestare. Ky është një vendim që gjithmonë Kisha e ka gjetur në

vullnetin e qartë, totalisht të lirë e sovran, të Jezu Krishtit që ka thirrur vetëm burra si apostuj të Vet¹⁸⁸; një vendim që mund të gjejë dritë në lidhjen mes Krishtit Dhëndër e Kishës Nuse¹⁸⁹. Jemi në sferën e *funksionit*, jo të *dinjitetit* dhe të *shenjtërisë*. Në të vërtetë, duhet të pohohet: “Edhe pse Kisha ka një strukturë ‘hierarkike’, megjithatë kjo strukturë është totalisht e renditur për shenjtërinë e gjymtyrëve të Krishtit”¹⁹⁰.

Por, siç thoshte Pali VI, nëse “ne nuk mund ta ndryshojmë sjelljen e Zotit tonë dhe as thirrjen që Ai u ka bërë grave, duhet ta njohim dhe ta nxisim rolin e grave në misionin ungjillëzues dhe në jetën e bashkësisë së krishterë”¹⁹¹.

Është më se e nevojshme të kalojmë nga *njohja teorike* e pranisë aktive dhe përgjegjëse të gruas në Kishë në *realizimin praktik* të saj. Dhe në këtë kuptim duhet të lexohet kjo Nxitje, që u drejtohet besimtarëve laikë, me specifikimin e vendosur dhe të përsëritur “burra dhe gra”. Gjithashtu Kodi i ri i të Drejtës Kanonike përmban dispozita të shumëllojshme mbi pjesëmarrjen e gruas në jetën e në misionin e Kishës: janë dispozita që lypset të njihen më gjerësisht dhe, edhe pse sipas ndjeshmërive të ndryshme kulturore e mundësive baritore, të vihen në jetë në kohën e volitshme dhe me vendosmëri më të madhe.

Të mendohet, për shembull, për pjesëmarrjen e grave në Këshillat baritorë dioqezanë dhe famullitarë, si edhe në Sinodet dioqezane dhe në Koncilet e veçanta. Në këtë kuptim Etërit sinodalë kanë shkruar: “Gratë të marrin pjesë në jetën e Kishës pa asnjë diskriminim, edhe në këshillimet e përpunimet e vendimeve”¹⁹². E sërish: “Gratë, të cilat tashmë kanë një rëndësi të madhe në përcimin e fesë dhe në kryerjen e shërbimeve të çdo lloji në jetën e Kishës, duhet të organizohen në përgatitjen e dokumenteve baritore dhe të nismave misionare, si dhe duhet të njihen si bashkëvepruese të misionit të Kishës në familje, në profesion dhe në bashkësinë civile”¹⁹³.

Në sferën më specifike të ungjillëzimit dhe të katekezës duhet të nxitet me më shumë forcë detyra e veçantë që gruaja ka në përcimin e fesë, jo vetëm në familje, por edhe në vendet më të ndryshme edukative dhe, në terma më të gjerë, në gjithçka që ka të bëjë me mirëpritjen e Fjalës së Hyjit, kuptimin e komunikimin e saj, edhe nëpërmjet studimit, kërkimit dhe mësimdhënies teologjike.

Ndërsa do të përmbushë angazhimin e saj të ungjillëzimit, gruaja do ta ndiejë më të gjallë nevojën për t’u ungjillëzuar ajo vetë. Kështu, me sytë e ndriçuar nga feja (krh. Ef 1, 18), gruaja do të mund të bëjë dallim mes

asaj që me të vërtetë i përgjigjet dinjitetit të saj personal e thirrjes së saj dhe gjithçkaje tjetër që, ndoshta nën pretekstin e këtij “dinjiteti” dhe në emër të “lirisë” e të “përparimit”, bën të mundur që gruaja të mos i shërbejë përforcimit të vlerave të vërteta, por, përkundrazi, të bëhet përgjegjëse e degradimit moral të personave, të mjediseve e të shoqërisë. Bërja e një “shoshitjeje” të tillë është një urgjencë e ngutshme historike dhe, në të njëjtën kohë, është një mundësi dhe një kërkesë që rrjedhin nga pjesëmarrja e gruas së krishterë në detyrën profetike të Krishtit dhe të Kishës së Tij. “Shoshitja”, për të cilën flet shumë herë Shën Pali Apostull, nuk është vetëm vlerësim i realiteteve dhe i ngjarjeve në dritën e fesë; është edhe vendim konkret dhe angazhim operativ, jo vetëm në sferën e Kishës, por edhe në atë të shoqërisë njerëzore.

Mund të thuhet se të gjitha problemet e botës bashkëkohore, për të cilat fliste pjesa e dytë e Kushtetutës konciliare *Gaudium et spes*, që koha nuk i ka zgjidhur dhe nuk i ka zbutur aspak, duhet t’i shohin gratë të pranishme e të angazhuara, dhe saktësisht me ndihmesë e tyre tipike e të pazëvendësueshme.

Në veçanti, dy detyra të mëdha besuar gruas meritojnë t’i ripropozohen vëmendjes së të gjithëve.

Detyra, mbi të gjitha, *që t'i japë dinjitet të plotë jetës martesore dhe amnore*. Mundësi të reja i hapen sot gruas për një kuptim më të thellë dhe për një realizim më të pasur të vlerave njerëzore e të krishtera të implikuara në jetën bashkëshortore dhe në përvojën amnore: vetë mashkulli – burri dhe babai – mund t'i kapërcejë disa forma mungese apo pranie episodike e të pjesshme, madje mund të përfshihet në marrëdhënie të reja e domethënëse bashkësie ndërpersonale, pikërisht falë ndërhyrjes së mençur, të dashur e vendimtare të gruas.

Pastaj, detyra e sigurimit të përmasës morale të kulturës, domethënë përmasa e një kulture të denjë për njeriun, për jetën e tij personale dhe shoqërore. Konkili II i Vatikanit duket se e lidh përmasën morale të kulturës me pjesëmarrjen e laikëve në misionin mbretëror të Krishtit: “Laikët, edhe duke e bashkuar forcën e tyre, t'i shërojnë institucionet dhe kushtet e jetës së botës, nëse ka zakone që shtyjnë në mëkat, kështu që ato të bëhen sipas normave të drejtësisë dhe, në vend që të pengojnë, të favorizojnë ushtrimin e virtyteve. Duke vepruar në këtë mënyrë do të mbushin me virtyre morale kulturën dhe punët e njeriut”¹⁹⁴.

Dora-dorës që gruaja merr pjesë në mënyrë aktive dhe të përgjegjshme në funksionimin e institucioneve nga të cilat va-

ret mbrojtja e parësisë së duhur të vlerave njerëzore në jetën e bashkësive politike, fjalët e sapocituara të Koncilit tregojnë një fushë të rëndësishme apostullimi të gruas: në të gjitha përmasat e jetës së këtyre bashkësive, nga përmasa socio-ekonomike tek ajo socio-politike, duhet të respektohen dhe të nxiten dinjiteti personal i gruas dhe thirrja e saj specifike: në sferën jo vetëm individuale, por edhe bashkësiore, jo vetëm në forma të lëna në lirinë e përgjegjshme të personave, por edhe në forma të garantuara nga ligje të drejta civile.

“Nuk është mirë që njeriu të jetë vetëm: do t’ia bëj një ndihmë që t’i përngjajë” (Zan 2, 18). *Gruas Hyji Krijues ia ka besuar njeriun*. Sigurisht, njeriu i është besuar çdo njeriu, por në mënyrë të veçantë gruas, edhe sepse duket që gruaja ka një *ndjeshmëri specifike*, falë përvojës specifike të amësisë së saj, *për njeriun* dhe për gjithçka që përbën të mirën e tij të vërtetë, duke filluar nga vlera themelore e jetës. Sa të mëdha janë mundësitë dhe përgjegjësitë e gruas në këtë fushë, në një kohë ku zhvillimi i shkencës dhe i teknikës nuk është gjithmonë i frymëzuar dhe i matur nga dija e vërtetë, me rrezikun e pashmangshëm të “çnjerrëzorizimit” të jetës njerëzore, sidomos kur ajo do të kishte nevojë për dashurinë më të dendur dhe mirëpritjen më bujare.

Pjesëmarrja e gruas në jetën e Kishës dhe të shoqërisë, nëpërmjet dhuratave të saj, përbën njëkohësisht rrugën e nevojshme për realizimin e saj personal – mbi të cilën sot me të drejtë aq shumë këmbëngulet – dhe kontributin origjinal të gruas në pasurimin e bashkësisë kishtare e në dinamizmin apostolik të Popullit të Hyjit.

Në këtë perspektivë duhet të vlerësohet prania edhe e burrit, së bashku me gruan.

Bashkëprania dhe bashkëpunimi i burrave dhe i grave

52. Nuk ka munguar në sallën sinodale zëri i atyre që kanë shprehur frikën se një këmbëngulje e tepruar mbi gjendjen dhe rolin e grave mund të shpinte në një haresë të papranueshme: atë të *burrave*. Në realitet situata të ndryshme kishtare duhet të ankohen për mungesën apo për numrin e ulët të pranisë së burrave, një pjesë e të cilëve heq dorë nga përgjegjësitë e veta kishtare, duke lënë që të kryhen vetëm nga gratë: kështu, për shembull, pjesëmarrja në lutjen liturgjike në Kishë, edukimi dhe në veçanti katekeza e fëmijëve të vet dhe të fëmijëve të tjerë, prania në takime fetare dhe kulturore, bashkëpunimi në nisma bamirësie dhe misionare.

Atëherë duhet të ngutet në mënyrë baritore prania e bashkërenditur e burrave dhe e grave, me qëllim që të bëhet më e plotë, harmonike dhe e pasur pjesëmarrja e besimtarëve laikë në misionin shpëtues të Kishës.

Arsyeja themelore, që kërkon dhe shpjegon bashkëpraninë dhe bashkëpunimin e burrave dhe të grave nuk është vetëm, siç është shfaqur tani, domethënia më e madhe dhe efektshmëria e veprimit baritor të Kishës; as, aq më pak, thjesht e dhëna sociologjike e një bashkëjetese njerëzore që natyrisht përbëhet nga burra dhe gra. Është pikërisht plani zanafillor i Krijuesit, që qysh prej “fillimit” ka dashur që qenia njerëzore të jetë si “njësi e dyve”, ka dashur që burri dhe gruaja të jenë bashkësia e parë e personave, rrënjë e çdo bashkësie tjetër dhe, në të njëjtën kohë, si “shenjë” e asaj bashkësie ndërpersonale dashurie që përbën jetën e mistershme intime të Hyjit Njini e Trini.

Pikërisht për këtë arsye mënyra më e zakonshme dhe kapilare, e në të njëjtën kohë themelore, për ta siguruar këtë prani të bashkërenditur dhe harmonike të burrave e të grave në jetën dhe në misionin e Kishës, është ushtrimi i detyrave dhe i përgjegjësive të çiftit dhe të familjes së krishterë, në të cilën shfaqet dhe komu-

nikohet shumëllojshmëria e formave të ndryshme të dashurisë dhe të jetës: forma bashkëshortore, atërore dhe amnore, birnore dhe vëllazërore. Në Nxitjen *Familiaris consortio* lexojmë: “Nëse familja e krishterë është bashkësi, lidhjet e të cilës ripërtërihen nga Krishti nëpërmjet fesë dhe sakramenteve, pjesëmarrja e saj në misionin e Kishës duhet të bëhet *sipas një modaliteti bashkësior*: së bashku, pra bashkëshortët *si çift*, prindërit dhe fëmijët *si familje*, duhet ta jetojnë shërbimin e tyre në Kishë dhe në botë (...). Familja e krishterë, pastaj, e ndërton Mbretërinë e Hyjit në histori nëpërmjet atyre realiteteve të përditshme që kanë të bëjnë me *gjendjen* e saj *të jetës* dhe e karakterizojnë atë: atëherë pikërisht në *dashurinë bashkëshortore dhe familjare* – të jetuar në pasurinë e saj të jashtëzakonshme të vlerave dhe të kërkesave të totalitetit, të unicitetit, të besnikërisë dhe të frytshmërisë – shprehet dhe realizohet pjesëmarrja e familjes së krishterë në misionin profetik, meshtarak dhe mbretëror të Jezu Krishtit dhe të Kishës së Tij”¹⁹⁵.

Duke u vënë në këtë perspektivë, Etërit sinodalë kanë kujtuar domethënien që sakramenti i Martesës duhet të marrë në Kishë dhe në shoqëri për t’i ndriçuar dhe për t’i frymëzuar të gjitha marrëdhëniet mes burrit dhe gruas. Në këtë kuptim kanë përsëritur

“nevojën e ngutshme që çdo i krishterë ta jetojë dhe ta kumtojë mesazhin e shpresës të përmbajtur në marrëdhënien mes burrit dhe gruas. Sakramenti i Martesës, që e shuguron këtë marrëdhënie në formën e saj bashkëshortore dhe e paraqet si shenjë të marrëdhënies së Krishtit me Kishën e Tij, përmban një mësim me rëndësi të madhe për jetën e Kishës; ky mësim duhet t’i arrijë botës së sotme nëpërmjet Kishës; të gjitha marrëdhëniet mes burrit dhe gruas duhet të frymëzohen nga ky shpirt. Kisha duhet t’i përdorë edhe më plotësisht këto pasuri”¹⁹⁶. Vetë Etërit me të drejtë kanë vënë në dukje se “duhet të rifitohen të dyja: vlerësimi i virgjërisë dhe respektimi i amësisë”¹⁹⁷; edhe një herë për zhvillimin e thirrjeve të ndryshme dhe përplotësuese në kontekstin e gjallë të bashkësisë kishtare dhe në shërbim të rritjes së saj të vazhdueshme.

Të sëmurët dhe të vuajturit

53. Njeriu është i thirrur në gëzim por çdo ditë bën përvojën e shumë formave të vuajtjes dhe të dhimbjes. Burrave e grave të goditur nga format më të larmishme të vuajtjes dhe të dhimbjes Etërit sinodalë u janë drejtuar në *Mesazhin* e tyre përfundimtar me këto fjalë: “Ju të braktisur dhe të lënë pas dore nga shoqëria jonë konsumiste; ju

të sëmurë, persona me aftësi të kufizuara, të varfër, të uritur, emigrantë, refugjatë, të burgosur, të papunë, të moshuar, fëmijë të braktisur dhe persona të vetmuar; ju, viktima të luftës dhe të çdo dhune që burojnë nga shoqëria jonë lejuese. Kisha merr pjesë në vuajtjen tuaj që ju shpie tek Zoti, që ju bashkon me Mundimet e Tij shëlbuese dhe ju bën të jetoni në dritën e Shëlbimit të Tij. Mbështetemi tek ju për t'i mësuar botës mbarë se çfarë është dashuria. Do të bëjmë gjithçka që është e mundur që ju të gjeni vendin që ju përket me të drejtë në shoqëri e në Kishë”¹⁹⁸.

Në kontekstin e një bote të pafund si ajo e vuajtjes njerëzore, ua drejtojmë tani vëmendjen tonë atyre që janë të goditur nga sëmundja në format e saj të ndryshme: në të vërtetë, të sëmuret janë shprehja më e shpeshtë dhe më e zakonshme e vuajtjes njerëzore.

Të gjithëve dhe secilit i drejtohet thirrja e Zotit: *edhe të sëmuret janë dërguar si punëtorë në vreshtin e Tij*. Pesha që lodh gjymtyrët e trupit dhe trondit qetësinë e shpirtit, nuk i largon nga të punuarit në vresht por i thërret për ta jetuar thirrjen e tyre njerëzore e të krishterë dhe për të marrë pjesë në rritjen e Mbretërisë së Hyjit *në modalitete të reja, edhe më të çmueshme*. Fjalët e Palit apostull duhet të bëhen pro-

grami i tyre i jetës dhe, më përpara, ato janë dritë që bën të shkëlqejë në sytë e tyre domethënia e hirit të vetë gjendjes së tyre: “Plotësoj në trupin tim çka u mungon mundimeve të Krishtit për Trupin e Tij - Kishën” (Kol 1, 24). Pikërisht duke bërë këtë zbulim, apostulli shprehet me gëzim: “Dhe tani vetë u gëzohem vuajtjeve të mia për të mirën tuaj” (Kol 1, 24). Në të njëjtën mënyrë shumë të sëmure mund të bëhen mbartës “me gëzim që jep Shpirti Shenjt edhe pse në vështirësi të madhe” (1 Sel 1, 6) dhe të jenë dëshmitarë të Ringjalljes së Jezusit. Siç është shprehur një person me aftësi të kufizuara në ndërhyrjen e tij në sallën sinodale: “ka rëndësi të madhe të vihet në dukje fakti se të krishterët që jetojnë në situata sëmundjeje, dhimbjeje dhe pleqërie, nuk janë të thirrur prej Hyjit vetëm për ta bashkuar dhimbjen e tyre me Mundimet e Krishtit, por edhe për ta mirëpritur qysh tani në vetvete dhe për t’ua përçuar të tjerëve forcën e ripërtëritjes e të gëzimit të Krishtit të ringjallur (krh. 2 Kor 4, 10-11; 1 Pjt 4, 13; Rom 8, 18 e vijim)”¹⁹⁹. Nga ana e saj – siç lexohet në Letrën Apostolike *Salvifici doloris* – “Kisha, që lind nga misteri i shëlbimit në Kryqin e Krishtit, duhet të kërkojë takimin me njeriun veçanërisht në udhën e vuajtjes. Në një takim të tillë njeriu ‘bëhet udha e Kishës’, dhe kjo është

njëra prej udhëve më të rëndësishme”²⁰⁰. *Tashti, njeriu që vuan është udha e Kishës*, sepse ai është, mbi të gjitha, udha e vetë Krishtit, Samaritanit të mirë, që nuk “iu shmang”, por “pati dhimbë për të, iu afrua, ia lidhi plagët (...) u kujdesua për të” (Lk 10, 32-34).

Bashkësia e krishterë ka riparaqitur, nga njëri shekull në tjetrin, në shumicën e pafund të personave të sëmurë e të vuajtur, shëmbëlltyrën ungjillore të Samaritanit të mirë, duke zbuluar dhe duke përçuar dashurinë e shërimit dhe të ngushëllimit të Jezu Krishtit. Një gjë e tillë është realizuar nëpërmjet dëshmisë së jetës rregulltare të kushtuar në shërbim të të sëmurëve dhe nëpërmjet angazhimit të palodhur të të gjithë vepruesve shëndetësorë. Sot, edhe në vetë spitalet dhe shtëpitë e përkujdesjes katolike bëhet gjithnjë e më e madhe në numër, dhe nganjëherë edhe tërësishme dhe ekskluzive, prania e besimtarëve laikë, burra e gra: pikërisht ata, mjekë, infermierë, veprues të tjerë shëndetësorë, vullnetarë, janë të thirrur të jenë përngjasimi i gjallë i Krishtit dhe i Kishës së Tij në dashurinë e tyre për të sëmurët dhe për ata që vuajnë.

Veprimi baritor i ripërtërirë

54. Është e nevojshme që kjo trashëgimi

shumë e çmueshme, që Kisha e ka marrë nga Jezu Krishti “mjek i trupit dhe i shpirtit”²⁰¹, jo vetëm të mos mungojë kurrë, por të jetë gjithnjë e më e vlerësuar dhe e pasuruar nëpërmjet një këndelljeje dhe një zelli të ri të *një veprimi baritor për dhe me të sëmurët e ata që vuajnë*. Duhet të jetë një veprim i aftë për të mbështetur dhe për të nxitur vëmendjen, afërsinë, praninë, dëgjimin, dialogun, bashkëndarjen dhe ndihmën konkrete ndaj njeriut në momentet në të cilat, për shkak të sëmundjes dhe të vuajtjes, vihet në sprovë të rëndë jo vetëm besimi i tij në jetën, por edhe vetë besimin e tij në Hyjin dhe në dashurinë e Tij atërore. Ky zell i ri baritor e gjen shprehjen e vet më domethënëse në kremtimin sakramentor me dhe për të sëmurët, si qëndresë në dhimbje e në dobësi, si shpresë në dëshpërim, si vend takimi dhe feste.

Njëri prej objektivave themelore të këtij veprimi të ripërtërirë dhe të intensifikuar baritor, që nuk mund të mos përfshijë në mënyrë të bashkërenditur të gjithë përbërësit e bashkësisë kishtare, është që ta konsiderojë të sëmurin, personin me aftësi të kufizuara, atë që vuan, jo thjesht si pikësynim të dashurisë dhe të shërbimit të Kishës, por si *subjekt aktiv dhe të përgjegjshëm të ungjillëzimit dhe të shpëtimit*. Në këtë perspektivë Kisha ka një lajm të mirë që ta bëjë

të kumbojë brenda shoqërive dhe kulturave, të cilat, meqë e kanë humbur kuptimin e vuajtjes njerëzore, “censurojnë” çdo bisedë mbi këtë realitet të ashpër të jetës. Dhe lajmi i mirë është në kumtimin se të vuajturit mund të ketë edhe një domethënie pozitive për njeriun dhe për vetë shoqërinë, e cila është e thirrur për t’u bërë një formë pjesëmarrjeje në vuajtjen shpëtuese të Krishtit dhe në gëzimin e Tij të të ringjallurit, dhe për këtë arsye një forcë shenjtërimi dhe ndërtimi të Kishës.

Kumtimi i këtij lajmi të mirë bëhet i besueshëm atëherë kur nuk kumbon thjesht në buzë, por kalon nëpërmjet dëshmisë së jetës, qoftë të tërë atyre që kujdesen me dashuri për të sëmurët, për personat me aftësi të kufizuara dhe për ata që vuajnë, qoftë edhe të vetë këtyre, të bërë gjithnjë e më të vetëdijshëm dhe të përgjegjshëm për vendin tyre dhe për detyrën e tyre në Kishë dhe për Kishën.

Një dobi të madhe me qëllim që “qytetërimi i dashurisë” të mund të lulëzojë dhe të sjellë fryte në botën e pamasë të dhimbjes njerëzore, mund të ketë meditimi i ripërtërirë i Letrës Apostolike *Salvifici doloris*, prej të cilës po kujtojmë tani fjalitë përmbyllëse: “Për këtë arsye nevojitet që nën Kryqin e Kalvarit idealisht të bashkohen të gjithë ata që vuajnë, që besojnë në Krishtin dhe,

në mënyrë të veçantë, ata që vuajnë për shkak të fesë së tyre në Atë të Kryqëzuar dhe të Ringjallur, me qëllim që dhurimi i vuajtjeve të tyre ta përshpejtojë plotësimin e lutjeve të vetë Shpëtimtarit për njësinë e të gjithëve (krh. Gjn 17, 11.21-22). Atje të bashkohen gjithashtu njerëzit vullnetmirë, sepse në Kryq është “Shëlbuesi i njeriut”, Njeriu i dhimbjeve, që mbi vete ka marrë vuajtjet fizike dhe morale të njerëzve të të gjitha kohëve, me qëllim që në *dashuri* të mund ta gjejnë domethënien shpëtimtare të vuajtjes së tyre dhe të mund të gjejnë përgjigje të vlefshme për të gjitha pikëpyetjet e tyre. *Së bashku me Marinë, Nënë e Krishtit, që qëndron nën Kryq* (krh. Gjn 19, 25), ndalemi përpara të gjitha kryqeve të njeriut të sotëm (...). Dhe u kërkojmë të gjithëve ju *që vuani*, që të na mbështetni. Pikërisht juve, që jeni të dobët, u kërkojmë *që të bëheni një burim force* për Kishën dhe për njerëzimin. Në betejën e tmerrshme mes forcave të të mirës dhe të të keqes, që na e ofron si shfaqje bota jonë bashkëkohore, ngadhënjeftë vuajtja juaj në bashkim me Kryqin e Krishtit!”²⁰².

Gjendjet e jetës dhe thirrjet

55. Punëtorë të vreshtit janë të gjitha gjymtyrët e Popullit të Hyjit: meshtarët, rre-

gulltarët dhe rregulltaret, besimtarët laikë, të gjithë njëkohësisht objekt dhe subjekt i bashkësisë së Kishës dhe e pjesëmarrjes në misionin e saj të shpëtimit. Të gjithë dhe secili punojmë në vreshtin e vetëm dhe të përbashkët të Zotit me karizma dhe me shërbesa të ndryshme dhe përplotësuese.

Që në planin e *të qenit*, më përpara se në atë të *të vepruarit*, të krishterët janë shermende të të vetmes hardhi të frytshme, që është Krishti, janë gjymtyrë të gjalla të të vetmit Trup të Zotit të ndërtuar me forcën e Shpirtit Shenjt. Në planin e të qenit: nuk do të thotë vetëm nëpërmjet jetës së hirit dhe të shenjtërisë, që është burimi i parë dhe më i harlisur i frytshmërisë apostolike dhe misionare të Nënës Kishë të Shenjtë; por do të thotë edhe nëpërmjet gjendjes së jetës, që karakterizon meshtarët dhe diakonët, rregulltarët dhe rregulltaret, anëtarët e instituteve shekullare, besimtarët laikë.

Në Kishën-Bashkësi gjendjet e jetës janë kaq të lidhura mes tyre sa janë të renditura ndaj njëra-tjetrës. Me siguri e përbashkët, madje e vetme, është domethënia e tyre e thellë: ajo e të qenit *modalitet sipas të cilit duhet të jetohet dinjiteti i barabartë i krishterë dhe thirrja universale në përsosmërinë e dashurisë*. Janë modalitete njëkohësisht të ndryshme dhe përplotësuese, meqë secila prej tyre ka një fizionomi të vetën origjinale

dhe të pangatërrueshme dhe në të njëjtën kohë secila prej tyre vihet në marrëdhënie me të tjerat dhe me shërbimin e tyre.

Kështu gjendja e jetës *laikale* ka në natyrën e vet shekullare specificitetin e vet dhe realizon një shërbim kishtar duke dëshmuar dhe duke u kujtuar, sipas mënyrës së vet, meshtarëve, rregulltarëve dhe rregulltareve domethënien që realitetet tokësore dhe të përkohshme kanë në planin shpëtues të Hyjit. Nga ana e vet meshtaria *shërbestare* përfaqëson garancinë e përhershme të pranisë sakramentore të Krishtit Shëlbues, në kohë dhe në vende të ndryshme. Gjendja *rregulltare* dëshmon natyrën eskatologjike të Kishës, apo tërheqjen e saj drejt Mbretërisë së Hyjit, që shëmbëllet dhe në njëfarë mënyre paraprihet e parashijohet nga kushtet e pastërtisë, të varfërisë dhe të dëgjesës.

Të gjitha gjendjet e jetës, si në tërësinë e tyre, ashtu edhe secila prej tyre në marrëdhënie me të tjerat, janë në shërbim të rritjes së Kishës, janë modalitete të ndryshme, që njësohen thellësisht në “misterin e bashkësisë” së Kishës dhe që bashkërenditen në mënyrë dinamike në misionin e vetëm të saj.

Në këtë mënyrë, misteri i vetëm dhe identik i Kishës zbulon dhe rijeton, në ndryshueshmërinë e gjendjeve të jetës dhe në

shumëllojshmërinë e thirrjeve, *pasurinë e pafundme të misterit të Jezu Krishtit*. Ashtu siç u pëlqen Etërve të përsërisin, Kisha është si një arë me një shumëllojshmëri tërheqëse dhe të mrekullueshme barërash, pemësh, lulësh dhe frytësh. Shën Ambrozi shkruan: “Një arë prodhon shumë fryte, por më e mirë është ajo arë që ka begati frytësh dhe lulësh. Epo mirë, ara e Kishës së shenjtë është e frytshme si me lule, ashtu edhe me fryte. Diku mund të shohësh sythet e virgjërisë ndërsa lulëzojnë, diku vejërinë që sundon e rreptë si pyjet në fushë; diku tjetër korrijen e pasur të martesave të bekuara nga Kisha tek mbushin grunarët e mëdhenj të botës me të korra të begatshme, dhe torqet e Zotit Jezus të mbushen plot si frytet e vreshtit të harlisur, fryte me të cilat është e pasur martesa e krishterë”²⁰³.

Thirrjet e ndryshme laikale

56. Larmia e pasur e Kishës gjen një shfaqje të saj të mëtejshme brenda secilës gjendje të jetës. Kështu *brenda gjendjes së jetës laikale ka “thirrje” të ndryshme*, apo ecje të ndryshme shpirtërore dhe apostolike që kanë të bëjnë me çdo besimtar laik. Në shtresën e një thirrjeje laikale “të përbashkët” lulëzojnë thirrje laikale “të veçanta”. Në këtë sferë mund të kujtojmë edhe

përvojën shpirtërore që është pjekur kohët e fundit në Kishë me lulëzimin e formave të ndryshme të Instituteve shekullare: besimtarëve laikë, por edhe vetë meshtarëve, u është hapur mundësia për të shpallur këshillat ungjillore të varfërisë, të pastërtisë dhe të dëgjesës përmes kushteve apo premtimeve, duke ruajtur plotësisht gjendjen e tyre laikale apo klerikale²⁰⁴. Ashtu siç kanë vënë në dukje Etërit sinodalë, “Shpirti Shenjt nxit edhe forma të tjera dhurimi të vetvetes, të cilave u kushtohen personat që qëndrojnë plotësisht në jetën laikale”²⁰⁵.

Mund të përfundojmë duke lexuar një faqe të bukur të Shën Françeskut të Salezit, që aq shumë e ka nxitur përsHPirtërinë e laikëve²⁰⁶. Duke folur për “devocionin”, apo për përsosmërinë e krishterë apo “jetën sipas Shpirtit”, ai paraqet në një mënyrë të thjeshtë dhe të shkëlqyeshme thirrjen e të gjithë të krishterëve në shenjtëri dhe njëkohësisht formën specifike me të cilën çdo i krishterë e realizon atë: “Në krijim Hyji u urdhëroi bimëve që të prodhonin frytet e tyre, secili “sipas llojit të vet” (Zan 1, 11). Po këtë urdhër ua drejton të krishterëve, që janë bimët e gjalla të Kishës së Tij, që të prodhojnë fryte të devocionit, secili sipas gjendjes së vet. Devocioni duhet të praktikohet në mënyra të ndryshme nga fisniku, nga zejtari, nga shtëpiaku, nga princi, nga

vejusha, nga gruaja jo e martuar dhe nga ajo e martuar. Kjo nuk mjafton por duhet edhe të bashkërenditet praktika e devocionit me forcat, angazhimet dhe detyrat e çdo personi (...). Është gabim, madje është herezi, nëse duam ta përjashtojmë ushtrimin e devocionit nga mjedisi ushtarak, nga dyqani i zejtarit, nga oborri i princit, nga shtëpitë e të martuarve. Është e vërtetë, o Filote, që devocioni i pastër soditës, monastik dhe rregulltar mund të jetohet vetëm në këto gjendje, por, përveç këtyre tre llojeve të devocionit, ka shumë të tjera të afta për t'i bërë të përsosur ata që jetojnë në gjendje shekullare. Për këtë arsye, kudo që të ndodhemi, mund dhe duhet të aspirojmë jetën e përsosur²⁰⁷.

Duke u vënë po në këtë drejtim Koncili II i Vatikanit shkruan: “Kjo sjellje shpirtërore e laikëve duhet të marrë një karakter të veçantë nga gjendja e martesës dhe e familjes, e beqarisë apo e vejërisë, nga gjendja e sëmundjes, nga veprimtaria profesionale dhe shoqërore. Pra, të mos e lënë pas dore kultivimin e vazhdueshëm të cilësive dhe të dhuntive dhënë atyre në përputhje me këtë gjendje, dhe të shërbehen me dhuratat e marra nga Shpirti Shenjt²⁰⁸.”

Ajo që vlen për thirrjet shpirtërore vlen edhe, dhe në njëfarë mënyre me më shumë arsye, për modalitetet e pafundme sipas të

cilave të gjithë dhe çdo gjymtyrë e Kishës është punëtor, që punon në vreshtin e Zotit, duke ndërtuar Trupin mistik të Krishtit. Me të vërtetë secili është thirrur me emër, në unicitetin dhe në papërsëritshmërinë e historisë së tij personale, për të dhënë ndihmesën e vet për ardhjen e Mbretërisë së Hyjit. Asnjë talent, as edhe më i vogli, nuk mund të fshihet dhe të lihet i papërdorur (krh. Mt 25, 24-27).

Pjetri apostull na qorton: “Shërbeni njëri-tjetrit, secili sipas dhuratës që keni marrë: si mbarështues të mirë të hirit të shumë-

llojshëm të Hyjit” (1 Pjt 4, 10).

KAPITULLI V

QË TË JEPNI MË SHUMË FRYT

Formimi i besimtarëve laikë të Krishtit

Pjekja në vazhdimësi

57. Simboli ungjillor i hardhisë dhe i shermendeve na zbulon një aspekt tjetër themelor të jetës dhe të misionit të besimtarëve laikë: *thirrjen për t'u rritur, për t'u pjekur në vazhdimësi, për të dhënë gjithnjë e më shumë fryt.*

Si vreshtar i kujdesshëm, Ati përkujdeset për vreshtin e vet. Prania e përzemërt e Hyjit është kërkuar me gjithë shpirt nga Izraeli, që lutet kështu: “Kthehu, Hyji i ushtrive, shikoje nga qielli e shihe, eja, shihe këtë vresht, dili zot se ti vetë e mbolle: djalit që për vete e rrite” (Ps 80, 15-16). Vetë Jezusi flet për veprën e Atit: “Unë jam hardhia e vërtetë, e im Atë është vreshtari. Çdo shermend në mua, që nuk jep fryt, Ai e pret, kurse secilin që jep fryt, Ai e pastron, që të

japë më shumë fryt” (Gjn 15, 1-2).

Gjallëria e shermendeve është e lidhur me të qëndruarit të lidhur me hardhinë, që është Krishti Jezus: “*Kush mbetet në mua e unë në të, ai jep shumë fryt, sepse pa mua s’mund të bëni asgjë*” (Gjn 15, 5).

Njeriu në lirinë e tij është i thirrur prej Hyjit që të rritet, të piqet, të sjellë fryt. Nuk mund të mos përgjigjet, nuk mund të mos marrë përsipër përgjegjësinë e tij personale. Për këtë përgjegjësi, të tmerrshme dhe lartësuese, aludojnë fjalët e forta të Jezusit: “Nëse ndokush nuk mbetet në mua, hidhet jashtë porsia shermendi i prerë e thahet. Të tillët i bashkojnë, i qesin në zjarr e digjen” (Gjn 15, 6).

Në këtë dialog mes Hyjit që thërret dhe personit të thirrur në përgjegjësinë e tij gjendet mundësia, madje nevoja e një formimi integral dhe të përhershëm të besimtarëve laikë, të cilit Etërit sinodalë me të drejtë i kanë kushtuar një pjesë të madhe të punës së tyre. Në veçanti, pasi e kanë përshkruar formimin e krishterë si “një proces të vazhdueshëm personal pjekjeje në besimin e në bërjen të ngjashëm me Krishtin, sipas vullnetit të Atit, me udhëheqjen e Shpirtit Shenjt”, kanë pohuar qartësisht se “formimi i besimtarëve laikë vihet mes përparësive të dioqezës dhe vendoset në programet e veprimtari baritor në mënyrë që

të gjitha përpjekjet e bashkësisë (meshtarë, laikë dhe rregulltarë) të shkojnë drejt këtij qëllimi”²⁰⁹.

Zbulimi dhe jetimi i thirrjes dhe i misionit vetjak

58. Formimi i besimtarit laik ka si objektiv themelor zbulimin gjithnjë e më të qartë të thirrjes vetjake dhe gatishmërinë gjithnjë e më të madhe për ta jetuar atë në përbush-jen e misionit vetjak.

Hyji më thërret dhe më dërgon mua si punëtor në vreshtin e Vet; më thërret dhe më dërgon të punoj për ardhjen e Mbretërisë së Tij në histori; kjo thirrje dhe ky mision personal përcakton dinjitetin dhe përgjegjësinë e krejt veprës formative, që synon njohjen e gëzueshme dhe mirënjohëse të këtij dinjiteti dhe kryerjen besnike e bujare të kësaj përgjegjësie.

Në të vërtetë, Hyji qysh prej amshimit ka menduar për ne dhe na ka dashur si persona të vetëm dhe të papërsëritshëm, duke e thirrur secilin prej nesh me emrin e vet, si Bariu i mirë që “i thërret delet e veta me emër” (Gjn 10, 3). Por plani hyjnor i Hyjit i zbulohet secilit prej nesh vetëm në zhvillimin historik të jetës sonë e në ngjarjet e saj, dhe për këtë arsye vetëm shkallë-shkallë: në njëfarë kuptimi, dita ditës.

Tashti, për të zbuluar vullnetin konkret të Zotit për jetën tonë gjithmonë janë të domosdoshëm dëgjimi i gatshëm dhe i bindshëm i fjalës së Hyjit e të Kishës, lutja birnore dhe e vazhdueshme, referimi një udhëheqjeje të urtë dhe të dashur shpirtërore, leximi në fe i dhuratave e i talenteve të marra dhe në të njëjtën kohë i situatave të ndryshme shoqërore e historike brenda të cilave ndodhemi.

Pastaj, në jetën e çdo besimtari laik ka *momente veçanërisht domethënëse e vendim-tare* për ta shoshitur thirrjen e Hyjit dhe për ta pranuar misionin që Ai na ka besuar: mes këtyre janë momentet e *adoleshencës* dhe të *rinisë*. Por asnjëri të mos harrojë se Zoti, ashtu si zotështëpia me punëtorët e vreshtit, thërret – në kuptimin për ta bërë konkret dhe të përpiktë vullnetin e Tij të shenjtë – *në të gjitha orët* e jetës: për këtë arsye të qëndruarit zgjuar, si vëmendje e kujdesshme ndaj zërit të Hyjit, është një qëndrim themelor dhe i përhershëm i nxënësit.

Megjithatë, nuk bëhet fjalë vetëm *për ta ditur* atë që Hyji dëshiron prej nesh, prej secilit prej nesh në situatat e ndryshme të jetës. Duhet *të bëjmë* atë që Hyji dëshiron: këtë na e kujton fjala që Maria, Nëna e Jezusit, u drejton shërbëtorëve në Kanë: “Bëni gjithçka t’ju thotë!” (Gjn 2, 5). Dhe për të

vepruar me besnikëri ndaj vullnetit të Hyjit duhet të jemi *të aftë* dhe të bëhemi *gjithnjë e më të aftë*. Sigurisht, me hirin e Zotit që nuk mungon kurrë, siç thotë Shën Leoni i Madh: “Do ta japë fuqinë Ai që dha dinjitetin!”²¹⁰; por edhe me bashkëpunimin e lirë dhe të përgjegjshëm të secilit prej nesh.

Ja detyra e mrekullueshme dhe angazhuese që i pret të gjithë besimtarët laikë, të gjithë të krishterët, pa asnjë ndalesë: t’i njohësh gjithnjë e më shumë pasuritë e fesë e të Pagëzimit dhe t’i jetosh gjithnjë e më në plotësi. Pjetri apostull, duke folur për lindjen dhe rritjen si për dy etapa të jetës së krishterë, na nxit: “Porsi foshnjat posa të lindura dëshironi qumështin shpirtëror të pastër, që me anë të tij të rriteni në shëlbim” (1 Pjt 2, 2).

Një formim integral për t’u jetuar në njësi

59. Në zbulimin e në jetimin e thirrjes dhe të misionit vetjak, besimtarët laikë duhet të formohen për atë *njësi*, me të cilën është i karakterizuar të qenit e tyre *gjymtyrë të Kishës dhe qytetarë të shoqërisë njerëzore*.

Në ekzistencën e tyre nuk mund të ketë dy jetë paralele: nga njëra anë, jeta e ashtuquaj-tur “shpirtërore”, me vlerat dhe kërkesat e saj; dhe nga ana tjetër,

jeta e ashtuquajtur “në shekull”, apo e jeta e familjes, e punës, e marrëdhënieve shoqërore, e angazhimit politik dhe e kulturës. Shermendi, i rrë-njosur në hardhinë që është Krishti, sjell frytet e veta në çdo sektor të veprimtarisë dhe të ekzistencës. Në të vërtetë, të gjitha fushat e ndryshme të jetës laikale hyjnë në planin e Hyjit, që i do si “vende historike” të zbulimit e të realizimit të dashurisë së Jezu Krishtit për lavdinë e Atit dhe në shërbim të vëllezërve. Çdo veprimtari, çdo situatë, çdo angazhim konkret – si, për shembull, kompetenca dhe solidariteti në punë, dashuria dhe përkushtimi në familje dhe në edukimin e fëmijëve, shërbimi shoqëror dhe politik, propozimi i të vërtetës në sferën e kulturës – janë raste provanore për një “ushtrim të vazhdueshëm të fesë, të shpresës dhe të dashurisë”²¹¹.

Në këtë *njësi jete* Koncili II i Vatikanit i ka ftuar të gjithë besimtarët laikë duke denoncuar fuqishëm ndarjen e rëndë mes besimit dhe jetës, mes Ungjillit dhe kulturës: “Koncili i nxit të krishterët, që janë qytetarë të njërit dhe të tjetrit qytet, që të përpiqen për t’i kryer me besnikëri detyrat e tyre tokësore, duke e lënë veten të drejtohen nga shpirti i Ungjillit. Gabojnë ata që, duke e ditur se këtu nuk kemi një vendbanim të qëndrueshëm por kërkojmë atë të ardhshmin, mendojnë se për këtë arsye mund

t'i lënë pas dore detyrat e tyre tokësore, dhe nuk reflektojnë se pikërisht besimi i detyron edhe më shumë t'i kryejnë këto detyra, sipas thirrjes së secilit (...). Shkëputja, që vihet re tek shumë vetë, mes besimit që shpallin dhe jetës së tyre të përditshme, duhet të numërohet mes gabimeve më të rënda të kohës sonë”²¹². Për këtë arsye kam pohuar se një besim që nuk bëhet kulturë është një besim “jo plotësisht i pranuar, jo krejtësisht i menduar, jo besnikërisht i jetuar”²¹³.

Aspektet e formimit

60. Brenda kësaj përmbledhjeje jete vihen aspektet e shumëllojshme dhe të bashkërenditura të *formimit integral* të besimtarëve laikë.

Nuk ka dyshim se formimi *shpirtëror* duhet të zërë një vend të privilegjuar në jetën e secilit, i thirrur për t'u rritur pa ndalim në intimitetin me Jezu Krishtin, në përkimin me vullnetin e Atit, në përkushimin ndaj vëllezërve në dashuri dhe në drejtësi. Koncili shkruan: “Kjo jetë bashkimi intim me Krishtin ushqehet në Kishë me ndihmat shpirtërore që janë të njëjta për të gjithë besimtarët, sidomos me pjesëmarrjen aktive në Liturgjinë e shenjtë, dhe këto ndihma laikët duhet t'i pëdorin në mënyrë

që, ndërsa përmbushin me ndershmëri detyrat e botës në gjendjet e zakonshme të jetës, mos t'i ndajnë nga jeta e tyre bashkimin me Krishtin, por, duke kryer veprimtarinë e tyre sipas dëshirës hyjnore, të rriten në të”²¹⁴.

Gjithnjë e më urgjent është sot formimi *doktrinor* i besimtarëve laikë, jo vetëm për dinamizmin natyror të thellimit të fesë së tyre, por edhe për kërkesën “për ta bërë të arsyeshme shpresën” që është në ta përpara botës dhe përpara problemeve të saj të rënda e komplekse.

Kështu bëhet absolutisht i nevojshëm një veprim sistematik *katekeze*, që duhet të shkallëzohet në përpjesëtim me moshën e me situatat e ndryshme të jetës, e një nxitje e kulturës më e vendosur dhe në mënyrë të krishterë, si përgjigje ndaj pikëpyetjeve të përjetshme që trazojnë njeriun dhe shoqërinë e sotme.

Në veçanti, sidomos për besimtarët laikë të angazhuar në mënyra të ndryshme në lëmin shoqëror dhe politik, është krejt e domosdoshme një njohje më e saktë e *doktrinës shoqërore të Kishës*, ashtu siç kanë nxitur Etërit sinodalë në mënyrë të përsëritur në ndërhyrjet e tyre. Duke folur për pjesëmarrjen politike të besimtarëve laikë, janë shprehur kështu: “Me qëllim që laikët të mund ta realizojnë në mënyrë

aktive këtë qëllim fisnik në politikë (apo qëllimin që t'i bëjnë të njihen dhe të vlerësohen vlerat njerëzore e të krishtera), s'mjaftojnë nxitjet, por duhet t'u ofrohet atyre formimi i duhur i ndërgjegjes shoqërore, sidomos në doktrinën shoqërore të Kishës, që përmban parimet e reflektimit, kriteret e gjykimit dhe udhëzuesit praktikë (krh. Kongregata për Doktrinën e Fesë, *Mësimi mbi lirinë e krishterë dhe lirinë*, 72). Kjo doktrinë tashmë duhet të paraqitet në mësimin katekistik të përgjithshëm, në takimet e specializuara dhe në shkolla e universitete. Kjo doktrinë shoqërore e Kishës është, megjithatë, dinamike, domethënë e përshtatur me rrethanat e kohës dhe të vendeve. Është e drejtë dhe detyrë e barinjve t'i propozojnë parimet morale edhe në rendin shoqëror; është detyrë e të gjithë të krishterëve t'i kushtohen mbrojtjes së të drejtave njerëzore; megjithatë, pjesëmarrja aktive në partitë politike u rezervohet laikëve”²¹⁵.

Dhe, në fund, në kontekstin e formimit integral dhe të njësishtëm të besimtarëve laikë, është veçanërisht domethënëse për veprimin e tyre misionar dhe apostolik rritja personale në *vlerat njerëzore*. Pikërisht në këtë kuptim Koncili ka shkruar: “(laikët) le të mbështeten në kompetencën profesionale të domethënies së familjes e të domethënies qytetare dhe të atyre të virtyteve që

kanë të bëjnë me marrëdhëniet shoqërore, domethënë ndershmërinë, shpirtin e drejtësisë, sinqeritetin, mirësjelljen, forcën e shpirtit, pa të cilat nuk mund të ketë as edhe një jetë të vërtetë të krishterë”²¹⁶.

Në pjekjen e përmbledhjes së jetës së tyre, që është njëkohësisht shprehje e njësisë së qenies së tyre dhe kusht për përmbushjen e efektshme të misionit të tyre, besimtarët laikë do të udhëhiqen dhe do të mbështeten brendësisht nga Shpirti Shenjt, si Shpirt i njësisë dhe i plotësisë së jetës.

Bashkëpunëtorët e Hyjit edukator

61. Cilat janë vendet dhe mjetet e formimit të besimtarëve laikë? Cilët janë *personat dhe bashkësitë* e thirrura për të marrë përsipër detyrën e formimit integral dhe të njësisishëm të besimtarëve laikë?

Ashtu sikurse vepra edukative njerëzore është e lidhur ngushtë me atësinë dhe amësinë, kështu edhe formimi i krishterë i ka rrënjët e veta dhe forcën e vet në Hyjin, Atin që i do dhe i edukon bijtë e Vet. Po, *Hyji është edukatori i parë dhe i madh i Popullit të Vet*, siç thotë pjesa e mrekullueshme e Këngës së Moisiut: “Gjetur e kish në një vend t’shkretë, n’vend tmerrimi, ulërimi bishash. E rrethoi, e përkujdesi, e ruajti si beb’n e syrit. Si shqiponja që bën gjira kur

do zogjtë t'i mësojë t'fluturojnë, mbi ta i hap e i palon krahët: ashtu e mori Izraelin, e mbarti mbi flatrat e veta. Zoti vetëm e udhëhoqi, tjetër zot nuk qe më Të” (Lp 32, 10-12; krh. 8, 5).

Vepra edukative e Hyjit zbulohet dhe përbushet në Jezusin, Mësuesin, dhe e mbërrin nga përbrenda zemrën e çdo njeriu falë pranisë dinamike të Shpirtit. Për të marrë pjesë në veprën edukative hyjnore është e thirrur *Kisha nënë*, qoftë në vetvete, qoftë në degëzimet dhe në shprehjet e saj të ndryshme. Kështu *besimtarët laikë formohen nga Kisha dhe në Kishë*, në një bashkësi dhe bashkëpunim të ndërsjellë me të gjitha gjymtyrët e saj: meshtarë, rregulltarë e besimtarë laikë. Kështu krejt bashkësia kishtare, në gjymtyrët e saj të ndryshme, merr frytshmërinë e Shpirtit dhe me të bashkëvepron aktivisht. Në këtë kuptim Metodi i Olimpit shkruan: “Të papërsosurit (...) janë çuar dhe formuar, si në krahërorin e një nëne, nga më të përsosurit derisa të linden me anë të madhështisë dhe të bukurisë së virtytit”²¹⁷, siç ndodhi për Palin, i cili u çua dhe u fut në Kishë nga të përsosurit (nga Anania) dhe pastaj ai vetë u bë i përsosur dhe me shumë bij e bija.

Edukatore është, para së gjithash, *Kisha universale*, në të cilën Papa luan rolin e formuesit të parë të besimtarëve laikë. Atij, si

pasardhës i Pjetrit, i përket shërbesa “për të forcuar në besim vëllezërit”, duke u mësuar të gjithë besimtarëve përmbajtjet thelbësore të thirrjes dhe të misionit të krishterë e kishtar. Jo vetëm fjala e tij e drejtpërdrejtë, por edhe fjala e përhapur nga dokumentet e Dikastereve të ndryshme të Selisë së Shenjtë kërkon dëgjimin e bindshëm dhe plot dashuri nga ana e besimtarëve laikë.

Kisha një dhe universale është e pranishme në vende të ndryshme të botës në *Kishat e veçanta*. Në secilën prej tyre Ipeshkvi ka një përgjegjësi personale në lidhje me besimtarët laikë të cilët duhet t'i formojë nëpërmjet shpalljes së Fjalës, kremtimit të Eukaristisë dhe të sakramenteve, gjallë-rimit dhe udhëheqjes së jetës së tyre të krishterë.

Brenda Kishës së veçantë apo dioqezës ndodhet dhe vepron *famullia*, e cila ka një detyrë thelbësore për formimin më të drejtpërdrejtë dhe personal të besimtarëve laikë. Në të vërtetë, në një marrëdhënie që mund ta arrijë më lehtë çdo person dhe çdo grup, *famullia* është e thirrur t'i edukojë gjymtyrët e saj në dëgjimin e Fjalës, në dialogun liturgjik dhe personal me Hyjin, në jetën e dashurisë vëllazërore, duke bërë që të perceptohen në mënyrë më të drejtpërdrejtë e konkrete ndjenja e bashkësisë kishtare dhe e përgjegjësisë misionare.

Pastaj brenda këtyre famullive, sidomos nëse janë të gjera dhe të shpërndara, *bashkësitë e vogla kishtarë* të pranishme mund të jenë një ndihmë e rëndësishme në formimin e të krishterëve, duke qenë se mund t'i bëjnë më kapilare dhe energjike vetëdijen dhe përvojën e bashkësisë dhe të misionit kishtar. Një ndihmë mund të jepet, siç kanë thënë Etërit sinodalë, edhe nga një katekezë pas-pagëzimore në formën e katekumenatit, nëpërmjet ripropozimit të disa elementeve të “Ritualit të Hyrjes së Krishterë të të Rriturve”, të adresuar për të pranuar e për të jetuar pasuritë dhe përgjegjësitë e pafund dhe të jashtëzakonshme të Pagëzimit që kanë marrë²¹⁸.

Në formimin që besimtarët laikë marrin në dioqezë dhe në famulli, në veçanti për sa i përket ndjenjës së bashkësisë dhe misionit, me rëndësi të veçantë është ndihma që gjymtyrët e ndryshme të Kishës japin në mënyrë të ndërsjellë: është një ndihmë që njëkohësisht zbulon dhe vë në jetë misterin e Kishës Nënë dhe Edukatore. Meshtarët dhe rregulltarët duhet t'i ndihmojnë besimtarët laikë në formimin e tyre. Në këtë kuptim Etërit e Sinodit i kanë ftuar meshtarët dhe kandidatët për Urdhrin e Shenjtë që “të përgatiten me kujdes për të qenë të aftë të favorizojnë thirrjen dhe misionin e laikëve”²¹⁹.

Nga ana e tyre, vetë besimtarët laikë mund dhe duhet t'i ndihmojnë meshtarët dhe rregulltarët në ecjen e tyre shpirtërore e baritore.

Sfera të tjera edukative

62. Edhe *familja e krishterë*, si “Kishë shtëpiake”, përbën një shkollë të natyrshme dhe themelore për formimin në fe: babai dhe nëna marrin nga sakramenti i Martesës hirin dhe shërbesën e edukimit të krishterë kundrejt fëmijëve të tyre, të cilëve u dëshmojnë dhe u përçojnë njëkohësisht vlera njerëzore e vlera fetare. Duke mësuar fjalët e para, fëmijët mësojnë edhe ta lëvdojnë Hyjin, të cilin e ndiejnë afër si Atë të dashur dhe provanor; duke mësuar gjestet e para të dashurisë, fëmijët mësojnë edhe t'u hapen të tjerëve, duke dalluar në dhurimin e vetvetes domethënien e të jetuarit njerëzor. Vetë jeta e përditshme e një familjeje autentikisht të krishterë përbën “përvojën e parë të Kishës”, që ka si qëllim të caktuar përforcimin dhe zhvillimin në përfshirjen graduale aktive dhe të përgjegjshme të fëmijëve në bashkësinë më të gjerë kishtare dhe në shoqërinë civile. Sa më shumë që bashkëshortët dhe prindërit e krishterë do të rriten në vetëdijen se “Kisha e tyre shtëpiake” është pjesëmarrëse në

jetën dhe në misionin e Kishës universale, aq më tepër fëmijët do të mund të formohen për “ndjenjën e Kishës” dhe do ta ndiejnë krejt bukurinë e të kushtuarit të energjive të tyre në shërbim të Mbretërisë së Hyjit.

Vende të rëndësishme formimi janë edhe *shkollat dhe universitetet katolike*, si edhe qendrat e ripërtëritjes shpirtërore që sot janë duke u përhapur gjithnjë e më shumë. Ashtu siç kanë vënë në dukje Etërit sinodalë, në kontekstin aktual social dhe historik, të shënuar nga një kthesë e thellë kulturore, nuk mjafton më pjesëmarrja – edhe pse gjithnjë e nevojshme dhe e pazëvendësueshme – e prindërve të krishterë në jetën e shkollës; nevojitet përgatitja e besimtarëve laikë për t’iu kushtuar veprës edukative si një misioni të mirëfilltë kishtar; nevojitet ndërtimi dhe zhvillimi i “bashkësive edukative”, të formuara njëkohësisht nga prindër, mësimdhënës, meshtarë, rregulltarë e rregulltare, përfaqësues të të rinjve. Dhe që shkolla të mund ta zhvillojë denjësisht funksionin e vet formativ, besimtarët laikë duhet të ndihen të angazhuar për të kërkuar nga të gjithë dhe për të nxitur për të gjithë një liri të vërtetë edukimi, edhe nëpërmjet një ligjislacioni të përshtatshëm civil²²⁰.

Etërit sinodalë kanë pasur fjalë vlerësuese dhe nxitëse ndaj të gjithë atyre

besimtarëve laikë, burra dhe gra, që me shpirt civil dhe të krishterë zhvillojnë një detyrë edukative në shkolla dhe në institute formative. Gjithashtu kanë vënë në dukje nevojën urgjente që besimtarët laikë mësues e profesorë në shkolla të ndryshme, katolike apo jo, të jenë dëshmitarë të vërtetë të Ungjillit, nëpërmjet shembullit të jetës, kompetencës dhe ndershmërisë profesionale, frymëzimit të krishterë të mësimdhënies, duke e ruajtur gjithmonë – siç është më se e kuptueshme – autonominë e shkencave dhe të disiplinave të ndryshme. Është e një rëndësie të veçantë që kërkimi shkencor dhe teknik i zhvilluar nga besimtarët laikë të mbështetet nga kriteri i shërbimit ndaj njeriut në totalitetin e vlerave të tij dhe të kërkesave të tij: këtyre besimtarëve laikë Kisha u beson detyrën që t’ua bëjnë të gjithëve më të kuptueshme lidhjen intime që ekziston mes fesë dhe shkencës, mes Ungjillit dhe kulturës njerëzore²²¹.

“Ky Sinod – lexojmë në një fjali – i bën thirrje rolit profetik të shkollave dhe të universiteteve katolike dhe lavdëron përkushtimin e mësuesve, në kohën e sotme në pjesën më të madhe të tyre laikë, që në institutet me edukim katolik të mund të formohen burra dhe gra në të cilët të mishërohet ‘urdhërimi i ri’. Prania e njëkohshme e meshtarëve dhe e laikëve, si edhe

e rregulltarëve dhe e rregulltareve, u ofron nxënësve një përfytyrim të gjallë të Kishës dhe e bën më të lehtë njohjen e pasurive të saj (krh. Kongregata për Edukimin Katolik, *Laiku edukator, dëshmitar i fesë në shkollë*)²²².

Edhe *grupet, shoqatat dhe lëvizjet* kanë një vend të tyre në formimin e besimtarëve laikë: në të vërtetë, ata kanë mundësinë, secili me metodat e veta, të japin një formim thellësisht të ngulitur në vetë përvojën e jetës apostolike, si edhe kanë mundësi të integrojnë, të konkretizojnë dhe të specifikojnë formimin, që anëtarët e tyre marrin nga persona dhe bashkësi të tjera.

Formimi i marrë dhe i dhuruar në mënyrë të ndërsjellë nga të gjithë

63. Formimi nuk është privilegj i disave, por një e drejtë dhe një detyrë për të gjithë. Etërit sinodalë në lidhje me këtë kanë thënë: “Të gjithëve le t’u ofrohet mundësia e formimit, sidomos të varfërve, të cilët mund të jenë ata vetë burim formimi për të gjithë”, dhe kanë shtuar: “Për formim të përdoren mjete të përshtatshme, që ta ndihmojnë secilin për të realizuar thirrjen e plotë njerëzore dhe të krishterë”²²³.

Për qëllimet e një baritoreje me të vërtetë energjike dhe të efektshme duhet të zhvillo-

het, edhe duke bërë kurse të përshtatshme apo shkolla për këtë qëllim, *formimi i formuesve*. Të formosh ata që, nga ana e tyre, duhet të angazhohen në formimin e besimtarëve laikë përbën një kërkesë parësore për të siguruar formimin e përgjithshëm dhe kapilar të të gjithë besimtarëve laikë.

Në veprën e formimit një vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet kulturës lokale, sipas ftesës së qartë të Etërve të Sinodit: "Formimi i të krishterëve do të mbajë maksimalisht parasysh kulturën njerëzore të vendit, e cila kontribuon në këtë formim dhe do të ndihmojë për të gjykuar qoftë vlerën e futur në kulturën tradicionale, qoftë atë të propozuar në kulturën moderne. T'u kushtohet vëmendja e nevojshme edhe kulturave të ndryshme, që mund të bashkekzistojnë në të njëjtin popull dhe në të njëjtin komb. Kisha, Nënë dhe Mësuese e popujve, do të përpiqet ta shpëtojë, ku të paraqitet rasti, kulturën e pakicave që jetojnë në një shtet të madh"²²⁴.

Në veprën formuese disa bindje shfaqen veçanërisht të nevojshme dhe të frytshme. Bindja, para së gjithash, se nuk bëhet formim i vërtetë dhe i efektshëm nëse secili nuk merr përsipër dhe nuk zhvillon vetë përgjegjësinë e formimit: një gjë e tillë, në fakt, përvijohet thelbësisht si "vetë-formim".

Bindja, gjithashtu, se secili prej nesh është fundi dhe njëkohësisht edhe fillimi i formimit: sa më shumë formohemi aq më shumë e ndiejmë nevojën për ta vazhduar dhe për ta thelluar këtë formim, sa më shumë formohemi aq më shumë bëhemi të aftë t'i formojmë të tjerët.

E një rëndësie të veçantë është vetëdija se vepra formuese, ndërsa përdor me mençuri mjetet dhe metodat e shkencave njerëzore, sa më shumë të jetë e gatshme ndaj *veprimit të Hyjit*, aq më shumë është e efektshme: vetëm shermendi që nuk druan ta lërë veten të krasitet nga vreshtari jep më shumë fryt për vete dhe për të tjerët.

Thirrje dhe lutje

64. Në përfundim të këtij dokumenti pas-sinodal ripropozoj edhe një herë ftesën e “zotështëpisë” për të cilin flet Ungjilli: *Shkoni edhe ju në vreshtin tim*. Mund të thuhet se domethënia e Sinodit mbi thirrjen dhe misionin e laikëve qëndron pikërisht në këtë *thirrje të Zotit Jezus drejtuar të gjithëve*, dhe në veçanti besimtarëve laikë, burra e gra.

Punimet sinodale kanë qenë për të gjithë pjesëmarrësit një përvojë e madhe shpirtërore: ajo e një Kise të vëmendshme, në dritën dhe në forcën e Shpirtit, për ta shoshitur dhe për ta mirëpritur thirrjen e

ripërtërirë të misionit të saj të shpëtimit, në veçanti duke shquar vendin dhe rolin specifik të besimtarëve laikë. Pastaj fryti i Sinodit që kjo Nxitje dëshiron ta nxitojë sa më shumë që të jetë e mundur në të gjitha Kishat e përhapura nëpër botë, do të jepet nga mirëpritja efektive që thirrja e Zotit do të marrë nga ana e mbarë Popullit të Hyjit dhe, në të, nga ana e besimtarëve laikë.

Prandaj u drejtoj të gjithëve dhe secilit, Barinjve dhe besimtarëve, nxitjen shumë të gjallë që të mos lodheni kurrë së mbajturi zgjuar, madje duke e bërë gjithnjë e më të rrënjosur në mendje, në zemër e në jetë vetëdijen kishtarë, pra vetëdijen se jeni anëtarë të Kishës së Jezu Krishtit, pjesëmarrës të misterit të tij të bashkësisë dhe të energjisë së tij apostolike e misionare.

Ka një rëndësi të veçantë që të gjithë të krishterët të jenë të vetëdijshëm për atë *dinjtet të jashtëzakonshëm*, që u është dhuruar atyre nëpërmjet Pagëzimit të shenjtë: në sajë të hirit jemi thirrur për të qenë bij të dashur nga Ati, gjymtyrë të Jezu Krishtit dhe të Kishës së Tij, tempuj të gjallë dhe të shenjtë të Shpirtit. Le t'i dëgjojmë rishtazi, të mallëngjyer dhe mirënjohës, fjalët e Gjonit ungujlltar: "Shikoni ç'dashuri të madhe na dhuroi Ati sa që quhemi bijtë e Hyjit edhe jemi!" (1 Gjn 3, 1).

Kjo "risi e krishterë" dhuruar gjymtyrëve

të Kishës, ndërsa përbën për të gjithë rrënjën e pjesëmarrjes së tyre në detyrën meshtarake, profetike dhe mbretërore të Krishtit dhe të thirrjes së tyre në shenjtërinë e dashurisë, shprehet dhe vihet në jetë tek besimtarët laikë sipas “natyrës shekullare” të tyre “vetjake dhe të veçantë”.

Vetëdija kishtare bashkëmbart, lidhur ngushtë me ndjenjën e dinjitetit të përbashkët të krishterë, ndjenjën e përkatësisë në *mysterin e Kishës-Bashkësi*: ky është një aspekt themelor e vendimtar për jetën dhe misionin e Kishës. Për të gjithë dhe për secilin lutja e zjarrtë e Krishtit në Darkën e fundit: “*Ut unum sint!*” duhet të bëhet, çdo ditë, një program jete dhe veprimi kërkues dhe i pashmangshëm.

Ndjenja e gjallë e bashkësisë kishtare, dhuratë e Shpirtit që nxit përgjigjen tonë të lirë, do të ketë si fryt të saj të çmueshëm vlerësimin harmonik në Kishën “një e vetme katolike” të shumëllojshmërisë së pasur të thirrjeve dhe të gjendjeve të jetës, të karizmave, të shërbesave, të detyrave dhe të përgjegjësive, si edhe një bashkëpunim më të bindur dhe më të vendosur të grupeve, të shoqatave dhe të lëvizjeve të besimtarëve laikë në përmbushjen solidare të misionit të përbashkët shpëtues të vetë Kishës. Kjo bashkësi në vetvete është shenja e parë e madhe e pranisë së Krishtit Shpëtimtar në

botë; në të njëjtën kohë ajo favorizon dhe stimulon veprimin e drejtpërdrejtë apostolik dhe misionar të Kishës.

Në prag të mijëvjeçarit të tretë, mbarë Kisha, Barinjtë dhe besimtarët, duhet ta ndiejë më fort përgjegjësinë e vet për t'iu bindur urdhrit të Krishtit: “Dilni në mbarë botën e predikoni Ungjillin të gjithë njerëzve” (Mk 16, 15), duke ripërtërirë zellin e vet misionar. Një sipërmarrje e madhe, angazhuese dhe e mrekullueshme i është besuar Kishës: ajo e një *ungjillëzimi të ri*, për të cilin bota aktuale ka një nevojë të pafund. Besimtarët laikë duhet të ndihen pjesë e gjallë dhe përgjegjëse e kësaj sipërmarrjeje, të thirrur siç janë për të kumtuar dhe për ta jetuar Ungjillin në shërbim të vlerave dhe të nevojave të personave e të shoqërisë.

Sinodi i Ipeshkvijve, zhvilluar në muajin tetor gjatë Vitit Marian, ia ka besuar punimet e veta, në mënyrë krejt të veçantë, ndërmjetësimit të Virgjërës Mari, Nënës së Shëlbuesit. Dhe tani, po këtij ndërmjetësimi ia besoj frytshmërinë shpirtërore të fryteve të Sinodit. I drejtohem Virgjërës Mari në përfundim të këtij dokumenti pas-sinodal, në bashkim me Etërit dhe besimtarët laikë të pranishëm në Sinod dhe me të gjitha gjymtyrët e tjera të Popullit të Hyjit. Thirrja bëhet lutje.

O Virgjër tejet e shenjtë,
Nëna e Krishtit dhe Nëna e Kishës,
me gëzim dhe admirim,
bashkohemi me *Magnificat*-in tënd,
me këngën tënde të dashurisë
mirënjohëse.

Me Ty e falënderojmë Hyjin,
“mëshira e të cilit shtrihet
nga breznia në brezni”,
për thirrjen e shkëlqyeshme
dhe për misionin shumëformësh
të besimtarëve laikë,
të thirrur me emër nga Hyji
për të jetuar në bashkësi dashurie
dhe shenjtërie me Të
dhe për të qenë vëllazërisht të bashkuar
në familjen e madhe të bijve të Hyjit,
të dërguar për të rrezatuar dritën
e Krishtit
dhe për të komunikuar
zjarrin e Shpirtit
nëpërmjet jetës së tyre ungjillore
në mbarë botën.

Virgjër e *Magnificat*-it,
mbushi zemrat e tyre
me mirënjohje dhe entuziazëm
për këtë thirrje dhe për këtë mision.
Ti që ke qenë,

me përvuajtëri dhe bujari,
“shërbëtorja e Zotit”,
na jep gatishmërinë tënde
që t’i shërbejmë Hyjit
për të shpëtuar botën.
Hapja zemrat tona
perspektivave të pafundme
të Mbretërisë së Hyjit
dhe kumtimit të Ungjillit
çdo krijese.

Në zemrën tënde prej Nëne
janë gjithnjë të pranishme
rreziqet dhe të këqijat e shumta,
që shtypin burrat dhe gratë
e kohës sonë.
Por janë të pranishme
edhe nismat e shumta për të mirën,
aspiratat e mëdha për vlerat,
përparimet e bëra
në prodhimin e fryteve të begatshme
të shpëtimit.

Virgjër e guximshme,
na frymëzo forcë shpirtërore
dhe besim në Hyjin,
që të dimë t’i tejkalojmë
të gjitha pengesat që ndeshim
në përmbushjen e misionit tonë.
Na mëso t’i trajtojmë realitetet e botës
me ndjenjë të gjallë përgjegjësie

të krish-terë dhe në shpresën
e gëzueshme
të ardhjes së Mbretërisë së Hyjit,
të qiejve të rinj dhe të tokës së re.

Ti që së bashku me Apostujt në lutje
ke qenë në Çenakull
në pritje të ardhjes së Shpirtit
të Rrëshajëve,
thirr ndikimin e Tij të ripërtërirë
mbi të gjithë besimtarët laikë,
burra e gra,
që t'i përgjigjen plotësisht
thirrjes dhe misionit të tyre,
si shermende të hardhisë së vërtetë,
të thirrur për të sjellë shumë fryt
për jetën e botës.

Virgjër Nënë,
na udhëheq dhe na mbështet
që të jetojmë gjithmonë
si bij e bija të vërtetë
të Kishës së Birit tënd
dhe të mund të kontribuojmë
për të vendosur në tokë
qytetërimin e të vërtetës dhe
të dashurisë, sipas dëshirës së Hyjit
dhe për lavdinë e Tij.
Amen.

Dhënë në Romë, pranë Shën Pjetrit, më 30 dhjetor, festa e Familjes së Shenjtë të Jezusit, të Marisë dhe të Jozefit, të vitit 1988, viti i njëmbëdhjetë i Pontifikatit tim.

Gjon Pali II

SHĚNIME

¹ *Lumen Gentium*, 48: EV 1/416.

² S. GREGORIUS MAGNUS, *Hom. in Evang.* I, XIX, 2: PL 76. 1155.

³ *Apostolicam Actuositatem*, 33: EV 1/1041.

⁴ IOANNES PAULUS II *Homilia in Petrina Basilica habita, VII expleto ordinario generali coetu Synodi Episcoporum* (30.10.1987): AAS 80 (1988), 598.

⁵ *Krh. Propositio* 1: EV 10/2103.

⁶ *Gaudium et Spes*, 11: EV 1/1352.

⁷ Patres Synodi Extraordinariae anno 1985 congregatae, postquam affirmaverunt «magnum momentum magnamque actualitatem Constitutionis pastoralis “*Gaudium et Spes*”, ita prosequuntur: «Simul tamen percipimus signa nostrorum temporum ab illiis quae fuerunt tempore Concilii partialiter diversa esse, auctis angustiis et angoribus. Crescunt enim hodie ubique terrarum fames, oppressio, iniustitia et bellum, tormenta et terrorismus et aliae formae violentiae cuiusvis generis» (*Ecclesia sub verbo Dei mysteria Christi celebrans pro salute mundi. Relatio finalis*, II, D, 1: EV 9/1810).

⁸ *Gaudium et Spes*, 7: EV 1/1340.

⁹ S. AUGUSTINUS *Confessiones*, I, 1: CCL 27, 1.

¹⁰ *Krh. Instrumentum laboris*, «De vocatione et missione laicorum in Ecclesia et in mundo viginti annis a Concilio Vaticano II elapsis», 5-10: EV 10/1596-1610.

¹¹ *Lumen Gentium*, 1: EV 1/284.

¹² *Lumen Gentium*, 6: EV 1/293.

¹³ *Krh. Propositio* 3: EV 10/2107.

¹⁴ *Lumen Gentium*, 31: EV 1/363.

¹⁵ *Lumen Gentium*, 31: EV 1/362.

¹⁶ PIUS XII *Alloc. ad em. mos ac Rev. mos Patres Cardinales recenter creatos* (20.02.1946): AAS 38 (1946) 149.

¹⁷ CONC. FLORENTINUM, *Decretum pro Armenis*: DENZ-SCHÖNM. 1314.

¹⁸ *Lumen Gentium*, 10: EV 1/311.

¹⁹ S. AUGUSTINUS *Enarr. in Ps. XXVI*, II, 2: CCL 38, 154s.

- ²⁰ *Lumen Gentium*, 10: EV 1/311s.
- ²¹ IOANNES PAULUS II, *Homilia in platea Sancti Petri, ob initium ministerii Summi Catholicae Ecclesiae Pastoris* (22.10.1978): AAS 70 (1978) 946.
- ²² Krh. iteratam propositionem huius doctrinae in Instrumentum laboris «De vocatione et missione ...», 25: EV 10/1647ss.
- ²³ *Lumen Gentium*, 34: EV 1/373.
- ²⁴ *Lumen Gentium*, 35: EV 1/374.
- ²⁵ *Lumen Gentium*, 12: EV 1/376.
- ²⁶ *Lumen Gentium*, 35: EV 1/374.
- ²⁷ S. AUGUSTINUS, *De Civitate Dei*, XX, 10: CCL 48, 720.
- ²⁸ *Lumen Gentium*, 32: EV 1/365.
- ²⁹ *Lumen Gentium*, 31: EV 1/363.
- ³⁰ PAULUS VI, *Allocutio Institutorum Saecularium sodalibus* (2.02.1972): AAS 64 (1972) 208.
- ³¹ *Apostolicam Actuositatem*, 5: EV 1/932.
- ³² *Lumen Gentium*, 31: EV 1/363.
- ³³ *Lumen Gentium*, 31: EV 1/363.
- ³⁴ *Lumen Gentium*, 31: EV 1/363.
- ³⁵ Krh. *Lumen Gentium*, 48: EV 1/415ss.
- ³⁶ *Gaudium et Spes*, 32: EV 1/1419.
- ³⁷ *Lumen Gentium*, 31: EV 1/363.
- ³⁸ *Lumen Gentium*, 31: EV 1/363.
- ³⁹ *Propositio 4*: EV 10/2111.
- ⁴⁰ «Laici, pleno iure Populi Dei et mystici Corporis membra, triplicis muneris sacerdotalis, prophetici et regalis Christi per baptismum partipes, huius suae dignitatis divitias exprimunt et excolunt *in mundo viventes*. Id quod pro illis qui ad ministerium pertinent ordinatum, quasi adventicium et exceptionale mandatum fieri potest, pro Laicis *missio* est characteristicam. Eorum propriae vocationis est «res temporales gerendo et secundum Deum ordinando, regnum Dei quaerere» (*Lumen Gentium*, 31)» (IOANNES PAULUS II, *Angelus*, 15.03.1987: *Insegnamenti*, X/1 (1987) 561).
- ⁴¹ Krh. praecipue caput V *Lumen Gentium*, 39-42 (EV 1/387ss), in quo agitur «de universali vocatione ad sanctitatem in Ecclesia».
- ⁴² IL COETUS GEN. EXTRAORD. SYNODI EPISCOPORUM (1985), *Ecclesia sub Verbo Dei...* Relatio finalis, II, A, 4: EV 9/1791s.
- ⁴³ *Lumen Gentium*, 40: EV 1/389.
- ⁴⁴ *Lumen Gentium*, 42: EV 1/401. Haec sollemnia et indubia asserta Concilii fundamentalem fidei christianae veritatem iterum nobis proponunt. Ita, exempli gratia,

Pius XI in Litteris Encyclicis «Casti Connubii», qua sponso christianos alloquitur, ait: «Scilicet absolutissimum totius sanctitatis exemplar hominibus a Deo propositum, quod est Christus Dominus, omnes cuiuscumque sunt condicionis et quacumque honestam vitae rationem inierunt, possunt ac debent imitari atque, Deo adiuvante, ad summum quoque christianae perfectionis fastigium, ut complurium Sanctorum exemplis comprobatur, pervenire»: AAS 22 (1930) 548.

⁴⁵ *Apostolicam Actuositatem*, 4: EV 1/922.

⁴⁶ *Propositio* 5: EV 10/2114.

⁴⁷ *Propositio* 8: EV 10/2122.

⁴⁸ S. LEO MAGNUS, *Sermo XXI*, 3: S. Ch. 22 bis, 72.

⁴⁹ S. MAXIMUS, *Tract. III de Baptismo*: PL 57, 779.

⁵⁰ S. AUGUSTINUS, *In Ioann. Evang. tract.* 21, 8: CCL 36, 216.

⁵¹ *Lumen Gentium*, 33: EV 1/371.

⁵² *Lumen Gentium*, 4: EV 1/288.

⁵³ IL COETUS GEN. EXTRAORD. SYNODI EPISCOPORUM (1985), *Ecclesia sub Verbo Dei...* Relatio finalis, II, C, 1: EV 9/1800.

⁵⁴ PAULUS VI, *Allocutio*, 8.06.1966: *Insegnamenti*, IV, (1966), 794.

⁵⁵ Krh. *Lumen Gentium*, 6: EV 1/291ss.

⁵⁶ Krh. *Lumen Gentium*, 7 et passim: EV 1/296ss.

⁵⁷ *Lumen Gentium*, 9: EV 1/308.

⁵⁸ *Lumen Gentium*, 1: EV 1/284.

⁵⁹ *Lumen Gentium*, 9: EV 1/309.

⁶⁰ *Lumen Gentium*, 7: EV 1/296ss.

⁶¹ *Lumen Gentium*, 7: EV 1/302.

⁶² *Lumen Gentium*, 4: EV 1/287.

⁶³ IOANNES PAULUS II, *Homilia in Petrina Basilica habita*, VII expleto ordinario generali coetu Synodi Episcoporum, 30.10.1987: AAS 80 (1988) 600.

⁶⁴ Krh. *Lumen Gentium*, 4: EV 1/287.

⁶⁵ Krh. *Ad Gentes*, 5: EV 1/1096.

⁶⁶ *Presbyterorum Ordinis* 2; krh. *Lumen Gentium*, 10: EV 1/312.

⁶⁷ Krh. *Lumen Gentium*, 10: EV 1/312.

⁶⁸ Krh. IOANNES PAULUS II, *Epistula ad universos Ecclesiae sacerdotes, adveniente feria V in Cena Domini anno MCMLXXIX* (8.04.1979) nr. 3-4: EV 6/1293ss.

⁶⁹ *Codex Iuris Canonici*, kan. 230 § 3.

⁷⁰ Krh. *Presbyterorum Ordinis*, 2 e 5: EV 1/1244ss.1252ss.

⁷¹ Krh. *Apostolicam Actuositatem*, 24: EV 1/1001ss.

⁷² *Codex Iuris Canonici* functiones vel munera sacrorum ministrorum propria enumeat, quae tamen propter speciales et graves circumstantias, et praecise propter presbyterorum et diaconorum defectum, ad tempus a christifidelibus laicis exercentur, praevius iuridica facultate et auctoritatis ecclesiasticae competentis mandato: krh. kan. 230 § 3; 517 § 2; 776; 861 § 2; 910 § 2; 943; 1112, etj..

⁷³ Krh. *Sacrosanctum Concilium*, 28; *Codex Iuris Canonici*, kan. 230 § 2, sic sonat: «Laici ex temporanea deputatione in actionibus liturgicis munus lectoris implere possunt; item omnes laici muneribus commentatoris, cantoris aliisva ad normam juris fungi possunt».

⁷⁴ *Codex Iuris Canonici* enumerat diversas functiones vel munera quae christifideles laici in structuris organizationis Ecclesiae sustinere possunt: krh. kan. 228; 229 § 3; 317 § 3; 463 § 1, nr. 5 et § 2; 483; 494; 537; 759; 776; 784; 785; 1282; 1421 § 2; 1424; 1428 § 2; 1435, etj..

⁷⁵ *Propositio* 18: *EV* 10/2146.

⁷⁶ *Evangelii Nuntiandi*, 70: *EV* 5/1687.

⁷⁷ Krh. *Codex Iuris Canonici*, kan. 230 § 1.

⁷⁸ *Propositio* 18: *EV* 10/2146.

⁷⁹ *Apostolicam Actuositatem*, 3: *EV* 1/921.

⁸⁰ «Ex horum charismatum, etiam simpliciorum, acceptione, pro unoquoque credentium ius et officium oritur eadem in bonum hominum et aedificationem Ecclesiae exercendi in Ecclesia et in mundo, in libertate Spiritus Sancti, qui ubi vult spirat (*Io.* 3, 8), et simul in communionem cum fratribus in Christo, maxime cum pastoribus suis» (*Apostolicam Actuositatem*, 3: *EV* 1/921).

⁸¹ *Propositio* 9: *EV* 10/2124.

⁸² *Lumen Gentium*, 12: *EV* 1/317.

⁸³ Krh. *Lumen Gentium*, 30: *EV* 1/361.

⁸⁴ *Christus Dominus*, 11: *EV* 1/593.

⁸⁵ *Lumen Gentium*, 23: *EV* 1/338.

⁸⁶ *Apostolicam Actuositatem*, 10: *EV* 1/951.

⁸⁷ Krh. *Propositio*, 10: *EV* 10/2128-2130.

⁸⁸ Krh. *Codex Iuris Canonici*, kan. 443 § 4; 463 § 1 e 2.

⁸⁹ Krh. *Propositio*, 10: *EV* 10/2129.

⁹⁰ Legimus enim in Concilio: «Cum Episcopus in Ecclesia sua ipsemet nec semper nec ubique universo gregi praesse possit, necessario constituere debet fidelium coetus, inter quos parociae, localiter sub pastore vices gerente Episcopi ordinatae, eminent: nam quodammodo repraesentant Ecclesiam visibilem per orbem terrarum constitutam» (*Sacrosanctum Concilium*, 42: *EV* 1/74).

⁹¹ Krh. *Lumen Gentium*, 28: *EV* 1/354.

- ⁹² IOANNES PAULUS II *Catechesi Tradendae*, 67.
⁹³ *Codex Iuris Canonici*, kan. 515 § 1.
⁹⁴ Krh. *Propositio*, 10: EV 10/2127.
⁹⁵ Krh. *Sacrosanctum Concilium*, 42: EV 1/74.
⁹⁶ Krh. *Codex Iuris Canonici*, kan. 555 § 1, 1.
⁹⁷ Krh. *Codex Iuris Canonici*, kan. 383 § 1.
⁹⁸ PAULUS VI, *Alloc. ad em.mum P. Card. vicaria potestate Urbis Antistitem...* (24.06.1963): AAS 55 (1963), 674.
⁹⁹ *Propositio*, 11: EV 10/2132.
¹⁰⁰ *Apostolica Actuositatem*, 10: EV 1/949.
¹⁰¹ *Apostolica Actuositatem*, 10: EV 1/950.
¹⁰² Krh. *Propositio*, 10: EV 10/2128.
¹⁰³ S. GREGORIUS MAGNUS, *Hom. in Ez.*, II, I, 5: CCL 142, 211.
¹⁰⁴ *Apostolicam Actuositatem*, 16: EV 1/970s.
¹⁰⁵ IOANNES PAULUS II, *Angelus*, 23.08.1987: *Insegnamenti*, X/3 (1987) 240.
¹⁰⁶ *Apostolicam Actuositatem*, 18: EV 1/979.
¹⁰⁷ *Apostolicam Actuositatem*, 19: EV 1/986; krh. etiam *ibid.* 15 e *Lumen Gentium*, 37: EV 1/969.384.
¹⁰⁸ *Codex Iuris Canonici*, kan. 215.
¹⁰⁹ *Lumen Gentium*, 39: EV 1/387.
¹¹⁰ Krh. *Lumen Gentium*, 40: EV 1/388s.
¹¹¹ *Apostolicam Actuositatem*, 19: EV 1/984.
¹¹² Krh. *Lumen Gentium*, 23: EV 1/338.
¹¹³ *Lumen Gentium*, 23: EV 1/338.
¹¹⁴ *Apostolicam Actuositatem*, 23: EV 1/999.
¹¹⁵ *Apostolicam Actuositatem*, 20: EV 1/989.
¹¹⁶ *Apostolicam Actuositatem*, 24: EV 1/1002.1004s.
¹¹⁷ *Propositio*, 13: EV 10/2137.
¹¹⁸ Krh. *Propositio*, 15: EV 10/2141.
¹¹⁹ IOANNES PAULUS II, *Allocutio Laureti in Piceno, ad Italiae episcopos, quosdamque presbyteros et laicos simul congregatos habita* (10.04.1985): AAS 77 (1985), 964.
¹²⁰ *Lumen Gentium*, 1: EV 1/284.
¹²¹ *Lumen Gentium*, 30: EV 1/361.
¹²² *Apostolicam Actuositatem*, 10: EV 10/949.
¹²³ *Evangelii Nuntiandi*, 14: EV 5/1601.
¹²⁴ IOANNES PAULUS II, *Homilia in foro Sancti Petri, initio ministerii Supremi catholicae Ecclesiae Pastoris* (22.10.1978): AAS 70 (1978), 947.
¹²⁵ *Propositio*, 10: EV 10/2131.
¹²⁶ *Ad Gentes*, 20: EV 1/1155; krh. etiam *ibid.* 37: EV 1/1216-1219.
¹²⁷ *Propositio*, 29: EV 10/2167.
¹²⁸ Krh. *Ad Gentes*, 21: EV 1/1163ss.

- ¹²⁹ *Propositio 30 bis: EV 10/2168.*
- ¹³⁰ *Lumen Gentium, 5: EV 1/290.*
- ¹³¹ *Krh. Gaudium et Spes, 22: EV 1/1385.*
- ¹³² *Gaudium et Spes, 22: EV 1/1386.*
- ¹³³ *Redemptor Hominis, 14: EV 6/1209.*
- ¹³⁴ *Gaudium et Spes, 40: EV 1/1444.*
- ¹³⁵ *Krh. Gaudium et Spes, 12: EV 1/1355.*
- ¹³⁶ «Si Iesu Nativitatem tam sollemniter celebramus, id agimus ut testemur quemlibet hominem esse aliquem, unicum et irripetibilem. Si nostrae humanae numerorum computationes, humani catalogi, humana systemata politica, oeconomica et socialia, simplices humanae possibilitates eo non perveniunt ut homini nullum praebeant modum quo ipse nasci, esse et operari posset tamquam unicus et irripetibilis; tunc ipsi omnia haec Deus certe concedet. Pro Illo et coram Illo homo semper unicus et irripetibilis est; aliquis ab aeterno cogitatus et ab aeterno praelectus; aliquis proprio nomine vocatus et appellatus» (IOANNES PAULUS II, *Nuntius radiotelevisificus* (25.12.1978): AAS 71 (1979), 66.
- ¹³⁷ *Gaudium et Spes, 27: EV 1/1405.*
- ¹³⁸ *Familiaris Consortio, 30: EV 7/1615.*
- ¹³⁹ *Krh. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Instructio Donum Vitae de observantia erga vitam humanam nascentem deque procreationis dignitate tuenda. Responsiones ad quasdam quaestiones nostris temporibus agitates* (22.02.1987): EV 10/1150ss.
- ¹⁴⁰ *Propositio 36: EV 10/2176.*
- ¹⁴¹ IOANNES PAULUS II, *Nuntius ob diem ad paci dicatum missus* (8.12.1987): AAS 80 (1988), 278 e 280.
- ¹⁴² S. AUGUSTINUS, *De Catechizandis Rudibus*, XXIV, 44: CCL 46, 168.
- ¹⁴³ *Propositio 32: EV 10/2170.*
- ¹⁴⁴ *Gaudium et Spes, 24: EV 1/393.*
- ¹⁴⁵ *Gaudium et Spes, 12: EV 1/1358.*
- ¹⁴⁶ *Krh. Familiaris Consortio, 42-48: EV 7/1662ss.*
- ¹⁴⁷ *Familiaris Consortio, 85: EV 7/1805.*
- ¹⁴⁸ *Apostolicam Actuositatem, 8: EV 1/944.*
- ¹⁴⁹ Circa relationem iustitiam inter et misericordiam cfr. IOANNIS PAULI PP. II *Dives in Misericordia, 12: EV 7/294ss.*
- ¹⁵⁰ *Gaudium et Spes, 75: EV 1/1573.*
- ¹⁵¹ *Gaudium et Spes, 74: EV 1/1567.*
- ¹⁵² *Gaudium et Spes, 76: EV 1/1579s.*
- ¹⁵³ *Krh. Propositio 28: EV 10/2163.*
- ¹⁵⁴ *Sollicitudo Rei Socialis, 38: EV 10/2650.*

- ¹⁵⁵ Krh. *Pacem in Terris*: EV 2/16s.
- ¹⁵⁶ *Sollicitudo Rei Socialis*, 39: EV 10/2658.
- ¹⁵⁷ Krh. *Propositio* 26: EV 10/2160.
- ¹⁵⁸ *Gaudium et Spes*, 63: EV 1/1533.
- ¹⁵⁹ Krh. *Propositio* 24: EV 10/2157.
- ¹⁶⁰ *Gaudium et Spes*, 67: EV 1/1546; krh. *Laborem Exercens*, 24-27: EV 7/1496.
- ¹⁶¹ *Sollicitudo Rei Socialis*, 34: EV 10/2635s.
- ¹⁶² *Gaudium et Spes*, 53: EV 1/1493.
- ¹⁶³ Krh. *Propositio* 35: EV 10/2175.
- ¹⁶⁴ *Gaudium et Spes*, 58: EV 1/1513.
- ¹⁶⁵ *Evangelii Nuntiandi*, 18-20: EV 5/1610ss.
- ¹⁶⁶ Krh. *Propositio* 37: EV 10/2178.
- ¹⁶⁷ S. GREGORIUS MAGNUS, *Hom. in Evang. I, XIX, 2: PL 76, 1155.*
- ¹⁶⁸ *Gravissimum Educationis*, 2: EV 1/825.
- ¹⁶⁹ IOANNES PAULUS II, *Epistula Apostolica Parati semper ad iuvenes internationali vertente anno iuventuti dicato*, 15: EV 9/1519.
- ¹⁷⁰ Krh. *Propositio* 52: EV 10/2208s.
- ¹⁷¹ *Propositio* 51: EV 10/2206.
- ¹⁷² CONC. VATICANUM II, *Nuntii, Aux jeunes* (8.12.1965): EV 1/531.
- ¹⁷³ *Gaudium et Spes*, 48: EV 1/1474.
- ¹⁷⁴ J. GERSON, *De parvulis ad Christum trahendis: Oeuvres complètes*, Desclée, Paris 1973, IX, 669.
- ¹⁷⁵ IOANNES PAULUS II, *Discorso a gruppi della terza età delle diocesi italiane* (23.03.1984): *Insegnamenti*, VII/1 (1984) 744.
- ¹⁷⁶ *Pacem in Terris*: EV 2/19.
- ¹⁷⁷ *Familiaris Consortio*, 24: EV 7/1602.
- ¹⁷⁸ *Propositio* 46: EV 10/2193.
- ¹⁷⁹ *Propositio* 47: EV 10/2195.
- ¹⁸⁰ *Apostolicam Actuositatem*, 9: EV 1/948.
- ¹⁸¹ PAULUS VI, *Allocutio Membris Commissionis a studiis de muneribus mulieris in Societate et in Ecclesia itemque Membris Consilii praepositi anno internationali «de muliere» celebrando* (18.04.1975: AAS 67 (1975), 266.
- ¹⁸² *Propositio* 46: EV 10/2193.
- ¹⁸³ *Propositio* 47: EV 10/2194.
- ¹⁸⁴ *Propositio* 47: EV 10/2194.
- ¹⁸⁵ *Gaudium et Spes*, 10: EV 1/1351.
- ¹⁸⁶ Encyclica «*Redemptoris Mater*» imprimis commemorat: «Ratio marialis in vita christiana ponitur peculiari in lumine, si ad mulierem eiusque conditionem spectatur»; deinde adiungit: «Re enim vera muliebritas versatur in necessitu-

dine singulari cum Redemptoris Matre, quod argumentum alias poterit penitius tractari. Hic solum animadvertere placet Mariam Nazarethanam lucem effundere in *mulierem ut talem* eo ipso quod Deus in praecelso eventu Incarnationis Filii, ministerio libero et actuoso mulieris est usus. Itaque asseri licet mulierem, si Mariam intueatur, in ea invenire viam digne vivendi e sua muliebritate atque veram promotionem suam perficiendi. Mariae habita ratione, Ecclesia in vultu cuiusque mulieris quasi repercussam pulchritudinem conspicit, speculum videlicet praestantissimorum animi sensuum, qui in corde humano inesse possunt; cuiusmodi sunt: amor, qui totum se offert; vis maximi doloribus renitendi; fidelitas nullis finibus circumscripta et navitas infatigabilis; facultas coniungendi acrem perspicentiam cum verbis, quae animum sustinet atque confirmat» (*Redemptoris Mater*, 46: EV 10/1402).

¹⁸⁷ *Mulieris Dignitatem*, 16: EV 10/1282.

¹⁸⁸ Krh. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Declaratio *Inter Insigniores* circa quaestionem admissionis mulierum ad sacerdotium ministeriale (15.10.1976): EV 5/2110ss.

¹⁸⁹ *Mulieris Dignitatem*, 26: EV 10/1323.

¹⁹⁰ *Mulieris Dignitatem*, 27: EV 10/1327; «Ecclesia est corpus varietate membrorum distinctum, in quo suum cuique membro munus assignatur. Munera ergo distinguenda, non permiscenda sunt, nulli alterius in alterum exsuperantiae favent, aemulationis nomen non praebent. unum charisma melius, quod quis aemulari potest et debet, est caritas (krh. I Kor. 12-13). Maiores in Regno caelorum non sunt ministri, sed sancti» (*Inter Insigniores*, VI: EV 5/2146).

¹⁹¹ PAULUS VI, *Allocutio Membris Commissionis a studiis de muneribus mulieris in Societate et in Ecclesia itemque Membris Consilii praepositi anno internationali «de muliere» celebrando* (18.04.1975): AAS 67 (1975), 266.

¹⁹² *Propositio* 47: EV 10/2196.

¹⁹³ *Propositio* 47: EV 10/2196.

¹⁹⁴ *Gaudium et Spes*, 36: EV 1/380.

¹⁹⁵ *Familiaris Consortio*, 50: EV 7/1681s.

¹⁹⁶ *Propositio* 46: EV 10/2193.

¹⁹⁷ *Propositio* 47: EV 10/2197.

¹⁹⁸ VII COETUS GEN. ORD. SYNODI EPISCOPORUM (1987), *Per concilii semitas. Ad Populum Dei Nuntius*, 12: EV 10/2235.

¹⁹⁹ *Propositio* 53: EV 10/2212.

²⁰⁰ *Salvifici Doloris*, 3: EV 9/622.

²⁰¹ S. IGNATIUS ANTIOCHENUS, *Ad Ephesios*, VII, 2:

- S. Ch. 10, 64.
- ²⁰² *Salvifici Doloris*, 31: EV 9/685.
- ²⁰³ S. AMBROSIUS, *De Virginitate*, VI, 34: PL 16, 288. Krh.
- S. AUGUSTINUS, *Sermo CCCIV*, III, 2: PL 38, 1396.
- ²⁰⁴ Krh. PIUS XII, *Provida Mater* (2.02.1947): AAS 39 (1947) 114-124; *Codex iuris Canonici*, kan. 573.
- ²⁰⁵ *Propositio* 6: EV 10/2120.
- ²⁰⁶ Krh. PAULUS VI, *Sabaudiae Gemma* (29.01.1967): AAS 59 (1967), 113-123.
- ²⁰⁷ S. FRANCISCUS DE SALES, *Introduction à la vie dévote*, I, III: *Oeuvres complètes*, Monastère de la Visitation, Annecy 1893, III, 19-21.
- ²⁰⁸ *Apostolicam Actuositatem*, 4: EV 1/928.
- ²⁰⁹ *Propositio* 40: EV 10/2184.
- ²¹⁰ S. LEO MAGNUS, *Serm.* II, 1: S. Ch. 200, 248.
- ²¹¹ *Apostolicam Actuositatem*, 4: EV 1/923.
- ²¹² *Gaudium et Spes*, 43: EV 1/1454; krh. *Ad Gentes*, 21: EV 1/1165; *Evangelii Nuntiandi*, 20: EV 5/1612.
- ²¹³ IOANNES PAULUS II, *Discorso ai partecipanti al congresso nazionale del Movimento ecclesiale di impegno culturale (MEIC)* (16.01.1982), nr. 2: *Insegnamenti*, V/1 (1982), 131. Krh. etiam *Epistula qua Pontificium Consilium pro hominum cultura instituitur* (20.05.1982): EV 9/177; *Discorso alla comunità universitaria di Lovanio*, 20.05.1985, nr. 2: *Insegnamenti*, VIII/1 (1985), 1591.
- ²¹⁴ *Apostolicam Actuositatem*, 4: EV 1/922.
- ²¹⁵ *Propositio* 22: EV 10/2153; krh. etiam *Sollicitudo Rei Socialis*, 41: EV 10/2668.
- ²¹⁶ *Apostolicam Actuositatem*, 4: EV 1/930.
- ²¹⁷ S. METHODIUS OLYMPI, *Symposion*, III, 8: S. Ch. 95, 110.
- ²¹⁸ Krh. *Propositio* 11: EV 10/2133.
- ²¹⁹ *Propositio* 40: EV 10/2184.
- ²²⁰ *Propositio* 44: EV 10/2189.
- ²²¹ *Propositio* 45: EV 10/2192.
- ²²² *Propositio* 44: EV 10/2190.
- ²²³ *Propositio* 41: EV 10/2186.
- ²²⁴ *Propositio* 42: EV 10/2187.

TREGUESI I LËNDËS

HYRJE

1.	Besimtarët laikë të Krishtit	fq.	5
2.	Shkoni edhe ju në vreshtin tim	fq.	6
3.	Nevojat e ngutshme aktuale në botë: përse rrini këtu të papunë gjithë ditën?	fq.	11
4.	Shekullarizmi dhe nevoja fetare	fq.	14
5.	Personi njerëzor: dinjiteti i shkelur dhe i lartësuar	fq.	16
6.	Konfliktualiteti dhe paqja	fq.	18
7.	Jezu Krishti, shpresa e njerëzimit	fq.	20

Kapitulli I **UNË JAM HARDHIA JU JENI SHERMENDET**

*Dinjiteti i besimtarëve laikë të Krishtit
në Kishën-Mister*

8.	Misteri i vreshtit	fq.	22
9.	Kush janë besimtarët laikë të Krishtit	fq.	24
10.	Pagëzimi dhe risia e krishterë	fq.	26
11.	Bij në Birin	fq.	27
12.	Një trup i vetëm në Krishtin	fq.	28

13. Tempuj të gjallë dhe të shenjtë të Shpirtit	fq. 30
14. Pjesëmarrës në detyrën meshtarake, profetike e mbretërore të Jezu Krishtit	fq. 31
15. Besimtarët laikë të Krishtit dhe karakteristika e tyre e të jetuarit në shekull	fq. 36
16. Të thirrur në shenjtëri	fq. 41
17. Shenjtërimi në botë	fq. 43

Kapitulli II
TË GJITHË SHERMENDE
TË TË VETMES HARDHI

*Pjesëmarrja e besimtarëve laikë të Krishtit
në jetën e Kishës-Bashkësi*

18. Misteri i Kishës-Bashkësi	fq. 48
19. Koncili dhe ekleziologjia e bashkësisë	fq. 50
20. Një bashkësi organike: ndryshueshmëria dhe përplotësueshmëria	fq. 53
21. Shërbesat dhe karizmat, dhurata që Shpirti i bën Kishës	fq. 56
22. Shërbesa, detyra dhe funksione	fq. 57
23. Shërbesat që rrjedhin nga Urdhri i Shenjtë	fq. 58
24. Shërbesa, detyra dhe funksione të laikëve	fq. 60
25. Karizmat	fq. 66
26. Pjesëmarrja e besimtarëve laikë	

të Krishtit në jetën e Kishës	fq. 69
27. Kisha e veçantë dhe Kisha universale	fq. 69
28. Famullia	fq. 71
29. Angazhimi apostolik në famulli	fq. 75
30. Format e pjesëmarrjes në jetën e Kishës	fq. 77
31. Format personale të pjesëmarrjes	fq. 78
32. Format e bashkuara të pjesëmarrjes	fq. 80
33. Kriteret e kishtarisë për bashkimet laikale	fq. 83
34. Shërbimi i Barinjve për bashkësinë	fq. 86

Kapitulli III
**JU CAKTOVA TË SHKONI
E TË JEPNI FRYT**

*Bashkëpërgjegjësia e besimtarëve laikë
të Krishtit në Kishën-Mision*

35. Bashkësi misionare	fq. 91
36. Kumtimi i Ungjillit	fq. 94
37. Ka ardhur ora për të ndërmarrë një ungjillëzim të ri	fq. 96
38. Shkoni në mbarë botën	fq. 100
39. Ta jetosh Ungjillin duke i shërbyer personit e shoqërisë	fq. 104
40. Nxitja e dinjitetit të personit	fq. 106
41. Nderimi i të drejtës së padhunueshmërisë për jetë	fq. 108
42. Të lirë për të thirrur Emrin e Zotit	fq. 113

43. Familja, hapësira e parë për angazhimin shoqëror	fq. 117
44. Dashuria shpirt dhe mbështetje e solidaritetit	fq. 120
45. Të gjithë marrës dhe protagonistë të politikës	fq. 123
46. Vënia e njeriut në qendër të jetës ekonomiko-shoqërore	fq. 128
47. Ungjillëzimi i kulturës dhe i kulturave të njeriut	fq. 132

Kapitulli IV
PUNËTORËT E VRESHTIT TË ZOTIT
*Mbarështues të mirë të hirit
shumëformësh të Hyjit*

48. Shumëllojshmëria e thirrjeve	fq. 137
49. Të rinjtë, fëmijët, të moshuarit	fq. 138
50. Fëmijët dhe mbretëria e qiellit	fq. 141
51. Të moshuarit dhe dhurata e urtisë	fq. 143
52. Gratë e burrat	fq. 145
53. Themelet antropologjike e teologjike	fq. 149
54. Misioni në Kishë e në botë	fq. 153
55. Bashkëprania dhe bashkë- punimi i burrave dhe i grave	fq. 159
56. Të sëmuret dhe të vuajturit	fq. 162
57. Veprimi baritor i ripërtërirë	fq. 165
58. Gjendjet e jetës dhe thirrjet	fq. 168
59. Thirrjet e ndryshme laikale	fq. 171

Kapitulli V
QË TË JEPNI MË SHUMË FRYT
Formimi i besimtarëve laikë të Krishtit

60. Pjekja në vazhdimësi	fq. 175
61. Zbulimi dhe jetimi i thirrjes dhe i misionit vetjak	fq. 177
62. Një formim integral për t'u jetuar në njësi	fq. 179
63. Aspektet e formimit	fq. 181
64. Bashkëpunëtorët e Hyjit edukator	fq. 184
65. Sfera të tjera edukative	fq. 188
66. Formimi i marrë dhe i dhuruar në mënyrë të ndërsjellë nga të gjithë	fq. 191
67. Thirrje dhe lutje	fq. 193
Shënime	fq. 201